

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

DHAMMA PROPAGATION OF SANGHA
AT MUANG DISTRICT, SARABURI PROVINCE

พระสมุห์สมหวัง ยุติโก (สุวรรณศร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

พระสมุห์สมหวัง ยุติโก (สุวรรณศร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**DHAMMA PROPAGATION OF SANGHA
AT MUANG DISTRICT, SARABURI PROVINCE**

Phrasamusomwang Yuttigō (suwannason)

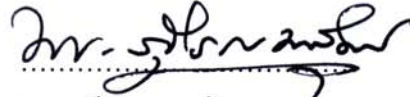
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

C.E.2011

(Copyright By Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระครูปลัดสุรัสวดี สิริปัญโญ, ดร.)

กรรมการ

(ดร.ทองวิทย์ แก้วศรี)

กรรมการ

(พระครูปริยัติกิตติขำรง, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(อาจารย์พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ)

กรรมการ

(รศ.ดร.สมาน งามสนิท)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูปริยัติกิตติขำรง, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

อาจารย์พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ

กรรมการ

รศ.ดร.สมาน งามสนิท

กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี
- ผู้วิจัย** : พระสมุห์สมหวัง ยุตุติโก (สุวรรณศร)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร. น.ธ.เอก, ป.ธ.๔, พธ.บ (เกียรตินิยม), M.A, Ph.D. (Soc.)
  - : พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ , กิตติปัญญา น.ธ.เอก, ประโยค ๑-๒, พธ.บ. (เกียรตินิยมอันดับ ๑), ศศ.ม. (พัฒนาสังคม)
  - : รศ.ดร.สมาน งามสนิท, B.A.,M.A.,Ph.D. (Pub.Admin.)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ ๑)เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาพระสงฆ์ในอำเภอเมืองจังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์ ๒)เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำนวน ๒๑๐ รูป โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ .๙๕๓ วิเคราะห์ผลการวิจัยโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์วิเคราะห์สถิติสำเร็จรูป เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่และร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และสถิติเชิงอนุมาน คือ สถิติทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) และทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.98$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีโดยรวมในระดับปานกลางทุกด้านเรียงลำดับดังนี้ ด้านการปรากฏภาพบรรยากาศ ด้านการเทศนา ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ และด้านการสนทนาธรรม

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิทางการศึกษาระดับมัธยม วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาปริญญาตรี ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน

๓. ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

๑) ด้านการเทศนา ขาดบุคลากรในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ยังไม่มีความรู้ในเรื่องที่เทศนา ใช้เวลาไม่เหมาะสม พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ยังมีทักษะไม่พอ

๒) ด้านการปรากฏภาพบรรยากาศ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ องค์กรแสดงมีความรู้ความสามารถน้อย เวลา โอกาส สถานที่ อุปกรณ์ไม่เอื้ออำนวยต่อการปรากฏภาพบรรยากาศ

๓) ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ ขาดการสนับสนุนด้านปัจจัย มีการสร้างแรงจูงใจในด้านการเขียนบทความ สุภาสิตน้อยมาก ขาดการคัดสรรข้อมูลที่เหมาะสม การตีความหมายสุภาสิตยังไม่แตกฉานพอ เครื่องมือและอุปกรณ์ไม่เอื้ออำนวย

๔) ด้านการสนทนาธรรม บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในการตอบปัญหา ขาดอุปกรณ์ในการสื่อสารทางด้านอิเล็กทรอนิกส์ ขาดภูมิธรรมไม่เสมอกัน

Thesis Title : Dhamma Propagation of Sangha at Muang District,
Saraburi Province

Researcher : Phrasamu Somwang Yuttiko Suwannason

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Thesis Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr. Phrakru Pariyatkittithamrong B.A., M.A., Ph.D.

: Phrakrusangharak Kiettisak Kittipaño B.A. (1st Class), M.A.
(Soc. Dev.)

: Assoc. Prof. Dr. Saman Ngamsanit B.A., M.A., Ph.D.
(Pub. Admin.)

Date of Graduation : February 4, 2555

ABSTRACT

The main objectives of this research are to study the pattern of Buddhism propagation of Buddhist monks in Thailand to study the form of Buddhism propagation of Sangha in Muang District, Saraburi Province according to the opinion of the Sangha, and to study the problem and recommendations to Buddhism propagation of Sangha in Muang District, Saraburi Province. The sample used in this study included 210 Sanghas in Muang District, Saraburi Province by using a questionnaire to collect data containing general information about the respondents, opinions about the propagation of Buddhism in Muang District, Saraburi province, and open-ended questions. To analyze the data, frequencies, percentage, arithmetic mean and standard deviation were employed.

The results of this study were concluded as follows:

1. The pattern of Buddhism propagation of the Thai Sangha was practiced in conformity with the Resolutions approved by the Elder Sangha Association and Sangha Act. In these, the provision of training of the preachers and missionaries to Sangha

administrators were carried out. Sangha shall be responsible for the spread of Buddhism in accordance with the provisions of Section 37/3 of the Act 1962(B.E.2505), amended in 1992(B.E.2535), i.e. the Section 37/3, Buddhist monks were the leaders of thoughts, attitudes and values and teaches who pointed out the light of Dhamma to the people to behave righteously and live for the good practice principles and to be good citizens of society and the nation.

2. The overall opinions of Sanghas towards the pattern of Buddhism propagation in Muang District, Saraburi Province were found at moderate level ($X= 2.98$). When considered in each aspect, it was noticed that all were ranked at moderate levels ranging from the keynote address and Dhamma talks, preaching, article and proverb writings and Dhamma conversation.

3. Problems and suggestions to the Buddhism propagation of Buddhist monks in Muang District, Saraburi Province showed that:

1) For preaching aspect: lack of personnel to preach Buddhism, Sanghas do not have sufficient knowledge of the sermon, take unsuitable time, do not have the skills to deliver.

2) for Dhamma talks: lack of personnel with knowledge to show their ability, time, opportunity, place and equipment are not conducive to Dhamma speech and talks.

3) For article and proverb writings: lack of supporting funds. The motivation in writing the articles and saying is less. Lack of selection of the appropriate information. Proverb interpretation is less meaningful. Tools and equipment are not adequate.

4) For Dhamma conversation: lack of knowledge and understanding of the problem, lack of equipment in electronic communications, lack of enlightenment tradition among Sanghas..

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากคณาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออนุโมทนาขอขอบคุณ ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ที่ได้ทำการเปิดสอนหลักสูตรนี้ขึ้นมา และที่ขาดไม่ได้ของอนุโมทนาขอขอบคุณ พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ รศ.ดร.สมาน งามสนิท กรรมการควบคุม ขอกราบขอขอบคุณ พระครูปลัดสุรัสวดี สิริปัญโญ ประธานการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ขอเจริญพรขอขอบคุณ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี กรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำในการทำ วิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ในภาควิชาที่ได้ให้ความเมตตาชี้แนะแนวทางในการศึกษาตลอด ถึงในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกรูปที่ให้ความเมตตา ช่วยเหลือในด้านการเรียน พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงให้กำลังใจในการทำ วิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้

ขอเจริญพรขอขอบคุณโยมเฉลิมเกตุ นภาศัพท์ คุณโยมหัตสนันท์ นภาศัพท์ และครอบครัว นภาศัพท์ ทุกๆท่าน ที่ได้ให้ความอุปถัมภ์ในการศึกษาในครั้งนี้ ขอขอบคุณเพื่อน ๆ การจัดการเชิงพุทธ ทุกรูป ที่ได้คำปรึกษาแนะนำในการศึกษา ขออนุโมทนาขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความเมตตาในการตอบ แบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นรายละเอียดในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

อานิสงส์ไต่ที่จักพึงบังเกิดจากการทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยขออ้อมบุญคุณพระรัตนตรัย คุณบิดา คุณมารดา คุณครูอาจารย์ ผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณท่านผู้ประสานงานข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์ และผู้ใกล้ชิด ที่ให้กำลังใจและ สนับสนุนในทุก ๆ เรื่องจนทำให้ผู้จัดทำวิทยานิพนธ์ได้รับประโยชน์

พระสมุห์สมหวัง ยุติโก (สุวรรณนคร)

.....๑๐...../..มกราคม...../๒๕๕๕.....

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญแผนภาพ	(ญ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ฎ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๖
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่	๘
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	๒๐
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์	๓๘
๒.๔ บทบาทและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสมัย พุทธกาล	๖๑
๒.๕ แนวทางรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ภาค ๒	๗๑
๒.๖ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี	๗๗
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๘
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๒
	๘๓

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๓
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๙๓
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๗
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๗
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	๙๙
๔.๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๐
๔.๒ รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของพระสงฆ์	๑๐๒
๔.๓ แนวทางในการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มีประสิทธิภาพของ พระสงฆ์	๑๐๗
บทที่ ๕ สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๑๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๗
๕.๒ อภิปรายผล	๑๒๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๒๗
บรรณานุกรม	๑๒๙
ภาคผนวก	๑๓๗
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย	๑๓๘
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ในแจกแบบ (try-out)	๑๔๔
ภาคผนวก ค หนังสือแจกแบบสอบถามที่ใช้การวิจัยจริง	๑๔๖
ภาคผนวก ง แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย	๑๔๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๓

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๐
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม	๑๐๒
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ ด้านการเทศนา	๑๐๓
๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ ด้านการปาฐกถา	๑๐๔
๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ ด้านการเขียนบทความ สุภาษิต	๑๐๕
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ ด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม	๑๐๖
๔.๗ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ที่มี ประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการเทศนา	๑๐๗
๔.๘ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ที่มี ประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านปาฐกถา บรรยายธรรม	๑๐๘
๔.๙ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ที่มี ประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการเขียน บทความ สุภาษิตต่างๆ	๑๐๙

สารบัญตาราง(ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๑๐ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มี ประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านสนทนาธรรม	๑๑๐
๔.๑๑ ความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของความคิดเห็นพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามพรรษา ด้านปาฐกถา บรรยายธรรม	๑๑๑
๔.๑๒ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๑๒
๔.๑๓ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม	๑๑๓
๔.๑๔ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาปริญญาตรี	๑๑๔
๔.๑๕ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มี ประสิทธิภาพ ด้านเทศนา	๑๑๕
๔.๑๖ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มี ประสิทธิภาพ ด้านปาฐกถา	๑๑๕
๔.๑๗ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มี ประสิทธิภาพ เขียนบทความสุภาสัตต่างๆ	๑๑๖
๔.๑๘ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มี ประสิทธิภาพ ด้านสนทนาธรรม	๑๑๖

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุเล่ม/ข้อ/หน้าหลัง คำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนาคค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ. มหา.	(ไทย) =	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี) =	วินัยปิฎก มหาคคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(บาลี) =	วินัยปิฎก จุฬาคคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
วิ.จ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มุลปัณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสกั	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง. เอกก.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาตปาฬิ	(ภาษาบาลี)
อง. เอกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ทุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ดิก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ (ต่อ)

อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ฉกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. สตตก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ข.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกะปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุด้านประดิษฐกรรมทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนไป ซึ่งมีผลกระทบต่อค่านิยมและความเชื่อถือของประชาชน บทบาทของพระสงฆ์และวัดในพระพุทธศาสนาจึงเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตตามความเจริญทางวัตถุของสังคม เนื่องจากเกิดมีสถาบันใหม่ เข้ามาแทนที่บทบาทเดิมของวัด เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ศาล สถานเริงรมย์ต่าง ๆ เป็นต้น วิชาการสมัยใหม่ ๆ ทำให้คนเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมวัตถุนิยมอย่างเด่นชัด มีโลกทัศน์ของการสร้างสรรค์ทำทนายสูงขึ้น ทำให้คนบางกลุ่มมองดูสังคมสงฆ์และสถาบันพระพุทธศาสนาว่าเป็นของเก่าไม่ทันสมัย มีลักษณะไม่เป็นวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะในหมู่ปัญญาชน นักเรียน นิสิต นักศึกษาที่ศึกษาในวิชาการสมัยใหม่ สถานะของพระสงฆ์และวัดในสายตาของคนรุ่นใหม่จึงแตกต่างไปจากอดีต โดยเฉพาะในสังคมเมือง วัดมิได้เป็นศูนย์กลางชุมชนและไม่ได้เป็นสถานศึกษาสำหรับกุลบุตรอีกต่อไป

การเสื่อมศรัทธาในสถาบันศาสนาทำให้ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนสมัยใหม่ไม่ให้ความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงที่พระสงฆ์พึงกระทำ การเผยแพร่ธรรมะนี้เป็นเรื่องของการใช้กลวิธีการสื่อสารของพระสงฆ์ในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนให้บุคคลทั้งหลายได้เข้าใจและพร้อมที่จะน้อมนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเอง ปัจจุบันพบว่าการใช้สื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์นั้นประสบปัญหาอย่างน่าเป็นห่วง เนื่องจากถูกเยาวชนไทยละเลยไปมาก^๑

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่แพร่หลายในทุกยุคทุกสมัยนั้น พระสงฆ์สาวกนับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เพราะพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัยและยังถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักการศึกษ การเผยแพร่พระพุทธศาสนานั้นทำกันหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม เป็นต้น และในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนา จึงได้กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและจากการที่พระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้ชาวบ้านเห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้

---

^๑ ธีรพันธุ์ ปรกาศสันติสุข, ประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะ, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑-๒.

มีศีลธรรม มีความบริสุทธิ์และเสียสละเพื่อผู้อื่น ต่างยอมรับนับถือและยินดีปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเต็มใจ โดยเฉพาะประชาชนไทยส่วนใหญ่ ร้อยละ ๘๕ ใช้พระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ^๒

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนิกชนและประชาชนได้รับทราบในทุกวิถีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใดๆของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^๓

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนายาวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกหัวใจสำคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถุประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมาตถุประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้น มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕^๔

^๒ปราณี เกื้อทอง, “บทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีวัดในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร), ๒๕๔๕.

^๓กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง ชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

^๔กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัด และพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ดังนั้นจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา และหน่วยอบรมทางจิต มีทั้งหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อพระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม ไม่เห็นแก่ความง่าย ดีความพระธรรมวินัยตามความชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่น ๆ

พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาได้โดยสมบูรณ์ เป็นนิจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ คำที่ใช้อยู่ คือ คำว่า “เผยแผร์” และ “เผยแผ่” คำว่า “เผยแผร์” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจูงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้น ๆ คำว่า “เผยแผ่” หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่ใช่ที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงมีความใจกว้าง และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน^๕ ในการเผยแผร์หรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้ากระทำโดยคฤหัสถ์ นิยมใช้คำว่า “เผยแผร์” เช่น อำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการคือ การเผยแผร์พระพุทธศาสนาอันนับเป็นศาสนาประจำชาติ

องค์การ สมาคมต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะใช้คำว่าเผยแผร์พระพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรหรือพระสงฆ์จะใช้คำว่าเผยแผ่ เช่น “พระพุทธศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะพระสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาถ้าขาดการเผยแผ่แล้ว พระพุทธศาสนาจักไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้” โดยหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้วตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา^๖

^๕ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, (ช่วง วรปุณฺญ,) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒

มีหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธธรรมให้กับประชาชนทุกหมู่เหล่าให้เข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอน ของศาสนาอบรมพระภิกษุสามเณร ให้เป็นสมณะสัตตัญญา และอบรมเรื่องจรรยา มารยาท ตลอดจนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่างๆ อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไป โดยมีระเบียบเรียบร้อย หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจศาสนพิธีและการปฏิบัติ เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยถูกต้อง หาอุบายวิธีสกัดกั้น สัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ชอบ ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัด มีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์เป็นต้น ขวนขวาย จัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหรือขวนขวาย จัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรม บ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรม ตามวัดต่างๆ ได้ท่อง ได้อ่านได้ ได้ฟัง ตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับ ชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้เด็กที่ขาดสนได้ใช้ยืมเรียน ยังมีกิจกรรมอีกหลายประการ เช่น การหล่อ เทียนพรรษา มีการประกวดเทียนพรรษา วันสงกรานต์มีการจัดพิธีสงฆ์หน้าพระ การแห่พระ การก่อเจดีย์ทราย การขนทรายเข้าวัด การรดน้ำดำหัวผู้มีอายุ การเวียนเทียนในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา เป็นต้น

จากประเด็นดังกล่าวพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ซึ่งมีหน้าที่ในการเผยแผ่ พุทธธรรมให้กับประชาชนทุกหมู่เหล่าให้เข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอน ของศาสนาเพื่อเป็นการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมของประชาชนทุกระดับชั้นในด้านระเบียบ วินัย ด้าน คุณธรรมและจริยธรรมต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขเป็นอย่างไร ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาคึกษา รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ว่ามีการปฏิบัติงาน ตามบทบาท ในการเผยแผ่พุทธธรรมมากน้อยเพียงใด เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาและ การวางแผนในการพัฒนาคนโดยการเผยแผ่พุทธธรรมและการใช้หลักธรรมของพุทธธรรมเป็น แนวทางในการพัฒนาคนและพัฒนาชาติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกและเชิงรับของ
คณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ประกอบด้วย ด้านการเทศนา ด้านการปาฐกถาบรรยาย
ธรรม ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ และด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม

๑.๓.๒. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำนวน ๔๖๐ รูป^๗

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

เขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้กำหนดระยะเวลาตั้งแต่ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ถึง เดือน
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นเวลา ๑ ปี

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัด
สระบุรีตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์ เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

๑.๔.๓ แนวทางในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพของพระสงฆ์ใน
อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี มีอะไรบ้าง

---

^๗ ข้อมูลจากสำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองสระบุรี วัดศรีบุรีรัตนาราม ประจำเดือน กรกฎาคม
พ.ศ.๒๕๕๔

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๖ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบ หมายถึง แบบอย่างที่ใช้ในการเผยแผ่หลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์

การเผยแผ่ หมายถึง การเผยแผ่พุทธธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ๔ ด้าน ได้แก่ ๑)ด้านการเทศนา ๒)ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ๓)ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ และ ๔)ด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม

พุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่คณะสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่

พระสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ได้ทราบรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของพระสงฆ์

๑.๗.๒ ได้ทราบแนวทางเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

๑.๗.๓ ได้ทราบแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

๑.๗.๔ ผลที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปใช้ในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพของพระสงฆ์ใน อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีต่อไป

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา เรื่อง “ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี” ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์
- ๒.๔ บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล
- ๒.๕ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย
- ๒.๖ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่

๒.๑.๑ บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

บทบาทและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้บทบาทและวิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ทางสังคมจารีตประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รोजงหะหรือโอกาส เป็นต้น ก็มักประสบผลสำเร็จเสมอ นั้นเพราะความสำเร็จเช่นว่านี้ ไม่ใช่เป็นเหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังอาศัยบารมีธรรมที่ทรงสร้างบำเพ็ญมา เพื่อทำหน้าที่ของพระบรมศาสดา โดยเฉพาะตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในที่ต่างๆ ดังพุทธพจน์ว่า พระผู้เป็นที่พึ่งของโลก ทรงบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาโพธิญาณเอกบุคคละเมื่อบังเกิดขึ้นในโลก ย่อมบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมากเพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เอกบุคคละนั้นคือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า^๑

---

^๑ อ. เอก. (ไทย) ๒๐/๑๗๐/๒๒.

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีคุณสมบัติที่ดีตามหลักธรรมคำสั่งสอนและวิธีการของพระพุทธองค์ที่ทรงแสดงไว้แล้ว

๒.๑.๒ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

หลักการเผยแผ่ คือ การทำให้ขยายออกไป^๙ การขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสเคารพในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติตาม พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงสอนใครแต่ละครั้ง พระองค์ก็ทรงอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง ในการสอนบุคคลระดับต่างๆ ที่มีพื้นฐานความรู้ สติปัญญาที่แตกต่างกัน หัวข้อนี้ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับ การสอนที่อยู่ในแนวการดีความ ซึ่งเป็นวิธีที่พระพุทธองค์ได้ประยุกต์คำสอนแต่ละลักษณะให้มีความเหมาะสม เมื่อนำมาเปรียบเทียบแล้วเป็นการสอนที่แสดงถึงพุทธลีลาของพระองค์ที่สำคัญหลักการสอนในลักษณะนี้ของพระองค์ เป็นหลักการนำเนื้อหาที่มีอยู่มาทำการดีความ โดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่ตามสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๒.๑.๓ หลักประโยชน์

การประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ ว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป”^{๑๐}

พระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราบเท่าปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการก็คือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ

- ๑) ภิภูธมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้
- ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า
- ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง^{๑๑}

^๙ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๖๐๒.

^{๑๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ปอ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๑.

ประโยชน์ คือ ผลตอบสนอง ได้รับสืบมาจากพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยกุศลกรรมที่พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญ เพราะก่อให้เกิดผลเป็นความสุข ความมั่งคั่งบริบูรณ์ความไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และจุดมุ่งหมายปลายทางของชีวิตที่ถือเป็นสุขที่สงบเย็นเป็นชีวิตที่อยู่จบพรหมจรรย์สิ้นทุกข์ทั้งปวง การที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน คือ เกิดเป็นความสุขนั้นทรงหมายเอาลักษณะสุขที่สืบเนื่องจากการดับทุกข์อาจจำแนกออกเป็น ๓ ประการ คือ

๑) ดับอวิชชา หมายถึง การเกิดญาณทัศนะอันสูงสุด

๒) ดับกิเลส หมายถึง กำจัดความชั่วร้ายและของเสียต่างๆ ภายในจิตใจหมดเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่างๆ แก่ชีวิตและสังคม

๓) ดับทุกข์หมายถึงหมดความทุกข์บรรลุปริโยชน์สูงสุดเกิดเป็นสุขที่นิรันดร^{๑๒}

ความสุขถือเป็นความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวให้ชัดเจนก็คือ การปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อให้เกิดเป็นสุข เริ่มตั้งแต่ขั้นต้น คือ บุญ มีพุทธพจน์รับรองว่า บุญเป็นชื่อของความสุข คนจะถึงความสุขได้ต้องมีศีลเป็นพื้นฐาน ในการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือเจริญภาวนา ศีลถือเป็นตัวทำให้เกิดจิตนิ่ง เกิดเป็นฌาน ความสุขก็เป็นองค์ประกอบของฌาน ฌานยิ่งสูงขึ้นความสุขก็ยิ่งประณีตขึ้น เป้าหมายของพระพุทธศาสนา คือ นิพพานก็เป็นสุขและเป็นบรมสุขด้วยดังพุทธพจน์ว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง

ประโยชน์สุข ๓ ประการที่ได้ยกมาไว้เบื้องต้น จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยกระทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองก่อน ในขณะที่เดียวกันก็มองถึงเพื่อนมนุษย์รอบข้างด้วยการแผ่เมตตาประโยชน์ที่ตนได้ปฏิบัติตามจนเกิดผล พระพุทธศาสนาสอนให้มองประโยชน์ที่เกิดขึ้นตามสภาวะที่เป็นจริง สนับสนุนให้ฝึกตนให้ถึงความสุข และความเจริญอกงาม และความเจริญในธรรมยิ่งๆ ขึ้นไป ผู้ที่มีความพร้อมและฝึกฝนตนอยู่ในระดับต่างกัน ย่อมได้รับความสุขต่างกัน แต่ก็อยู่ร่วมกันโดยสงบสุขปรารถนาดีและเกื้อกูลต่อกัน ส่งเสริมประโยชน์สุขอันชอบธรรมและความก้าวหน้าของกันตามระดับไม่หมิ่นขี้ขี้บั่นหรือดูหมิ่นกันและกันมุ่งพัฒนาตนไปสู่สุขแท้จริง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ที่มองประโยชน์ทั้งที่จะเกิดกับตนเองและผู้อื่น มีสติเป็นตัวจัดความไม่ประมาท โดยตระหนักถึงผลของกุศลกรรมเป็นตัวกำหนดทิศทางในการทำให้เกิดประโยชน์ทั้ง ๓ ประการดังกล่าว

จากการประกาศความเป็นพระพุทธศาสนา ที่ผู้เป็นสาวกต้องยึดถือเป็นหลักการปฏิบัติตนและทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่ต่างๆ ที่ได้จาริกไป ซึ่งถือเป็นหัวใจของการประกาศพระพุทธศาสนาให้เห็นเป็นจุดเด่นหรือลักษณะพิเศษว่า การปฏิบัติทั้ง ๓ ประการ

^{๑๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๒.

โดยถือเอาประโยชน์ของมหาชนเป็นหลักใหญ่ คือ หลักการทางพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่ เพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติตาม

๒.๑.๔ วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า

วิธีการเผยแผ่แบบต่างๆ ของพระพุทธเจ้าในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบข่ายในการวิจัยตามลักษณะหัวข้อการสอนธรรมะของพระพุทธเจ้าซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย พระองค์จะทรงพิจารณาจากบุคคลที่กำลังรับฟัง ถ้าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย ก็จะทรงสอนธรรมะอีกรูปแบบหนึ่ง ผู้มีสติปัญญามากก็จะใช้อีกรูปแบบหนึ่ง แต่ถึงจะมีวิธีการสอนที่หลากหลายอย่างไร เมื่อจัดเข้าอยู่ในประเภทแล้ว จึงจำแนกวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าได้ ๔ ประเภท คือ

๒.๑.๕ การสอนแบบสากัจฉาหรือสนทนา

เป็นการสอนโดยใช้วิธีการถามคู่สนทนา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจธรรมะและความเลื่อมใสศรัทธา วิธีการสอนแบบนี้จะเห็นได้จากการที่พระองค์ ใช้โปรดบุคคลในกลุ่มที่มีจำนวนจำกัดที่สามารถพูดตอบโต้กันได้ การสอนแบบนี้จะมีปรากฏในพระไตรปิฎกหลายๆ ที่ เช่น กรณีของปริพพาชกชื่อว่า วัจฉโคตร ที่เข้าไปทูลถามเรื่องความเห็นสุดโต่ง ๑๐ ประการ กับพระพุทธองค์และก็ได้มีการสนทนาแบบถาม – ตอบ ในเรื่องดังกล่าวระหว่างปริพพาชกกับพระพุทธองค์^{๑๓} เป็นต้น ในการสอนแบบสากัจฉาหรือสนทนาจะมีการถามในรายละเอียดได้มากกว่าการสอนแบบทั่วไป เพราะเป็นการให้ข้อมูลต่อกลุ่มชนที่มีจำนวนจำกัด ซึ่งเมื่อพระพุทธองค์แสดงธรรมจบ ผู้ฟังมักจะได้รับคุณพิเศษจากการฟังธรรมโดยวิธีนี้อยู่เสมอ

๒.๑.๖ การสอนแบบบรรยาย

พระพุทธเจ้าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนและพระสาวกเป็นจำนวนมากมารับฟัง ถือว่าเป็นวิธีการที่พระพุทธองค์ใช้มากที่สุดในการแสดงธรรมมีทั้งการแสดงธรรมที่มีใจความยาว และที่มีใจความแบบสั้นๆ ตามแต่สถานการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม เช่น ในพรหมชาลสูตร พระองค์ก็ได้บรรยายเกี่ยวกับเนื้อหาของศีลซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ๑) ศีลระดับต้นที่เรียกว่าจูลศีล ๒) ศีลระดับกลางที่เรียกว่ามัชฌิมศีล ๓) ศีลระดับสูงที่เรียกว่ามหาศีล และในตอนท้ายก็ทรงแสดงเรื่องทิวาฏิ ทฤษฎีหรือปรัชญาของลัทธิต่างๆ ร่วมสมัยพุทธกาล ซึ่งมีทั้งหมด ๖๒ ทิวาฏิ โดยพระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงหรือบรรยายและชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีความเห็นหรือมีหลักคำสอนที่ต่างจากทฤษฎีทั้ง ๖๒ ประการนี้อย่างไร^{๑๔} เป็นต้น

^{๑๓}ม.ม. (ไทย) ๑๓ / ๑๘๗ - ๑๘๘ / ๒๑๙ - ๒๒๓.

^{๑๔}ที.สี. (ไทย) ๙ / ๒๘ - ๑๐๔ / ๑๑ - ๓๙.

๒.๑.๗ การสอนแบบตอบปัญหา

การสอนแบบตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า จะทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน ซึ่งในการตอบปัญหาของพระองค์นั้น จะทรงพิจารณาจากความเหมาะสม ตามลำดับแห่งภูมิรู้ของผู้ถามเป็นสำคัญ เช่น ในเวทตาสังยุต ที่มีเวทดาไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “บุคคลให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง ชื่อว่าให้วรรณะ ชื่อว่าให้ความสุข ชื่อว่าให้จักขุ ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง” พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า “บุคคลที่ให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทีปชื่อว่าให้จักขุ และผู้ให้ที่พักชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ปราศธรรมชื่อว่าให้อมตะ”^{๑๕} ซึ่งในเนื้อหาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงลักษณะการสอนแบบตอบปัญหาและแสดงถึงการให้ความหมาย ด้วยการตีความคำถามในขณะเดียวกันด้วย

๒.๑.๘ แบบวางกฎข้อบังคับ

เป็นการสอนโดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์กฎ และข้อบังคับให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติ หรือยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน วิธีการนี้จะเป็นลักษณะของการออกคำสั่งให้ผู้ศึกษาปฏิบัติตาม ซึ่งถือว่าเป็นการสอนโดยการวางระเบียบให้ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความสงบสุขแห่งหมู่คณะ ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยต่างๆ ซึ่งใช้เป็นข้อบังคับให้พระภิกษุได้ปฏิบัติตามและที่สำคัญกฎข้อบังคับที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้น สามารถเป็นตัวแทนของพระองค์ได้ ดังที่ทรงตรัสในวันที่จะเสด็จปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๑๖}

๒.๑.๙ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทุกเรื่อง ถึงแม้ผู้ถ่ายทอดจะมีความรู้ดีสักเพียงใดก็ตาม หากขาดอุปายการสอนที่ดึงดูดให้ผู้เรียนมีความสนใจได้ การสอนนั้นก็จะไม่ประสบความสำเร็จ หรือภาษาปัจจุบันเรียกว่าขาดเทคนิคการสอน พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศ ในการใช้กลวิธีหรือเทคนิคการสอนเป็นอย่างดี ประกอบด้วย ๑๐ วิธี คือ

๒.๑.๑๐ การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ

การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย ช่วยให้เข้าใจเนื้อความได้ง่ายและชัดเจน ซึ่งการสอนแบบนี้ จะเห็นได้ชัดเจนจากนิทานที่ปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะนิทานชาดกอย่างเดียวที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็มีมากถึง ๕๔๗ เรื่อง เช่น สอนเรื่องความเสียหายอันเกิดจากความไม่สามัคคี โดยยกตัวอย่างเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี^{๑๗} หรือสอนเรื่องการอยู่อย่างสงบ ต้องอาศัยการประกอบความเพียรอยู่เสมอ โดยการยกเอาพระมหากัสสปะเป็นตัวอย่างโดยตรัส

^{๑๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕ / ๔๒ / ๕๘.

^{๑๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๑๖ / ๑๖๔.

^{๑๗} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕ / ๖ / ๒๕.

ยกย่องว่า “เป็นผู้มีสติ หมั่นประกอบความเพียร ไม่ติดในที่อยู่ ละความห่วงอาลัยไปเหมือนหงส์ ละเปลือกตมไปจนนั้น”^{๑๘}

ดังนั้นการสอนแบบนี้จึงถือว่าเป็นเรื่องที่ทำให้มองเห็นภาพคำสอนให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยตัวละครอื่นๆ จะมีบทบาทเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมากและการสอนแบบนี้เป็นการนำตัวละครมาใช้ตีความธรรมะ ให้มีความหลากหลายและเข้าใจง่ายมากยิ่งขึ้น

๒.๑.๑๑ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา

เป็นการอธิบายเพื่อทำเรื่องที่ทำให้เข้าใจยากให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นนามธรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยชัดเจน เช่น ครั้งพระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่เมณฑกเศรษฐีว่า “โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะคนนั้นชอบไปร้ายโทษของผู้อื่น เหมือนคนไปรยแกลบ แต่กลับปกปิดโทษของตนไว้เหมือนพรานนกปกปิดร่างพรานกายตนไว้”^{๑๙} หรือครั้งที่พระองค์ตรัสในคราวที่ประทับอยู่ในอารามของอนาถปิณฑกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถีว่า “สมณพราหมณ์พวกหนึ่งแล่นเลยไป ไม่บรรลุธรรมที่เป็นสาระ ชื่อว่าพอกพูนเครื่องพันธนาการใหม่ๆ ยิ่งขึ้น ยึดมั่นในสิ่งที่ตนได้เห็นแล้วและพึงอย่างนี้ จึงตกสู่หลุมถ่านเพลิงตลอดไป เหมือนแมลงตกลู่ประทีปน้ำมันฉะนั้น”^{๒๐} คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือเปรียบเทียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบนามธรรม ก็ช่วยให้ความหมายมีความหนักแน่นขึ้น การใช้อุปมานี้เป็นกลวิธีประกอบการสอน ที่พระพุทธองค์ทรงใช้บ่อยมากในการแสดงธรรม

๒.๑.๑๒ การใช้อุปการณการสอน

เป็นการใช้สิ่งต่างๆ รอบตัวเป็นสื่อในการสอน ซึ่งก็จัดอยู่ในลักษณะที่คล้ายการใช้วิธีการอุปมา วิธีการสอนแบบนี้ พระพุทธองค์จะทรงใช้อุปการณรอบตัวของพระองค์เป็นสื่อในการแสดงธรรม เช่น ในครั้งที่ประทับอยู่ที่สี่สปาวนใกล้เมืองโกสัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประตูเป็นอุปการณ คือพระองค์ได้หยิบใบประตูลายมาเล็กน้อยแล้วถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในป่ากับในพระหัตถ์ของพระองค์ที่ไหนมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายก็ทูลว่า ใบไม้มีมากกว่า ยิ่งนัก แล้วพระองค์ก็ตรัสแสดงการที่พระองค์ไม่ทรงสอนทั้งหมด เพราะคำสอนของพระองค์นั้นมีมากมาย เหมือนไม้ประตูลายในป่า แต่ที่ตรัสเปรียบคำสอนที่จำเป็นเหมือนใบไม้ในกำมือ เพราะมีความจำเป็นต่อการทำที่สุดแห่งทุกข์ให้สิ้น ^{๒๑}

^{๑๘} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕ / ๙๑ / ๕๗.

^{๑๙} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕ / ๒๕๒ / ๑๑๐.

^{๒๐} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕ / ๕๙ / ๓๐๖.

^{๒๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙ / ๑๑๐๑ / ๖๑๓.

๒.๑.๑๓ การทำเป็นตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู

วิธีการสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู ในวิธีการสอนนี้เป็นลักษณะของความเป็นผู้นำที่แท้จริง เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดความมั่นใจในผู้สอน วิธีการที่ดีที่สุดคือการทำให้ดู พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้ เช่น กรณีของภิกษุที่ป่วยจนต้องนอนจมกองมูลและคูของตนเอง ไม่มีภิกษุรูปใดมีความปรารถนาที่จะเข้าไปดูแลพยาบาล พระพุทธเจ้าจึงสอนภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในอาวาสนั้นด้วยการลงมือปฏิบัติดูแลพยาบาลภิกษุรูปนั้นด้วยพระองค์เองหลังจากที่ทรงดูแลจนภิกษุที่อาพาธให้มีอาการดีขึ้นแล้วในตอนประชุมได้ตรัสไว้ เพื่อเป็นข้อคิดแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอไม่มีมารดาไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลายผู้ใดจะพึงอุปัฏฐากรเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุผู้อาพาธเถิด” ^{๒๒}

๒.๑.๑๔ การเล่นภาษา เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่

เป็นเรื่องของการใช้ความสามารถ ในการใช้ภาษาผสมปฏิภาณ การสอนแบบนี้แสดงให้เห็นถึง พระปริชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่ทรงรอบรู้ทุกด้าน ในการที่พระองค์ทรงใช้วิธีการสอนแบบเล่นภาษาเล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่นี้จะเห็นได้จากกรณีของเวรัญชพรหมณ์ ที่มากล่าวต่อว่าพระองค์ต่าง ๆ นานา แทนที่พระองค์จะปฏิเสธการกล่าวหาเหล่านั้น กลับนำคำกล่าวหาอธิบายด้วยการใช้ภาษา การเล่นคำ โดยการนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องของพระองค์ เช่น ในข้อกล่าวหาที่พรหมณ์ต่อว่าพระพุทธองค์ว่า “ท่านพระโคตม เป็นคนไม่มีสมบัติ” ซึ่งสมบัติในความหมายของพรหมณ์ เป็นการกล่าวถึงสมบัติภายนอก ที่เป็นเครื่องตอบสนองความต้องการพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าให้ความหมายการไม่มีสมบัติคือ การละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุนั้นๆ เพราะการตัดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายชื่อว่าไร้ซึ่งความเป็นคนมีสมบัติ เพราะการละอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง ^{๒๓} เป็นต้น ด้านการสอนหลักธรรมทั่วไป พระพุทธองค์ก็ทรงรับเอาคำศัพท์ที่มีใช้อยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายให้ใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ฟัง ผู้เรียนหันมาสนใจและกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่ และเป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่าอย่างไรหนูก ออย่างไหนผิดอย่างไรจึงเห็นได้ว่าคำว่า พรหม พรหมณ์ อริยะ ยัญ ตบะ ไพบูลยา ฯลฯ ซึ่งเป็นคำในลัทธิศาสนาเดิม ก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็นอย่างอื่น ^{๒๔}

^{๒๒}วิ.ม. (ไทย) ๕ / ๓๖๕ / ๒๔๐.

^{๒๓}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑ / ๒ - ๑๐ / ๒ - ๔.

^{๒๔}กรมวิชาการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๑.

๒.๑.๑๕ การใช้อุบายเลือกคนและการปฏิบัติเป็นรายบุคคล

การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้เร็ว ซึ่งวิธีการนี้เราจะเห็นได้จากหลังการตรัสรู้ใหม่ๆ ของพระพุทธองค์ การสอนแต่ละครั้งในช่วงนั้นจะเน้นหนักไปในด้านผู้นำในชุมชน เช่นครั้งตรัสรู้แล้วก็เลือกที่จะโปรดปัญจวัคคีย์ก่อนเพราะทรงเห็นว่าพวกเขาที่มีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้วง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์และต่อมาก็สอนชายหนุ่มที่ชื่อว่ายสกุลบุตร ซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐีและผู้นำของชายหนุ่มในชุมชนนั้น เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าปัญจวัคคีย์และยสกุลบุตรนี้จะเป็นสาวกที่จะช่วยในการเผยแผ่คำสอนได้มาก^{๒๕}

การสอนผู้ปกครองแผ่นดินของพระพุทธองค์ ก็ทรงใช้วิธีการนี้เช่นเดียวกัน เพราะเมื่อทำให้ผู้นำให้มีความเข้าใจและศรัทธาได้แล้ว ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาย่อมปฏิบัติตามผู้นำในที่สุด เช่น กรณีของพระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น ซึ่งวิธีการนี้แสดงให้เห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงมองการณ์ไกล ในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีการเริ่มต้นสอนที่บุคคลซึ่งเป็นประมุขหรือหัวหน้าของชุมชนนั้นๆ ก่อนการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์เมื่อครั้งตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์ เมื่อครั้งออกแสวงหาธรรมก่อน ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ที่ปัญจวัคคีย์เป็นผู้ใฝ่ธรรมมีอุปนิสัยอยู่ก่อนแล้ว ทั้งในแง่ที่เป็นผู้เคยมีอุปการะกันมาหรือในแง่ที่เป็นการสร้างความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความคลางแคลงใจในพระองค์ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านี้ อาจไปสร้างความคลางแคลงใจแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย ครั้งเสร็จจากการสั่งสอนปัญจวัคคีย์แล้วก็ได้โปรดยสกุลบุตรพร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร ครั้นเมื่อเสด็จเข้าแคว้นมคธก็ได้โปรดชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมบริวารทั้งพัน เริ่มต้นด้วยชฎิลคนที่เป็นพี่ก่อนแล้วนำชฎิลเหล่านี้ผู้กลายเป็นพระสาวกแล้ว เข้าสู่นครราชคฤห์ ประกาศธรรม ณ พระนครนั้นหลังจากนั้นก็ได้พระราชทานเป็นสาวก^{๒๖} นี่เป็นการแสดงให้เห็นถึงหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ด้วยพระปรีชาญาณอย่างแท้จริง เพราะพระองค์ทรงรู้จักเลือกที่จะหาแกนนำในการเผยแผ่ธรรมของพระองค์จากบุคคลที่เป็นหัวหน้าในชุมชนนั้นๆ

๒.๑.๑๖ การรู้จักจังหวะและโอกาส

พระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นถึงพุทธวิธีในการสอน ที่พระองค์ทรงปฏิบัติต่อบุคคลระดับต่างๆ ได้ดี การสอนแบบนี้พระองค์จะทรงดำริถึงความเหมาะสม ความพร้อมของผู้ที่จะรับฟัง ตลอดจนจนถึงเหตุการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม ในการที่จะแสดงธรรมหรือบัญญัติข้อปฏิบัติต่างๆ เช่น กรณีของการบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อ พระองค์ก็จะต้องมีมูลเหตุของความผิดที่เกิดขึ้นเสียก่อน แล้วจึงสอนโทษที่เกิดจากการล่วงละเมิด หลังจากนั้นก็จะบัญญัติสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติหรือ

^{๒๕}วิ.ม. (ไทย) ๔ / ๑๒ - ๓๑ / ๑๒ - ๒๗.

^{๒๖}กรมวิชาการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๗๒.

ที่ควรปฏิบัติซึ่งต่อมาเรียกว่าพระวินัย เช่น กรณีของพระสุทินที่ต้องอาศัยปาราชิก ด้วยการเสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาของตน^{๒๗}

ต่อมาพระองค์ก็ได้ทรงบัญญัติ ในเรื่องความผิดที่ประพฤติแล้วขาดจากความเป็นพระข้อที่ ๑ และอีกกรณีหนึ่งที่แสดงถึงการรู้จักใช้จังหวะและโอกาสของพระพุทธองค์ก็คือ ในเรื่องของการสังคายนา เมื่อครั้งยังทรงพระชนม์ยังมีภิกษุหลายรูปเข้าไปทูลแสดงความประสงค์ให้พระองค์ทำสังคายนา แต่กาลเวลายังไม่สมควรจึงตรัสห้ามเสีย แต่เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นต่อลัทธิอื่นๆ ที่มีการแตกแยกเพราะครูอาจารย์สิ้นไป และทรงเห็นว่าถึงเวลาแล้วโดยการอ้างตัวอย่างจากลัทธิต่างๆ และเหตุปัจจัยที่เหมาะสมจึงมีมติให้ภิกษุได้ทำสังคายนาโดยทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย และได้ทรงมอบหมายให้ภิกษุมีพระสารีบุตรเป็นต้น ได้ทำการสังคายนาในโอกาสที่เหมาะสม^{๒๘}

๒.๑.๑๗ ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ

วิธีการสอนนี้เป็นการแสดงถึง การรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาของพระพุทธองค์ที่ใช้สอนบุคคลระดับต่างๆ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอัตรากาลดละตันทหา มานะ ทิฎฐิเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ เช่น กรณีที่พระพุทธเจ้าตรัสกับคนฝึกม้าที่มีวิธีการฝึกด้วยวิธีแบบสุภาพ วิธีแบบรุนแรง ทั้งวิธีแบบสุภาพและรุนแรงจนกระทั่งสุดท้ายเมื่อฝึกไม่ได้ก็ฆ่าทิ้งเสีย ซึ่งพระองค์ก็ใช้วิธีการที่คนฝึกม้ากล่าวไว้ นั่น ย้อนกลับมาเป็นอุปการณการสอนของพระองค์ ด้วยพระดำรัสว่า “เรายอมฝึกคนด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีที่ทั้งละมุนละไมและทั้งรุนแรงปนกันไปบ้างและถ้าฝึกไม่ได้ก็ฆ่าเสีย”^{๒๙} แต่ในกรณีการฆ่าของพระองค์นั้น หมายถึงการไม่เอาใจใส่ต่อบุคคลที่ไม่มีความสนใจในธรรม จึงฆ่าเสียคือปล่อยให้หลงไปสู่วินัยที่ไม่ดี เพราะสาเหตุจากการไม่สนใจของบุคคลนั้น การทำในลักษณะดังกล่าว ถือว่าเป็นการฆ่าในอริยวินัย

๒.๑.๑๘ การลงโทษและการให้รางวัล

การลงโทษในที่นี้คือ การลงโทษซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว การให้รางวัลคือการแสดงธรรมไม่กระทบกระทั่ง ไม่รุกรานใคร แต่เป็นการกล่าวสรรเสริญในการกระทำที่ถูกต้องและถือว่าเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นด้วย ในเรื่องของการลงโทษ เช่น การลงพรหมทัณฑ์ต่อพระฉนณะ ซึ่งมีความเยอหยิ่งว่าตนเองเป็นผู้ปฏิญาณจากพระพุทธเจ้าในสมัยที่ยังทรงพระเยาว์จนกระทั่งออกบวช เป็นเหตุให้พระฉนณะไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ด้วยเหตุนี้เพื่อให้พระฉนณะรู้จักสำนึกในการกระทำของตนเอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้มีการลงพรหมทัณฑ์ ด้วยการไม่ให้ผู้ใดพูดคุยหรือกล่าวตักเตือนอะไรเลยแก่พระฉนณะ

^{๒๗}วิ.ม. (ไทย) ๑ / ๒๔ - ๓๙ / ๑๗ - ๒๙.

^{๒๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๙๖ - ๓๐๒ / ๒๔๗ - ๒๕๐.

^{๒๙}อง. จตุกก. (ไทย) ๒๑ / ๑๑๑ / ๑๗๐.

โดยตรัสกับพระอานนท์ก่อนที่จะเสด็จปรินิพพานว่า “อานนท์เมื่อเราล่วงไปสงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉันนะ ด้วยการที่ว่า แม้ภิกษุฉันนะจะพึงพูดได้ตามต้องการแต่ภิกษุไม่พึงว่ากล่าวตักเตือนพร้าสอนเธอ”^{๓๐}

การให้รางวัลของพระพุทธองค์นั้น ที่ปรากฏเด่นชัดก็คือ การตรัสยกย่องในความเป็นเลิศในด้านต่างๆ ที่เรียกว่าเป็น “เอตทัคคะ” เช่น กรณียกย่องพระสารีบุตรว่า มีความเป็นเลิศในด้านผู้มีปัญญามาก มีความเข้าใจสรรพแห่งธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งได้ โดยเปรียบพระสารีบุตรเหมือนเสนาบดีที่มีความรอบรู้ได้อย่างสูงสุด ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “นรชนใดผู้ไม่ต้องเชื่อใคร รู้จักนิพพานที่ปัจจัยอะไรปรุงแต่งไม่ได้ตัดรอยต่อแห่งการเกิดใหม่ ทำลายโอกาสแห่งการท่องเที่ยวไปในสังสาร คลายความหวังแล้ว นรชนนั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด”^{๓๑} แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงใช้ การชมเชยกย่องบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น เป็นการกล่าวชมโดยธรรม ให้เขามั่นใจในการทำความดีของตน แต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบข่มคนอื่นลงบางที่ทรงยกย่องเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่างหรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิดให้ตั้งทัศนคติที่ถูกต้อง

๒.๑.๑๙ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมต้องอาศัยปฏิภาณ คือความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการและเทคนิคต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสมเป็นเรื่องเฉพาะคราวไป ในการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้าต้องเจอกับปัญหามากมายและพระองค์ก็ต้องอาศัยปฏิภาณแก้ไขอยู่ตลอดเวลา เช่น กรณีของครอบครัวพราหมณ์ที่อยู่ในเมืองราชคฤห์ ฝ่ายสามีนับถือศาสนาพราหมณ์แต่ภรรยา นับถือพระพุทธศาสนาและภรรยาก็สรรเสริญแต่พระพุทธคุณอยู่ตลอดเวลา จนสามีไม่พอใจคอยพูดว่าร้ายพระพุทธเจ้าต่าง ๆ นานา จนกระทั่งอยู่มาวันหนึ่งภรรยาทำอาหารหล่นแล้วเปล่งอุทานด้วยคำพูดที่แสดงออกถึงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า พราหมณ์เกิดความไม่พอใจยิ่งนัก จึงไปเพื่อที่จะเอาชนะด้วยการถามให้พระพุทธเจ้าจงปัญหาในการตอบปัญหาว่า” บุคคลกำจัดอะไรได้จึงอยู่เป็นสุข กำจัดอะไรได้จึงไม่เศร้าโศก ข้าแต่พระโคตม พระองค์ทรงพอพระทัยการกำจัดธรรมอย่างหนึ่งคืออะไร” พระพุทธเจ้าทรงใช้กลวิธีแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการตรัสตอบว่า ”บุคคลกำจัดความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข กำจัดความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก พราหมณ์ พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญการกำจัดความโกรธ ซึ่งมีรากเหง้าเป็นพิษ มียอดหวาน เพราะบุคคลกำจัดความโกรธนั้นได้แล้วจึงไม่เศร้าโศก” ซึ่งหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสแก้ปัญหาจบพราหมณ์จึงเกิดความเลื่อมใสและยอมรับที่จะเป็นสาวกของพระองค์^{๓๒} ซึ่งเนื้อหาในการตรัส

^{๓๐}ที่.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๑๖ / ๑๖๕.

^{๓๑}ขุ.ม. (ไทย) ๒๙ / ๘๘ / ๒๗๕.

^{๓๒}ส.ส. (ไทย) ๑๕ / ๑๘๗ / ๒๖๔.

ตอบปัญหาโดยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้ากับพราหมณ์ แสดงถึงลักษณะความเป็นบรมครูของ พระพุทธองค์อย่างหาใครเปรียบได้ จากการศึกษาทฤษฎีการตีความ ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่าการ ตีความเป็นการทำหน้าที่ของปัญญาหรือศักยภาพทางด้านเหตุผล เพื่อใช้ในการพัฒนาให้เข้าถึง สาระ (เนื้อแท้) ของเรื่องนั้นๆ เพราะบางครั้งการรับข้อมูลทั้งด้านการฟัง การอ่าน เพราะบาง กรณีประโยคหรือข้อความที่ไม่ชัดเจน คลุมเครือหรือลึกลับซึ่งเกินไป ย่อมไม่อาจเข้าถึงเจตนารมณ์ ของผู้พูดหรือผู้เขียนได้ โดยการฟังหรือการอ่านตามตัวอักษร (พยัญชนะ) การตีความจึงใช้เพื่อ ต้องการค้นหาเจตนารมณ์ที่อยู่เบื้องหลังอันเป็นประโยชน์ต่อการใช้ในภาคปฏิบัติให้ถูกต้อง

๒.๑.๒๐ จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการศึกษารวบรวมเอกสารต่างๆ สามารถสรุปจุดมุ่งหมายในการสอนของ พระพุทธเจ้าได้ ๓ ประการคือ (๑) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (๒) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังตรงตามเห็นได้จริง (๓) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลตามสมควรแก่ กำลังแห่งการปฏิบัติของตน

๒.๑.๒๑ เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น

จุดมุ่งหมายข้อนี้หมายความว่าทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับ สาวกนั้นๆ สิ่งใดที่ทรงรู้แล้วแต่เห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอน ก็จะไม่สอนสิ่งนั้น ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่รู้และจำเป็นเท่านั้น เช่น

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สีสพาวัน เขตโกสัมพี ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒ - ๓ ชื้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบ ที่เราหยิบขึ้นมากับใบไม้ที่อยู่ บนต้นอย่างไหนมากกว่ากัน” ลำดับนั้นภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า “ใบไม้ที่อยู่บนต้นนั้นแหละ มากกว่าใบประดู่ ๒ - ๓ ใบ ที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมาเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า”

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุ ไร เราจึงได้บอกเพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความ เบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่ เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงมิได้บอก สิ่ง ใดๆเล่าที่เราบอกแล้วคือเราบอกไว้ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา เพราะเหตุไร เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้นเราจึงบอกภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายพึงทำความ เพียรเพื่อรู้ชัด ตามความเป็นจริงนี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติ^{๓๓}

^{๓๓} ส. ม. (ไทย) ๑๗/๑๑๑/๖๑๓.

๒.๑.๒๒ เพื่อให้ผู้ฟังไตร่ตรองตามเห็นได้จริง

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอไตร่ตรองตามให้เห็นด้วยตนเอง เช่น พระองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย แม้ว่าภิกษุจะพึงจับชายสังฆาฏิของเราติดตามรอยเท้าเราติดตามไปข้างหลัง แต่ภิกษุนั้นมีความละโมภ กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตพยาบาท คิดประทุษร้ายหลงลืมสติไม่รู้ตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้นก็ยังชื่อว่าอยู่ห่างไกลเรา เราก็กห่างไกลภิกษุนั้น นั่นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นยังไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม เชื่อว่าไม่เห็นเรา

ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าภิกษุอยู่ไกลเรา ๑๐๐ โยชน์ แต่ภิกษุนั้นไม่มีความละโมภ ไม่กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้าย มีสติมั่น มีความรู้สึกตัวมีจิตตั้งมั่นแน่วแน่ สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้วภิกษุนั้น ก็ชื่อว่า อยู่ใกล้เรา เราก็กอยู่ใกล้ภิกษุนั้น นั่นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นเห็นธรรม แม้เห็นธรรมชื่อว่าเห็นเรา”^{๓๔}

๒.๑.๒๓ เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมะมีคุณเป็นมหัศจรรย์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน เช่นในมหาปรินิพพานสูตร เมื่อพระองค์ใกล้จะปรินิพพาน ทอดพระเนตรเห็นมหาชนนำเครื่องสักการะเป็นอันมากมาบูชาพระองค์จึงตรัสกับพระอานนท์ว่า การทำการบูชาอย่างนั้นไม่ชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยั้ง แต่ผู้ใดจะเป็นภิกษุ หรือภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา ก็ตามปฏิบัติธรรมสมควร ปฏิบัติชอบ ผู้นั้นแหละชื่อว่าบูชาด้วยการบูชาอย่างยั้ง เมื่อพระตถาคตเจ้าทรงปลงพระชนมายุสังขารว่าอีก ๔ เดือนข้างหน้า จักปรินิพพาน ดังนี้ภิกษุหลายพันรูปเที่ยวแวดล้อมพระองค์อยู่ปรึกษากันว่า “พวกเราจะทำอย่างไรหนอ” ภิกษุรูปหนึ่งชื่อธรรมมาราม ไม่ยอมร่วม กลุ่มกับภิกษุทั้งหลายถามถึงความรู้สึกเกี่ยวกับปรินิพพานของพระศาสดาท่านมิได้ให้ คำตอบว่าประการใด แต่คิดว่า “อีก ๖ เดือนข้างหน้า พระศาสดาจะปรินิพพานแล้ว เราเป็นผู้ที่ยังระคาอยู่ เราจะพยายามเพื่อบรรลอรหัตตผลในเวลาที่พระศาสดายัง ทรงพระชนม์อยู่นั่นเอง เพื่อเป็นการบูชาพระองค์”^{๓๕}

สรุปได้ว่า บทบาทและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธเจ้า คือการใช้บทบาทและวิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ทางสังคมจารีตประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รอจังหวะหรือโอกาส เป็นต้น ก็มักประสบผลสำเร็จเสมอ บทบาทของพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์ต้องมีคุณสมบัติที่ดีตามหลักธรรมคำสั่งสอนและวิธีการของพระพุทธองค์ที่ทรงแสดงไว้แล้ว โดยอาศัย

^{๓๔} ชุ. อิติ.(ไทย) ๒๕/๙๒/๔๖๕.

^{๓๕} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๗๘/๑๒๖.

ข้อมูลที่มีอยู่ตามสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักประโยชน์ วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า การสอนแบบสัจฉาหรือสนทนา การสอนแบบบรรยาย การสอนแบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การสอน การทำเป็นตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู การเล่นภาษา เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การใช้อุบายเลือกคนและการปฏิบัติเป็นรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ การลงโทษและการให้รางวัล การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น เพื่อให้ผู้ฟังไตร่ตรองตามเห็นได้จริงและเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตาม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในด้านการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติและการตัดสินใจในการดำเนินชีวิต การเผยแผ่อาจกระทำได้ในหลายช่องทาง ได้แก่ การพูดคุย การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การจัดอบรม การแจกเอกสาร การนำสาร การชักชวนให้เข้าร่วมกิจการ การเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียง และการบรรยายธรรมทางโทรทัศน์ เป็นต้น

เกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๓๖} ให้ทรรศนะในมิติแห่งเศรษฐศาสตร์ว่า การประกันคุณภาพมี ๔ อย่าง เรียกว่า ปัจจัย ๔ ในการที่พวกเราจะเทศน์จะสอนแต่ละครั้ง จะต้องมีการประกันคุณภาพมี ๔ ขั้นตอนด้วยกัน ถ้าท่านรับประกันกระบวนการใน ๔ ขั้นตอนนี้ ดูแลอย่างครบถ้วน การเทศน์การสอนธรรมะของท่านจะมีคุณภาพ เป็นที่น่าเชื่อถือต้องมีปัจจัย ๔ อย่าง คือ

๑. Input	ปัจจัยนำเข้า
๒. Process	ปัจจัยกระบวนการ
๓. Output	ปัจจัยผลผลิต
๔. Impact	ปัจจัยผลกระทบ

ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ตัวป้อน เวลาท่านไปสอนธรรม ท่านต้องมีธรรมเป็นตัวป้อน ขอเปรียบเทียบกับการผลิตสับปะรดกระป๋องที่เราส่งไปขายต่างประเทศ ตัวป้อนของโรงงานสับปะรดก็คือเงินที่ลงทุนไป คนงาน และก็ผลสับปะรดที่ลงทุนไปซื้อเข้ามาป้อนเข้าไปในโรงงาน มันก็จะไปเข้าในกระบวนการผลิต ในปัจจัยกระบวนการ Process พอผลสับปะรดมาถึง

^{๓๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๒ - ๕๔.

โรงงาน ฝ่ายปอกก็ปอก ฝ่ายล้างก็ล้าง ฝ่ายสับก็สับ ฝ่ายบรรจุกระป๋องก็ใส่ลงกระป๋อง แล้วก็ปิดกระป๋อง

ผลผลิตออกมา เช่น จะให้หวานเท่าไร แล้วก็ไม่เสีย ไม้เน่า แล้วก็สับประดสวยทุกชิ้น เรียกว่า Output ผลผลิต

มีแบรนด์เนมดี มีตรา มียี่ห้อ คนเห็นแล้วอยากซื้อ หีบห่อสวย ลูกคำขึ้นขอบแพ่งเท่าไรก็ซื้อ ยี่ห้อเมดอินไทยแลนด์ พุดจากปากต่อปาก ราคาสินค้าก็ขึ้น นี้เรียกว่า Impact คือ ผลกระทบ

ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ปัจจัยนำเข้าก็คือความรู้ที่เราเตรียมไปเทศน์ไปสอน เราอ่านหนังสือมากี่เล่ม เราอ่านมากฟังมาก ดีความธรรมะ เราเตรียมข้อมูลและวางลำดับการนำเสนอ

ปัจจัยกระบวนการ ก็คือ วิธีการนำเสนอ วิธีการเทศน์ วิธีการเผยแพร่ มีสื่อมีอุปกรณ์ ผลผลิตที่ออกมา Output ก็คือ คนฟัง อยู่ฟังจนจบรายการและได้อะไรติดใจกลับไป ผลกระทบ Impact ที่ตามมาคือจากปากต่อปากพูดถึงเราว่าเทศน์ดีเหลือเกิน กัณฑ์เทศน์เพิ่ม มีชื่อเสียงผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสและปฏิบัติตามคำสอนได้ มีการเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดี เหล่านี้ก็จัดเป็นผลกระทบ

กระบวนการในการเผยแพร่นั้นมีแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่นำมาใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

๑. ทฤษฎีการสื่อสาร

๒. ทฤษฎีการจูงใจ

๓. ทฤษฎีการเรียนรู้

๒.๒.๑ ทฤษฎีการสื่อสาร

๑) องค์ประกอบของการสื่อสาร

พระมหาธีรภูมิ ธีรธมโม ศึกษาทฤษฎีการสื่อสารของ เบอร์โล และโรเจอร์ ได้สรุปองค์ประกอบของการสื่อสารไว้ ดังนี้

จากแบบจำลองของเบอร์โลและโรเจอร์ จะเห็นว่าในกระบวนการสื่อสารมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๖ องค์ประกอบคือ

(๑) แหล่งสารหรือผู้ส่งสาร (Source) หมายถึง แหล่งกำเนิดของสารหรือผู้ที่เลือกสรรข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วส่งต่อไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารเป็นบุคคลเพียงคนเดียวหรือหลายคน หรืออาจจะเป็นหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ

(๒) สาร (Message) หมายถึง ผลผลิตของผู้ส่งสาร ที่ถ่ายทอดความคิดความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสารและวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมาในรูปรหัส เช่น เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สารก็คือ ข่าว ข้อความ ภาพที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์

(๓) **สื่อ (Channel)** หมายถึง สิ่งที่น่าหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสาร เช่น เมื่อเราพูดก็คือ คลื่นเสียงในอากาศ เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สื่อก็คือคลื่น แสงคลื่น เสียง และจอวิทยุ โทรทัศน์

(๔) **ผู้รับสาร (Receiver)** หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็นคน ๆ เดียวกันหรือหลายคน เช่น กลุ่มประชาชนหรือผู้นำชุมชนเพียงคนเดียว

(๕) **ผล (Effects)** หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือข้อแตกต่าง (Changes or Discrepant) ซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากข่าวสารที่ได้รับ ผลของการสื่อสารมักจะปรากฏออกมาในรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้ เจตคติและพฤติกรรม ในวงการพัฒนามันนักวิชาการหลายท่านเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม เกิดขึ้นเนื่องจากผลของการสื่อสาร

(๖) **ปฏิกริยาตอบสนอง (Feedback)** หมายถึง วิธีการหรือปฏิกริยาที่ฝ่ายผู้รับสารแสดงออกมาให้ผู้ส่งสารได้รับทราบ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากผลของการสื่อสารนับว่าเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถหยั่งรู้ได้ว่า ข่าวสารที่ส่งออกไปนั้นได้รับผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหรือไม่ เพียงไร ลักษณะป้อนกลับอาจเป็นไปโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้

องค์ประกอบทั้ง ๖ ประการนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด มีผลกระทบซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีผลต่อการสื่อสาร การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อองค์ประกอบการสื่อสารมีประสิทธิภาพด้วย^{๓๗}

ดร. ปรมะ สตะเวทิน กล่าวว่า สื่อ ในความหมายของนิเทศศาสตร์ หมายถึง องค์ประกอบหนึ่งในสื่ออย่างของกระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว ซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

(๑) **ผู้ส่งสาร (Source)** คือกลุ่มบุคคลที่ต้องการจะทำการสื่อสาร ความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตน ดังนั้นผู้ส่งสารจึงอาจเป็นคน ๆ เดียวหรือหลายคนก็ได้

(๒) **สาร (Message)** คือผลผลิตของผู้ส่งสาร ที่ถ่ายทอดความคิด, ความรู้สึก, ความต้องการ, ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมา (Actual physical product of the source) ในรูปของรหัส (Code) เช่น เมื่อเราพูดสารก็คือสิ่งที่เราพูด เมื่อเราเขียนสารก็คือสิ่งที่เราเขียน เมื่อเราแสดงกริยาอาการ สารก็คือกริยาท่าทาง เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สารก็คือข่าวและข้อความในหนังสือพิมพ์

^{๓๗} พระมหาธีรภูมิ ธีรธมโม, “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้นำและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๖ – ๖๗.

(๓) สื่อ (Channel) คือสิ่งที่ขนส่งสาร (A carrier of messenger) หรือเป็นพาหนะของสาร กล่าวอีกนัยหนึ่ง สื่อก็คือสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสารให้ปรากฏ เช่น เมื่อเราพูดคลื่นเสียงและอากาศเป็นสื่อ เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ คลื่นแสงและกระดาษหนังสือพิมพ์เป็นสื่อ เมื่อเราดูทีวี คลื่นแสง คลื่นเสียง และทีวีเป็นสื่อ

(๔) ผู้รับสาร (Receiver) คือบุคคลหรือกลุ่มที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็นคนเดียวหรือหลายคนก็ได้^{๓๔}

๒) ประเภทของการสื่อสาร

การสื่อสารระหว่างมนุษย์นั้นมีหลายรูปแบบ มีการจำแนกประเภทของการสื่อสารไว้ ดังนี้

- (๑) การสื่อสารภายในตัวบุคคล
- (๒) การสื่อสารระหว่างบุคคล
- (๓) การสื่อสารกับมวลชน^{๓๕}

สื่อที่ถูกสร้างขึ้น มนุษย์ได้พัฒนาการมาโดยลำดับ ตั้งแต่ภาษาพูด ภาษาเขียน กริยาท่าทาง หนังสือ ตำรา โทรเลข โทรศัพท์ จนถึงเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ เช่น คอมพิวเตอร์ และดาวเทียม เป็นต้น เครื่องมือสื่อสารเหล่านี้ ปัจจุบันถูกนำมาใช้ในรูปแบบของสื่อมวลชน เพราะสื่อมวลชนสามารถส่งสารไปยังผู้รับสารได้ดีที่สุดในยุคนี้ สื่อมวลชนจึงเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารอย่างหนึ่งในกระบวนการ การสื่อสาร ๕ อย่าง คือ

- (๑) การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication)
- (๒) การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)
- (๓) การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication)
- (๔) การสื่อสารในองค์กร (Organizational Communication)
- (๕) การสื่อสารมวลชน (Mass Communication)

ความรู้สึกนึกคิด จินตนาการของบุคคล เป็นการสื่อสารภายในบุคคล การสนทนากัน ตั้งแต่สองคนขึ้นไปเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การอภิปราย การหาเสียง การเรียนการสอน เป็นการสื่อสารกลุ่มใหญ่ การติดต่อสื่อสารกันในหน่วยงาน บริษัท หน่วยงานที่มีการบังคับ

^{๓๔} ประมะ สตะเวทิน อ่างใน พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ, “การศึกษาอิทธิพลของอายุตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๒.

^{๓๕} มณฑล ไบบัว, *หลักและทฤษฎีการสื่อสาร*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔.

บัญชา เป็นการสื่อสารในองค์กร การสื่อสารกับมวลชนโดยใช้สื่อมวลชน อันได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และภาพยนตร์ เป็นต้น เป็นการสื่อสารมวลชน^{๔๐}

๓) การสื่อสารต่างวัฒนธรรม (อิทธิพลหรือองค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม)

มนุษย์เราไม่ได้อยู่ลำพังคนเดียว แต่ยังมีบุคคลอื่น ๆ อยู่ร่วมกับเราในโลกใบนี้อีก เมื่อคนหลาย ๆ คนมาอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน กลุ่มคนนั้นจึงกลายเป็นสังคม ดังนั้น การที่มนุษย์จะเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ ก็โดยการที่เป็นสมาชิกของสังคม

การสื่อสารกับบุคคลอื่น ไม่ได้ถูกกำหนดโดยอิทธิพลหรือองค์ประกอบทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์ภายในสังคมที่เราสร้างขึ้นในวัฒนธรรมของเราเองด้วย กล่าวคือการเข้าใจเพียงวัฒนธรรมของบุคคลผู้สื่อสารไม่เพียงพอที่จะอธิบายพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ ได้อย่างถ่องแท้ แต่จะต้องเข้าใจด้วยว่า นอกเหนือจากความเข้าใจในอิทธิพลทางวัฒนธรรมแล้ว เราจะต้องเข้าใจองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งมีผลต่อรูปแบบและลักษณะการสื่อสารของคนในสังคมนั้น

ในการกำหนดความหมายที่ชัดเจนของคำว่า อิทธิพลทางสังคมวัฒนธรรมนั้น จำเป็นต้องกำหนดขอบเขตและความหมายของคำให้เป็นที่เข้าใจตรงกันเสียก่อน เนื่องจากสังคมและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันโดยที่วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากสังคมหรือจากการรวมตัวของกลุ่มคน คำว่า “สังคม” จึงมีหลายขนาด ตั้งแต่กลุ่มเล็ก เช่น องค์กร ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ชาติพันธุ์ ประเทศ เช่นเดียวกับวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งวัฒนธรรมหลัก และวัฒนธรรมย่อย... ดังนั้น สังคมมีการรวมตัวอย่างไร มีการกำหนดบทบาท สถานภาพ รูปแบบความสัมพันธ์ บรรทัดฐาน และการควบคุมอย่างไร ก็เป็นตัวกำหนด “วัฒนธรรม” ของสังคมนั้น ๆ เมื่อแต่ละสังคมมีลักษณะต่างกัน วัฒนธรรมของแต่ละสังคมก็ต่างกันด้วย แม้อาจมีวัฒนธรรมหลักหรือค่านิยมหลักเดียวกัน แต่ความเข้มข้นและยึดเหนี่ยวในวัฒนธรรมหรือค่านิยมหลักนั้น อาจต่างกันไป เช่น การเคารพผู้มีอาวุโสเป็นค่านิยมหลักของคนไทยโดยรวม แต่คนทางภาคเหนือและภาคอีสานมีขนบธรรมเนียมและประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งการแสดงออกต่อผู้ใหญ่ หรือผู้อาวุโสแตกต่างจากคนกรุงเทพฯ ฯ ขณะเดียวกันในสังคมเดียวกันก็อาจมีการแสดงความเคารพผู้มีอาวุโสในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน เช่น เด็กอาจไหว้ครูที่โรงเรียน ไหว้คุณปู่คุณย่าที่บ้าน ไหว้ผู้ใหญ่ที่รู้จักในงานสังคม แต่ไม่ไหว้ผู้สูงอายุที่ไม่รู้จักหรือไม่คุ้นเคยอื่น ๆ ดังนั้น ในการสื่อสารของเรากับบุคคลอื่น ๆ เราจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงสังคมของคนที่เราติดต่อสื่อสารด้วยว่าเขาเป็นสมาชิกของสังคมใด เพื่อที่จะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมในการสื่อสารของเขาได้ดัง **สเตียร์โกเศศ** กล่าวว่า “สังคมไม่ว่าสังคมใด ก็มีวัฒนธรรมเป็นแบบของตนโดยเอกเทศของ

^{๔๐} ยูพา สุภากุล อ่างใน พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ, “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๘.

สังคมนั้น” บุคคลในสังคมแต่ละสังคมจะถูกสอนและเรียนรู้ว่าเมื่อสื่อสารกับใครต้องพูดหรือแสดงออกอย่างไร ภายใต้บริบทและสถานการณ์ใด โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมหรือสังคมประภคิตตั้งแต่เด็ก เช่น ต้องพูดและแสดงออกต่อพ่อแม่และผู้ใหญ่ในบ้านอย่างไร ต้องพูดและแสดงออกต่อครูและเพื่อน ๆ ที่โรงเรียนอย่างไร...การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นการปรับบุคคลให้เรียนรู้ถึงวิธีการที่จะเข้ามามีชีวิตอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมนั้นอย่างช้า ๆ และหลังจากที่ผู้ันได้รวบรวมสิ่งต่าง ๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมไว้ภายในตัวเองแล้ว เช่น ในรูปของอุปนิสัย ความคิดและการกระทำ บุคคลนั้นก็จะเป็คนที่มีบุคลิกภาพและมีความเป็นเอกลักษณ์ประจำสังคมนั้น ๆ ซึ่งการที่เราเป็นสมาชิกของสังคมใด จะทำให้เรามีลักษณะท่าทาง อุปนิสัยใจคอ และความรู้สึกนึกคิดคล้าย ๆ กับคนอื่น ๆ ในสังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่^{๔๑}

๔. การสื่อสารกับระบบข่าย

ข่าย คือความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างกัน และโยงใยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของงานส่วนต่าง ๆ หรือสมาชิกที่รวมกันอยู่เป็นระบบเดียว

ในอดีตตั้งแต่เดิม มนุษย์จะสร้างข่ายความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่มีความรู้จักมักคุ้น และมีกิจกรรมระหว่างกันและกัน และจะมีการติดต่อสื่อสารกันภายในเครือข่ายของความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นระบบเดียวกัน

ต่อมาเมื่อการสื่อสารได้เจริญก้าวหน้าขึ้นมาก ทำให้การติดต่อสื่อสารทำได้สะดวกและถึงกันได้กว้างขวางขึ้น จึงมีผลให้ข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวขยายตัวเป็นระบบที่ใหญ่ขึ้นด้วย

จนกระทั่งถึงยุคข่าวสารข้อมูลในสมัยนี้ ด้วยความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศที่ได้พัฒนาขึ้นมาจนครอบคลุมโลกทั้งใบให้อยู่ในข่ายเดียวกันที่สามารถสื่อสารกันได้ตลอดเวลาทุกขณะ และกลายเป็นอาณาเขตใหม่ที่ไร้ตัวตน ที่เรียกกันเป็นภาษาอังกฤษว่า World Wide Web ที่ทำให้ศักยภาพของเครื่องมือสื่อสารขยายใหญ่จนเป็นอาณาจักรใหม่หรือที่เรียกกันว่า Cyberspace นั้น ส่งผลทำให้การสื่อสารของมนุษย์ขยายตัวและมีรูปแบบที่หลากหลายได้เป็นระบบใหม่มากมาย ที่ข่ายได้อย่างไม่มีขีดจำกัดภายในข่ายการสื่อสารดังกล่าว

Network หรือที่แปลว่า ข่าย นั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคข่าวสารข้อมูลหรือมีอิทธิพลทำให้สิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะการติดต่อสื่อสารเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก

อย่างไรก็ตาม แม้เรื่องข่ายจะเป็นเรื่องสำคัญมากขึ้นในยุคนี้ก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้ว การวิเคราะห์ที่เรียกว่า การวิเคราะห์ข่ายความสัมพันธ์ (Network Analysis) นั้น ได้มีมานานแล้ว นับแต่ยุคแรกเริ่มของสมัยการบริหารแบบมนุษยสัมพันธ์ ทั้งนี้เพราะจากความเข้าใจเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กันในทางสังคมนั้น ได้มีสิ่งที่น่าสนใจคือ การศึกษาเรื่อง “ข่ายการติดต่อสื่อสารที่มีอยู่และเกิดขึ้นเองกันภายใน” (Emergent communication

^{๔๑}เมตตา วิวัฒนานุกูล (กฤตวิทย์), การสื่อสารต่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๘๒ - ๘๔.

network) ได้มีมานานแล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อความต้องการทำความเข้าใจและให้สามารถกำกับและใช้ประโยชน์จากข่ายการสื่อสารที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของฝ่ายจัดการนี้ได้

การศึกษาดังกล่าว ก็เพื่อให้สามารถตรวจสอบระบบการสื่อสารที่มีอยู่ให้ได้ครบทั้งหมด ทั้งข่ายการสื่อสารที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการกับที่สัมพันธ์และติดต่อกันตามตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งมักมีกรอบที่จำกัดทำให้การสื่อสารไปได้ไม่ทั่วถึงและช้า กับข่ายการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างกันเองด้วยกลไกความสัมพันธ์ระหว่างกันเองนอกหน้าทำงานในสังคม แต่มีผลกระทบต่อ การสื่อสารและการทำงานในหน้าที่งานด้วย^{๔๒}

๒.๒.๒ คุณสมบัติของการเชื่อมโยง (links) สำหรับการวิเคราะห์ดูที่การเชื่อมโยง ถึงกันระหว่างสมาชิกที่อยู่ในแต่ละข่ายนั้น ก็สามารถทำได้เช่นกัน โดยวิธีการวิเคราะห์จะดูได้จากเกณฑ์ต่าง ๆ ดังนี้

ก) ความเข้มแข็งของการเชื่อมโยง ซึ่งหากเป็นไปโดยเหนียวแน่น คือการโยงยึดติดกันมากตลอดเวลา หรือนาน ๆ มาเจอกันที เป็นต้น

ข) ความสอดคล้องตรงกันของคู่กรณี นั่นคือ การพิจารณาว่าทั้งสองฝ่ายที่เกี่ยวข้องและโยงกันนั้น ต่างฝ่ายต่างได้ทำเหมือนกับฝ่ายตรงข้ามได้ทำแล้วหรือไม่

ค) ความหลากหลายของการเชื่อมโยง คือการดูถึงจำนวนความถี่ที่หลากหลายของการเชื่อมโยงกัน โดยมีการเชื่อมโยงกันมากชนิดและหลาย ๆ เรื่องด้วยกัน เช่น ใช้เชื่อมโยงมาก ด้าน คือ ทั้งเรื่องงาน กับเรื่องแปลกใหม่ที่สร้างสรรค์หรือน่ารู้ และเรื่องสังคมที่ไม่เกี่ยวกับงานด้วย เป็นต้น

๒.๒.๓ บทบาทของข่าย ในการวิเคราะห์เรื่องข่ายนี้ สมาชิกฝ่ายต่าง ๆ ที่อยู่ใ ข่ายใดข่ายหนึ่งต่างก็จะมีบทบาท (Roles) ต่างกันในข่าย นั่นคือแต่ละคนต่างจะมีการเชื่อมโยงติดต่อกับคนอื่นในข่ายแตกต่างกันไป เช่น การแยกดูว่าบทบาทที่ร่วมแข่งขัน กับที่หยุดนิ่งไม่ ออกบทบาทเท่าที่ควร

หรือการเป็นจุดหยุดหนึ่งที่ปลายทางของข่าย หรืออับบางคนที่ทำตัวยืนเดี่ยวเป็น เอกเทศโดด ๆ โกลั ๆ ข่าย แต่ไม่เชื่อมติดต่อกับใครโดยตรงในข่าย

หรือในทางตรงกันข้าม คือการสังเกตเห็นชัดถึงการจับกลุ่มกัน ซึ่งบางคนอาจเป็นเพียงสมาชิกของกลุ่ม แต่บางคนอาจเป็นตัวรับบทบาททำหน้าที่ไปติดต่อกับกลุ่มอื่น ๆ หรือเป็นตัวทำหน้าที่บทบาทสำคัญในฐานะที่เป็น “ตัวเชื่อม” (Bridges or Liasons)

^{๔๒} ธงชัย สันติวงษ์, และ ชนธิป สันติวงษ์, องค์การกับการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๔๘ – ๔๙.

๒.๒.๔ ทฤษฎีการจูงใจ

๑) ลักษณะและอิทธิพลของการโน้มน้าวใจ

เมื่อผู้รับสารมีการเลือกรับสื่อตามความต้องการของตนเช่นนี้ ผู้สื่อสารจึงจำเป็นต้องสื่อเนื้อหาของตนให้ตรงกับความต้องการของเขามากที่สุด หรือเสนอในสิ่งที่เขาได้ยินได้ฟังแล้ว แล้วเกิดความสนใจในอันเชื่อตามปฏิบัติตาม เช่น พุดโน้มน้าวใจผู้ฟัง เป็นต้น ในอดีต โมเสสสามารถพุดโน้มน้าวใจให้ชาวยิวหลบหนีออกจากอียิปต์และให้ถือบัพัญญูติ ๑๐ ประการของพระเจ้าได้ ซึ่งมีผลทำให้เกิดความรักสามัคคีกันในหมู่คณะ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ทำให้โมเสสสามารถปกครองหมู่คณะที่เป็นพี่น้องชาวยิวได้ง่ายขึ้น แม้จะมีผู้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า โมเสสอาจจะบัญญัติบัพัญญูติทั้ง ๑๐ ประการนั้นขึ้นเอง แล้วอ้างว่าเป็นบัญญัติของพระเจ้าเพื่อประโยชน์แก่การปกครองหมู่ชาวยิวที่ตนพาหนีออกมาจากอียิปต์ ให้มีกฎปฏิบัติเป็นอันเดียวกัน ง่ายต่อการปกครอง อย่างไรก็ตาม มองในมิติแห่งการสื่อสารถือว่าโมเสสประสบความสำเร็จในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

เทคนิคการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบต่าง ๆ ถือว่าเป็นการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความสนใจในอันประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการเผยแพร่ ควรจะได้อุ้หลักในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ อรรถวธ พิลันธน์โอวาท ได้สรุปลักษณะและอิทธิพลของการโน้มน้าวใจไว้ ดังนี้

- (๑) ผู้โน้มน้าวใจมีความตั้งใจที่จะมีอิทธิพลบางประการเหนือผู้ถูกโน้มน้าวใจ
- (๒) โดยปกติผู้ถูกโน้มน้าวใจจะมีทางเลือกมากกว่าหนึ่งและผู้โน้มน้าวใจจะพยายามชักจูงผู้ถูกโน้มน้าวใจให้ยอมรับทางเลือกที่ตนเสนอ
- (๓) สิ่งที่ผู้โน้มน้าวใจต้องการคือการเปลี่ยนแปลงหรือการสร้างหรือการดำรงไว้ซึ่งความเห็น ทศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของผู้ถูกโน้มน้าวใจ ซึ่งจะส่งผลต่อปัจจัยอื่น ได้แก่ อารมณั พุทธิกรรม เป็นต้น^{๕๓}

การโน้มน้าวใจมีทั้งประสบความสำเร็จและล้มเหลว ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งขึ้นอยู่กับทัศนคติ ความเชื่อ และความต้องการของผู้ถูกโน้มน้าวใจ ดังนั้น จึงควรจะได้ศึกษาถึงปัจจัยดังกล่าวด้วย

“ตามทัศนะของโรเซนเบิร์กและโฮฟแลนด์ การโน้มน้าวใจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก การเปลี่ยนแปลงภายใน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ความรู้สึก ความรู้ ความสำนึก และพฤติกรรม ส่วนการเปลี่ยนแปลงภายนอก ได้แก่ การแสดงออกทางกายและวาจา

^{๕๓} อรรถวธ พิลันธน์โอวาท, การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

๒) การเปลี่ยนแปลงความรู้และจิตสำนึก คำว่า Cognitions รวมความถึง ความคิดรวบยอด (Concept, Awareness) ความเชื่อที่เรามีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด คุณค่าที่เราให้ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือความเชื่ออย่างหนึ่งอย่างใดและโลกทรรศน์รอบตัวเรา ปกติการเปลี่ยนแปลงในความรู้และจิตสำนึกแสดงออกให้เห็นได้ทางวาจา ซึ่งผู้รับสารแสดงออกมาหลังจากที่ได้ฟังสารที่โน้มน้าวใจแล้ว แต่อย่างที่ไดกล่าวมาแล้ว การเปลี่ยนแปลงในความรู้ความคิดรวบยอดหรือโลกทรรศน์อาจจะไม่เกิดในทันที แต่อาจจะเกิดจากการพูดคุยเพราะไปได้ข้อมูลเพิ่มขึ้นจากการพูดคุยกับเพื่อนร่วมงาน

การเปลี่ยนแปลงในการรับรู้อาจเกิดขึ้นได้เช่นกัน เราอาจจะเคยพบบุคคลซึ่งเราไม่ประทับใจเลยในบุคลิก เช่น แต่งตัวปอน ๆ ผมยาว แต่หลังจากการพูดที่ก่อปรด้วยเหตุผลน่าโน้มน้าวใจเราเปลี่ยนการรับรู้เกี่ยวกับตัวเขา หรือในทางกลับกัน เราอาจจะเคยพบผู้มีบุคลิกดีน่าเชื่อถือ แต่หลังจากฟังวาจาของเขาแล้ว เราอาจจะเปลี่ยนแปลงการรับรู้ของเราไปในทางลบก็ได้

เราอาจจะตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ผู้ส่งสารที่โน้มน้าวใจอาจจะไม่สามารถทำให้ผู้รับสารถึงขั้นลงมือปฏิบัติได้ แต่ผู้ส่งสารอาจทำให้ผู้รับสารเปลี่ยนความรู้จิตสำนึก ความคิดรวบยอดหรือการรับรู้ได้ และการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ก็จะเป็นพื้นฐานให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในภายหน้าเมื่อรับสารที่โน้มน้าวใจต่อ ๆ ไป

๓) การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึก คำว่า Affection หมายถึง อารมณ์ ความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงอาจแสดงออกได้โดยการหัวเราะ ร้องไห้ ขนหัวลุก ตัวสะท้าน... ในการทดลองทางจิตวิทยา นักจิตวิทยาจะมีเครื่องมือวัดความเปลี่ยนแปลงด้วยการวัดจังหวะเต้นของหัวใจ ความดันโลหิต วัดปฏิกิริยาตอบโต้ทางผิวหนังด้วยกระแสไฟฟ้า และการที่เหงื่อออก แต่การวัดการตอบโต้เช่นนี้ภายนอกห้องทดลองย่อมเป็นไปได้ยาก ผู้ส่งสารจำเป็นต้องฟังจากวาจาหรือสังเกตอาการปฏิกิริยาจากผู้รับสารด้วยตนเอง เช่น ผู้ฟังอาจตอบสนองว่า “ได้ยินนายกสมาคมกล่าวเกี่ยวกับการตั้งทุนอาหารกลางวันเพื่อเด็กยากจนแล้ว สงสารเด็กพวกนั้นจังเลย” การจัดทำโปรสเตอร์เพื่อโน้มน้าวใจให้บริจาคเพื่อเด็กกำพร้าก็อาศัยหลักในการโน้มน้าวใจเช่นกัน (มีข้อสังเกตอยู่ว่า เด็กที่เลือกมาเป็นแบบจะต้องไม่ใช่เด็กที่พิการน่าเกลียดน่ากลัวจนให้ความรู้สึกตอบสนองในทางลบว่า เด็กนี้ควรจะตาย จะมีความสุขกว่ามีชีวิตอยู่” หรือจะต้องไม่ใช่เด็กที่น่าตาทำทางหรือแต่งตัวสวยงามเกินไป จนเกิดความรู้สึกในตัวผู้บริจาคว่า “เด็กคนนี้ดีกว่าลูกฉันตั้งเยอะ เรื่องอะไรฉันจะต้องไปบริจาค”)

๔) การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม ในที่นี้ให้คำจำกัดความว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถเห็นได้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นไปได้ค่อนข้างยาก เราอาจจะโน้มน้าวใจให้คนเห็นด้วยกับเราว่าบุหรี่ยาสูบและสุราเป็นสิ่งเสพติดควรหลีกเลี่ยง เปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้ แต่ในการที่จะให้เขาหยุดเสพทั้งสองสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ยาก ในการที่จะ

สังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม เราสังเกตได้ทั้งจากวาจาของผู้รับสารและการกระทำของเขา

การเปลี่ยนแปลงทั้ง ๓ ชนิดดังกล่าวมาแล้วไม่สามารถจะแยกออกได้เป็นชนิด ๆ อย่างชัดเจน ส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นคาบเกี่ยวกัน เป็นหน้าที่ของนักสื่อสารที่จะต้องวางแผนการรณรงค์อย่างรอบคอบ เพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ

ตัวอย่างในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจของผู้ฟังธรรมหรือผู้รับสารของพระพุทธเจ้า เช่น พระนันทะเพ็งอภิเชษฐสมรสกับพระนางชนบทกัลยาณี ในงานนี้ก็ได้นิมนต์พระพุทธเจ้าไปฉันภัตตาหารด้วย หลังฉันภัตตาหารเสร็จ พระองค์ทรงใช้ให้พระนันทะอุ้มบาตรตามส่งเสด็จ แม้จะไม่เต็มใจท่านก็จำยอมต้องไป ด้วยไม่กล้าขัดพระทัยพระพุทธเจ้า เมื่อไปถึงแล้ว แทนที่จะให้กลับ พระพุทธเจ้ากลับให้ท่านอุปสมบท หลังอุปสมบทแล้วท่านก็ไม่เป็นอันประพฤติธรรม เพราะคิดถึงพระนางชนบทกัลยาณี พระพุทธเจ้าจึงทรงพาท่านไปเที่ยวชมนางอัปสรสวรรค์บนภพดาวดึงส์ เพราะทรงรู้ว่าพระนันทะยังมีพระทัยฝักใฝ่และร้อนรุ่มในกามคุณ เมื่อทรงรู้ว่าพระนันทะมีความยินดีในการได้เห็นนางอัปสร จึงทรงใช้กุสโลบายในการสอน เพื่อให้ท่านสนใจประพฤติธรรม โดยทรงให้สัญญาว่าจะให้นางอัปสรแก่ท่านถ้าหากท่านปฏิบัติธรรม พระนันทะจึงยอมประพฤติธรรม ในที่สุดท่านก็ได้บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์ นี่ก็เป็นการใช้สื่อบุคคลในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจของพระองค์

๒.๒.๕ ทฤษฎีการเรียนรู้

การเรียนรู้มีหลายประเภทด้วยกัน มาลินี จุฑะระพ ได้แบ่งประเภทของความรู้ไว้ดังนี้

๑) การเรียนรู้โดยวางเงื่อนไข (Conditioning Learning)

บุคคลจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยการวางเงื่อนไข จำแนกเป็น ๒ วิธี คือ

๑.๑ การเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก (Classical Conditioning Learning) เช่น แม่ยืมหรือชมว่าลูกเก่ง เป็นการให้กำลังใจลูก ขณะที่ลูกหกล้ม ปรากฏว่าลูกได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากที่เคยร้องไห้มาเป็นไม่ร้องไห้

๑.๒ การเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning Learning) เช่น นักเรียนที่ทำรายงานดี ครูจะยกย่องชมเชย เป็นตัวอย่าง นักเรียนจะเรียนรู้ว่าถ้าทำดีแล้วจะได้รับผลดีตอบแทน

๒) การเรียนรู้ทางวจนภาษา (Verbal Learning)

เป็นการเรียนรู้ด้วยภาษา จากการฟัง คิด ถาม และเขียน (สุ จิ ปุ ลิ) เช่น การเรียนรู้โดยการฟัง และการเรียนรู้โดยการท่องจำ เป็นต้น

๓) การเรียนรู้ทางมอเตอร์ (Motor Learning)

เป็นการเรียนรู้ทางทักษะต่าง ๆ โดยใช้ข้อวิริยะต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น การเรียนรู้ทักษะทางกีฬา ทักษะดนตรี ทักษะศิลปะการแสดง เป็นต้น

๔) การเรียนรู้โดยการรับรู้ (Perceptual Learning)

เป็นการเรียนรู้โดยการรับรู้ในสิ่งเร้าและประสบการณ์ โดยใช้ข้อวิริยะรับสัมผัส เช่น เด็ก ๆ เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากการดูโทรทัศน์ วิดิทัศน์ เล่นคอมพิวเตอร์ และการอ่านหนังสือ เป็นต้น

๕) การเรียนรู้โดยการแก้ปัญหา (Problem Learning)

บุคคลจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยการแก้ปัญหา จำแนกเป็น ๒ วิธี คือ

๕.๑ การเรียนรู้โดยการแก้ปัญหาแบบลองผิดลองถูก (Trial and Error Learning)

เป็นการเรียนรู้ในลักษณะการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต เช่น นักเรียนจะรู้การแก้ปัญหาโจทย์ทางคณิตศาสตร์ โดยวิธีใช้การลองผิดลองถูก เป็นต้น

๕.๒ การเรียนรู้โดยการแก้ปัญหาแบบความคิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง (Gestalt Psychology) เช่น เด็กอยากกินขนมที่วางอยู่บนชั้นวางของแต่หยิบไม่ถึงก็เลยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชั้นที่วางขนม แก้วที่วางอยู่ใกล้ ๆ จนเกิดความคิดที่จะแก้ปัญหานี้โดยนำแก้วมาวางและปีนขึ้นไปหยิบขนมมากินได้

๖) การเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning)

บุคคลจะเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมของบุคคลในด้านวัฒนธรรม ประเพณี และปทัสถานทางสังคม เช่น การที่บุคคลได้รับสิ่งของที่ดีหรือได้รับการอภัยจากผู้อื่นแล้ว จะเกิดความสบายใจขึ้น ต่อไปอยากจะแสดงน้ำใจต่อผู้อื่นเช่นเดียวกันด้วย

๗) การเรียนรู้ระยะเวลา (Spatial Learning)

บุคคลจะเรียนรู้ระยะเวลาต่าง ๆ จากประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ประสบมา บุคคลจะเรียนรู้ว่าเวลาเป็นของมีค่า ฉะนั้น ถ้าจะพัฒนาคุณภาพชีวิต จะต้องเรียนรู้วิธีการบริหารให้มีประสิทธิภาพ เช่น นักเรียนที่ไปไม่ทันรถด่วน หรือสอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ ทำให้เสียเวลาและเสียใจ ดังนั้น บุคคลจะเรียนรู้ว่า เวลาเป็นของมีค่า

๘) การเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning)

บุคคลจะเรียนรู้เพื่อการดำเนินชีวิตของตน โดยการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมหรือการกระทำของผู้อื่น และอาจจะเลียนแบบตาม ได้แก่ การเลียนแบบพฤติกรรมของบิดามารดา ครู – อาจารย์ เพื่อน ๆ และดาราทั้งหลาย เช่น เด็กวัยรุ่นจะเรียนรู้วิธีพัฒนาคุณภาพชีวิตของเขาโดยการเลียนแบบดารา เป็นต้น

๙) การเรียนรู้การคัดค้าน (Aversive Learning)

เป็นการเรียนรู้ถึงวิธีการที่จะไม่ยอมรับสิ่งเร้าและประสบการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นแก่บุคคล จำแนกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๙.๑ การเรียนรู้เพื่อหลบหลีกการลงโทษ (Punishment Learning) เช่น นักเรียนที่มาสายจะเรียนรู้ถึงวิธีการที่จะหลบหลีกการลงโทษ เป็นต้น

๙.๒ การเรียนรู้เพื่อหลบหนี (Escape Learning) เช่น นักเรียนที่เบื่อหน่ายต่อการเรียน เมื่อมาถึงโรงเรียนแล้ว ก็จะเรียนรู้ถึงวิธีการที่จะหลบหนีโดยการปิ่นรั้วโรงเรียน เป็นต้น

๙.๓ การเรียนรู้เพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา (Avoidance Learning) เช่น นักเรียนที่เดินไปตามถนนในบริเวณโรงเรียน เมื่อครู – อาจารย์เดินสวนมาแต่ไกล โดยนักเรียนไม่ชอบครู – อาจารย์ท่านนั้น ก็จะเรียนรู้ถึงวิธีการหลีกเลี่ยงไม่เดินสวนทางกับครู – อาจารย์ท่านนั้น เป็นต้น^{๔๔}

๒.๒.๖ หลักการพื้นฐานของการศึกษาแบบมนุษยนิยม^{๔๕}

๑. นักเรียนจะเรียนรู้ก็ต่อเมื่อความต้องการพื้นฐาน ๔ ประเภทแรก หรือความต้องการที่ขาดหรือจะต้องซ่อม (Deficiency Needs) ของนักเรียนได้รับการตอบสนองดังปรารถนา

๒. ความรู้สึก (Feeling) มีความสำคัญเท่ากับความจริง (Facts) ฉะนั้น การเรียนรู้ว่าควรจะรู้สึกอย่างไร มีความสำคัญเท่ากับการเรียนรู้ควรจะคิดอย่างไร

๓. นักเรียนจะเรียนรู้ก็ต่อเมื่อบทเรียนนั้นเป็นสิ่งที่นักเรียนสนใจและต้องการจะเรียนรู้

๔. การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ว่าควรจะเรียนรู้อย่างไร (Process of Learning) มีความสำคัญมากกว่าการเรียนรู้เนื้อหาความจริงต่าง ๆ

๕. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนักเรียนไม่รู้สึกว่ตนถูกขู่เข็ญ หรือมีความหวาดกลัว

๖. การประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตัวของนักเรียนเอง มีความหมายและมีประโยชน์ต่อนักเรียนมากกว่าการประเมินผลของการเรียนรู้ของนักเรียนด้วยผู้อื่น^{๔๖}

๒.๒.๗ องค์ประกอบในการเผยแพร่

(๑) นโยบาย (๒) บุคลากร (ผู้ทำงาน) (๓) ทรัพยากร (คน สถานที่ อุปกรณ์ บรรยากาศ เป็นต้น) (๔) ช่องทาง (โอกาส) (๕) การสนับสนุน ซึ่งประกอบด้วย (ความสะดวก ค่าตอบแทน กำลังใจ การตัดสินใจ)

๑) ประเภทของการเผยแพร่

^{๔๔} มาลินี จุฑะรพ, จิตวิทยาการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษราพิพัฒนา จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๙ – ๖๐.

^{๔๕} นักการศึกษาแบบมนุษยนิยมในที่นี้ ได้แก่ Maslow, Rogers และ Combs

^{๔๖} สุรางค์ โคว์ตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓๗.

- (๑) สังคมกรรม/สังคมประภคติ (การชื้อชวน การเสนอให้ การบังคับ)
- (๒) องค์กร/การจัดตองค์กร (บุคคล คณะบุคคล ทีมงาน กระบวนการ)
- (๓) การใช้ยุทธวิธี (การแทรกแซง การเลียนแบบ การแข่งขัน การสมรส การจัดตั้งโรงเรียน)

๒) วัตถุประสงค์ของการเผยแผ่

- (๑) เพื่อแจ้งเรื่องราวต่าง ๆ ที่ตนต้องการให้คนอื่นทราบและเห็นคล้อยตาม
- (๒) เพื่อให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากการเผยแผ่
- (๓) เพื่อสื่อให้เกิดความเข้าใจและรวมเป็นพวกเดียวกัน
- (๔) เพื่อแสดงบทบาทที่ตนมีอยู่
- (๕) เพื่อสนองความต้องการของสังคม

๓) ประโยชน์ของการเผยแผ่

- (๑) ทำให้ทราบข่าวสารที่มีคุณค่าและประโยชน์สำหรับชีวิต
- (๒) ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในแนวทางการประพฤติปฏิบัติ
- (๓) ทำให้ได้รับการกระตุ้นให้เกิดการประพฤติและปฏิบัติที่ถูกต้อง
- (๔) ทำให้ผู้รับการเผยแผ่เกิดศรัทธาเลื่อมใส
- (๕) สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

๔) หลักการเผยแผ่ตามแนวพระพุทธศาสนา

ธรรมะอย่างเดียวกันหรือหัวข้อเดียวกัน แต่ถ้าหากผู้สื่อมีทักษะต่างกัน ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่ก็แตกต่างกันด้วย ดังนั้น ในการเผยแผ่ธรรมะหรือการสื่อธรรมะจึงจำเป็นที่จะต้องรู้หลักการ ซึ่งอาจกล่าวได้ดังนี้

- (๑) นำเสนอ
- (๒) โน้มน้าวทางใจ
- (๓) นำปฏิบัติ
- (๔) ตอบคำถาม
- (๕) แสดงความเป็นมิตร

๕) เนื้อหาของเรื่องที่น่าสนใจ

เนื้อหาของเรื่องที่น่าสนใจตามแนวทางแห่งพุทธะ มี ๕ ประการ คือ

(๑) **สัจจะ** ได้แก่ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริงไม่บิดเบือน

(๒) **ตถตา** เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริงไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้มใส่สีตีไข่

(๓) **กาละ** เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

(๔) **ปิยะ** เรื่องที่เสนอนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ

(๕) **อັถตะ** เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่ในบางครั้งบางสถานการณ์ผู้ส่งสารอาจต้องพิจารณาด้วยปัญญาว่า บางเรื่องอาจไม่เหมาะกับเวลา อาจจะไม่เป็นที่สนใจของคนบางกลุ่มบางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้วเกิดประโยชน์ต่อมหาชน ผู้ส่งสารอาจจะต้องกระทำหรือควรกระทำ^{๔๗}

๖) **คุณสมบัติของผู้เผยแพร่ตามแนวพระพุทธศาสนา**

การสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะในทางพระพุทธศาสนาเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล บ้าง การสื่อสารระหว่างกลุ่มบ้าง ในปัจจุบันการสื่อสารมวลชนได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น จะเป็นการสื่อสารรูปแบบใดก็ตาม สิ่งที่ควรให้ความสำคัญมากก็คือตัวของผู้สื่อสารหรือผู้ส่งสารนั่นเอง สมาน แสงจันทร์ ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธศาสนา โดยอธิบายตามหลักแห่งสัพบุริสธรรม ๗ ดังนี้

(๑) **มีธัมมัญญาตา** เป็นผู้รู้ธรรมะคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

(๒) **มีอັถถัญญาตา** รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอน ชัดเจน (Goal oriented)

(๓) **มีอັถตัญญาตา** รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อม หรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้ว จะนำไปสู่การยอมรับตน (Self Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self Disclosure) สามารถสื่อสารภายในตนได้อย่างดีเยี่ยม ผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนได้ดี จะเป็นผู้ที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจรรณญาณที่ สุขุมรอบคอบ มีเหตุมีผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๔) **มีมัตตัญญาตา** รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยไป ก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือ ไม่ส่งสารที่ซ้ำซากมากหรือน้อยจนเกินไป

(๕) **มีกาลัญญาตา** รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควร เวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสาร แม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการสื่อสารมวลชน นอกจากการสื่อสารนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จแล้ว บางครั้งอาจจะมีข้อพิพาทหรือข้อบาดหมางใจตามมา หากเราย้อนดูประวัติศาสตร์ แม้แต่นักวิทยาศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงของโลก ยังได้รับโทษจากการประกาศ สัจธรรมหรือทฤษฎีความรู้ของตนในเวลาที่ไม่เหมาะสม

^{๔๗} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, **คู่มืออบรมนักเทศน์**, (ขอนแก่น : ห้างหุ้นส่วนจำกัด, โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๗ - ๔๘.

(๖) **มีปริสัญญุตตา** รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่า กลุ่มผู้รับสาร เป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารก็ยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น พระพุทธเจ้าเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะว่าพระองค์ทรงรอบรู้รับสารอย่างรู้แจ้งแทงตลอด ทรงรู้ไปถึงภูมิหลังหรือกรรมเก่าตั้งแต่ชาติก่อนของผู้รับสาร ผู้ส่งสารที่เป็นปุถุชนธรรมดาที่มีความจำเป็นต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมายว่าเขาเหล่านั้นเป็นใคร ต้องรู้จักเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ฯลฯ ยิ่งรู้จักกลุ่มเป้าหมายมาก การสื่อสารก็ยิ่งมีประสิทธิภาพมาก

(๗) **มีบุคคลปโรปริญญุตตา** รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่าผู้รับสารแต่ละคน แต่ละกลุ่ม มีลักษณะจำเพาะเป็นของตน มีจริต มีอัธยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อย เพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้^{๔๔}

พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจชัดในทุกข์ว่าเกิดแต่สมุทัยและนิโรธว่าเกิดแต่มรรค สิบสาวไปหาเหตุได้อย่างนี้จัดเป็นธัมมัญญุตตา ทรงเข้าใจชัดว่าสมุทัยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์และมรรคว่าเป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์ สิบสาวไปหาผลได้อย่างนี้จัดเป็นอัตถัญญุตตา ทรงบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า คือในส่วนสังคมสงฆ์พระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยปกครองคณะสงฆ์ ในสังคมโลกทรงเผยแผ่ธรรมประกาศพระศาสนาของพระองค์ นี้จัดเป็นอัตถัญญุตตา ทรงสั่งสอนในหลักแห่งมัชฌิมาปฏิปทา แม้พระเทวทัตจะทูลขอให้ภิกษุทั้งหลายประพฤตินออย่างเคร่งครัด เช่น ไม่ฉันเนื้อฉันปลาตลอดชีวิต พระองค์ก็ไม่ทรงอนุญาต เพราะทรงเล็งเห็นว่า แม้จะฉันปลาหรือเนื้อก็สามารถบรรลุธรรมได้เหมือนกัน แต่ปลาหรือเนื้อนั้นภิกษุต้องไม่ได้สั่งให้ฆ่าทำอาหารหรือมีความรังเกียจสงสัยในอาหารนั้น การบริโภคปัจจัย ๔ ขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายหรือจิตใจของผู้บริโภคเป็นสำคัญ หากยังบริโภคด้วยตัณหาหรือความยึดมั่น เช่น มีมานะว่าตนประพฤติพรตได้เคร่งครัดกว่าผู้อื่นเพราะเหตุที่ไม่ฉันปลาและเนื้อนั้น ปฏิปทาดังกล่าวย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมแน่นอน ไม่สามารถที่จะทำให้พ้นจากทุกข์ได้ หรือทรงวางหลักมหาปเทศ ๔ ไว้แก่ภิกษุ เพื่อความยึดหยุ่นทางพระวินัย โดยเฉพาะยุคหลังพุทธกาลที่เกิดมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในพระวินัยมากขึ้น ถือว่ามีความจำเป็นมากในการใช้วินัยจัญพระวินัย นี้จัดเป็นมัตถัญญุตตา การที่พระองค์ไม่ทรงบัญญัติพระวินัยกับภิกษุไม่ให้ประพฤติเสียหายก่อนนั้นก็เพราะทรงเล็งเห็นว่า หากพระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยกันไว้ก่อนก็จะทำให้ถูกติเตียนได้ เพราะเหตุยังไม่เกิด เหมือนกับทรงไม่ไว้วางใจในความประพฤติของเหล่ากุลบุตรที่บวชด้วยศรัทธา

ดังนั้น เมื่อมีการประพฤติเสียหายเกิดขึ้น พระองค์จึงได้ทรงบัญญัติพระวินัยโดยทรงตำหนิความประพฤติเสียหายนั้นพร้อมทั้งทรงชี้ให้เห็นโทษในการประพฤติล่วงเกินและ

^{๔๔}สมาน งามสนิท อ่างใน พระมหาธีรภูมิ ธีรธมฺโม, “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะ และปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาภิบาลระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุตรธานี”, หน้า ๑๐๓ - ๑๐๔.

อานิสงส์แห่งการรักษาพระวินัยได้ เหล่าภิกษุสาวกก็ปฏิบัติตามด้วยความเคารพ นี้จัดเป็น กาลัญญุตฯ ชาวกาลามะกำลังสับสนเรื่องคำสอนต่าง ๆ กันของเหล่าสมณพราหมณ์ พระองค์ ทรงทราบสถานการณ์ว่ากำลังเกิดอะไรขึ้นกับเขาเหล่านั้น และจะแก้ไขได้อย่างไร จึงได้ทรง แสดงกาลามสูตร ซึ่งใจความกล่าวถึงหลักแห่งการเชื่อที่ถูกต้อง ทรงปฏิเสธหลักเหตุผลตามแนว ตรรกะว่าไม่สามารถให้ความรู้ที่ถูกต้องแม่นยำได้ การจะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้องนั้นจะต้องลง มือปฏิบัติจนเห็นผลประจักษ์แก่ตนเอง นี้จัดเป็นปริสัจญุตฯ การที่พระองค์ทรงแสดงธรรมได้ตรงกับ อุปนิสัยหรือความต้องการของผู้ฟังนั้น เช่น ตรัสทรงแสดงความไม่เที่ยงแห่งรูปแก่พระนาง รูปนั้นหา ซึ่งยึดมั่นถือมั่นในรูป หรือทรงแสดงธรรมอุปมาด้วยอุปกรณ์การทำงานแก่พราหมณ์ผู้ เป็นชาวนา เป็นต้น นี้จัดเป็นบุคคล- ปโรปรัญญุตฯ ของพระพุทธเจ้า

๘) กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่

ในการแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ พระพุทธเจ้าจะทรงแผ่ขยายพระญาณตรวจดู อุปนิสัยของผู้รับการแสดงธรรมเสียก่อน จากนั้นจึงค่อยเสด็จไปโปรด แม้คนเดียวพระองค์ก็ทรง โปรด ดังนั้น การแสดงธรรมของพระองค์จึงมีผลคือผู้ฟังได้บรรลุธรรมตามสมควรแก่อุปนิสัยหรือ บารมีธรรมของเขา แต่ในปัจจุบัน กลุ่มเป้าหมายในการแสดงธรรมของพระสงฆ์นั้นมีมากมาย หลายกลุ่ม แล้วแต่จะเลือกเอง โดยภาพรวม หากจัดตามวัย ก็แบ่งได้เป็น ๕ คือ ๑. วัยเด็ก ๒. วัยรุ่น ๓. วัยหนุ่มสาว ๔. วัยผู้ใหญ่ ๕. วัยชรา

หากจัดตามความต้องการหรือความรู้สึกของผู้ฟัง ก็แบ่งได้เป็น ๓ ตามทัศนะของ สัมพันธ์ ก้องสมุทร นั้น ดังนี้ ๑. พวกที่อยากฟังอยู่แล้ว ๒. พวกที่รู้สึกเป็นกลาง ๓. พวกที่ไม่ อยากรับฟัง แต่ถูกเกณฑ์หรือบังคับมาฟัง^{๔๙}

กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนานั้น จัดเป็น ๒ ประเภท ใหญ่ ๆ ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกัน ดังพระพุทธพจน์ในโพธิราชกุมารสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัส กับโพธิราชกุมารถึงตอนที่พระองค์รับคำทูลอาราธนาให้แสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ ดังนี้

ราชกุมาร ครั้งนั้น อตมภาพรับคำทูลอาราธนาของพรหม และเพราะอาศัยความ กรุณาในสัตว์ทั้งหลาย จึงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อตรวจดูโลกด้วยด้วยพุทธจักขุ ได้เห็น สัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในดวงตาน้อย มีฐลีในดวงตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัว บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว^{๕๐}

^{๔๙} สัมพันธ์ ก้องสมุทร, อ้างใน พระมหาอรุณ จิตตคุตโต, “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕.

^{๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๗/๔๐๗.

จากพระพุทธรูปพจน์นี้ สามารถจัดประเภทแห่งกลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่พุทธธรรม
ได้ดังนี้

ก. จัดตามปัญญาในการรู้ธรรมหรือบารมีธรรม ได้แก่

- (๑) ผู้มีฐลีในดวงตาน้อย ได้แก่ มีราคะ โทสะ และโมหะน้อย
- (๒) ผู้มีฐลีในดวงตามา ได้แก่ มีราคะ โทสะ และโมหะมาก

ข. จัดตามอินทรีย์^{๕๑} ได้แก่

- (๑) ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า ได้แก่ มีศรัทธา เป็นต้น แก่กล้า
- (๒) ผู้มีอินทรีย์อ่อน ได้แก่ มีศรัทธา เป็นต้น ไม่แก่กล้า

ค. จัดตามอาการ ได้แก่

- (๑) ผู้มีอาการดี ได้แก่ เป็นผู้ที่มีศรัทธา เป็นต้น
- (๔) ผู้มีอาการทราม ได้แก่ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา เป็นต้น

ฃ. จัดตามสติปัญญาในการรับรู้อำสอน ได้แก่

๑. สอนให้รู้ได้ง่าย ได้แก่ ฟังคำสอนแล้วก็รู้ตามได้ง่าย
๒. สอนให้รู้ได้ยาก ได้แก่ ฟังคำสอนแล้วก็รู้ตามได้ยาก

ง. จัดตามความเห็นหรือทิวฐิ ได้แก่

๑. พวกที่เห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัว ได้แก่ พวกที่เห็นว่าโลกหน้าและ
โทษภัย (วิบากหรือผลของอกุศลกรรม) เป็นสิ่งที่น่ากลัว

๒. พวกที่เห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว ได้แก่ พวกที่เห็นว่าโลก
หน้าและโทษภัย (วิบากหรือผลของอกุศลกรรม) เป็นสิ่งที่ไม่น่ากลัว

ในพระบาลี พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบบุคคลเหล่านี้กับบัว ๓ เหล่า คือ (๑) บัวที่ยังจม
อยู่ในน้ำ (๒) บัวที่โผล่ขึ้นมาเสมอน้ำ (๓) บัวที่โผล่อยู่เหนือน้ำ ส่วนในอรรถกถา ท่านเพิ่มบัวที่
เสีย ไม่มีโอกาสจะโผล่เหนือน้ำ เข้ามาอีกเหล่าหนึ่ง จึงเป็นบัว ๔ เหล่า ดังนี้

๑. **อุคฆฏิตัญญู** ผู้รู้ฉับพลัน (ฉลาดมาก) เปรียบเหมือนบัวที่อยู่เหนือน้ำ พอดต้อง
แสงพระอาทิตย์ก็จะบานในวันนี้

๒. **วิปจิตัญญู** ผู้รู้ได้ง่าย (เข้าใจง่าย) เปรียบเหมือนบัวที่อยู่เสมอรดับน้ำ ครอบาน
ในวันนี้พรุ่งนี้

๓. **เหยยะ** ผู้พอสั่งสอนได้ เปรียบเหมือนบัวที่จมอยู่ในน้ำ ครอบานในวันที่สาม

^{๕๑}อินทรีย์ หมายถึง สภาวะที่เป็นใหญ่ในกิจของตน มี ๕ คือ (๑) ศรัทธา ความเชื่อ (๒) วิริยะ
ความเพียร (๓) สติ ความระลึกได้ (๔) สมานิ ความตั้งมั่นแห่งจิต (๕) ปัญญา ความรอบรู้

๔. ปทปรมะ ผู้ไม่สามารถสั่งสอนได้ (โง่มาก) เปรียบเหมือนวัวที่เสีย ไม่มีโอกาสจะไผลเห็นหน้า มีแต่จะเป็นอาหารของปลาและเต่าถ่ายเดียว

๙) จริยธรรมในการเผยแผ่

ศาสตร์ต่าง ๆ จะต้องมีการจริยธรรมด้วย จึงจะเป็นศาสตร์เพื่อการสร้างสรรค์ ไม่ใช่การอาศัยเป็นเครื่องมือในการสร้างประโยชน์ให้กับตนเองโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องดีงาม การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจก็มีจริยธรรมเช่นกัน คือต้องมีศีลธรรมกำกับ นอกจากประโยชน์ตนแล้ว ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นด้วย ไม่ใช่เป็นการโฆษณาชวนเชื่อ หรือการสร้างหลักฐานเท็จ หลอกลวง ซึ่งจัดเป็นมูสาวาท ตัวอย่างในการสร้างหลักฐานเท็จ ชักชวนให้คนอื่นเชื่อ เพื่อทำลายฝ่ายตรงกันข้ามกับตน เช่นกรณีของนางกัญจมาณวิกา เป็นต้น คือ พวกเดียรถีย์เสื่อมลาภสักการะ เนื่องจากคนในสมัยนั้นนับถือพุทธศาสนามาก จึงออกอุบายทำลายชื่อเสียงของพระพุทธเจ้าโดยการให้นางกัญจมาณวิกาแสดงอาการลงว่ามีท้องกับพระพุทธเจ้าโดยให้เที่ยวไปเที่ยวมาที่พระเชตะวันวิหาร ซึ่งเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ให้คนทั้งหลายเข้าใจว่านางมีสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า เมื่อกาลล่วงเลยไปพอสมควร ก็ทำที่เป็นเหมือนคนท้อง คือใช้ไม้ทูปมือและเท้าของตนให้บวมและใช้ไม้ผูกท้องให้ป่อง คนทั้งหลายก็เข้าใจตามนั้นจริง แต่ในที่สุดความจริงก็ปรากฏโดยการเปิดเผยให้ทราบของเทวดา การเผยแผ่เช่นนี้ควรหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดมีขึ้น ผู้เผยแผ่ควรควบคุมตนด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

(๑) อนุปวาโท การไม่กล่าวให้ร้าย หรือกล่าวพาดพิงผู้อื่นในทางที่เสียหาย อันเป็นเหตุให้เขาเสียชื่อเสียง

(๒) อนุปมาโต การไม่ทำร้าย ไม่เบียดเบียนข่มเหงรังแก ไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น เพราะประโยชน์ตนหรือหมู่คณะ

จริยธรรมของผู้เผยแผ่นั้น ดังนี้

๑. มีความเป็นธรรม (ธมฺมิโก, ธมฺมจาร์)
๒. เป็นมิตรกับบุคคลทั่วไป (กลฺยาณมิตฺตโก, กลฺยาณมิตฺตตา)
๓. ไม่เห็นแก่อาภิส (อนาภิสโก, น อาภิสนฺตโร)
๔. ไม่ยกตนข่มท่าน (อนตฺตกุภฺสณปรมฺภาวนา, อตฺตานณฺจ ปรณฺจ อนุปฺหจฺจ)
๕. ยึดมั่นในศาสนาของตน (สทฺธาธิโก, สทฺธาสมฺปทา)

สรุปได้ว่า การเผยแผ่เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในด้านการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติและการตัดสินใจในการดำเนินชีวิต การเผยแผ่อาจกระทำได้ในหลายช่องทาง กระบวนการในการเผยแผ่นั้นมีแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่นำมาใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ทฤษฎีการสื่อสาร ทฤษฎีการจูงใจและทฤษฎีการเรียนรู้ โดยยึดตามหลักการองค์ประกอบในการเผยแผ่ประเภทของการเผยแผ่ วัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ ประโยชน์ของการเผยแผ่ หลักการเผยแผ่ตามแนวพระพุทธศาสนา เนื้อหาของเรื่องที่น่าสนใจที่นำมาเผยแผ่ คุณสมบัติ

ของผู้เผยแพร่ตามแนวพระพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่ จริยธรรมในการเผยแพร่ ซึ่งจะทำให้เกิดการบูรณาการความรู้ แนวคิดและตอบสนองความต้องการของพุทธศาสนิกชน และทำให้สามารถทำการเผยแพร่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

๒.๓.๑ ความหมายเกี่ยวกับบทบาท

ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีที่เน้นว่ามนุษย์จะแสดงพฤติกรรมตามความคิดเห็นหรือทัศนคติที่เป็นผลมาจากความความหวังทางสังคมตามสถานภาพ ตำแหน่ง และเจ้าหน้าที่ทางสังคมของแต่ละบุคคลกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ บทบาทของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่างๆ จากสังคม ซึ่งจะสรุปรวบรวมมาเป็นข้อสมมติฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

ในแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีผู้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทไว้หลายด้านด้วยกัน แต่โดยส่วนใหญ่ให้ความหมายไว้คล้ายๆ กันว่า “บทบาท คือ สิทธิและหน้าที่ของบุคคลแต่ละคนที่สังคมกำหนดขึ้นมาจากตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่”

สุชา จันท์เอม กล่าวว่า “บทบาท คือ สิ่งที่บุคคลได้สถานภาพต่างๆ พึ่งกระทำและขยายความออกไปอีกว่า เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพอย่างใดแล้ว บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้”^{๕๒}

ประสพสุข พันธุ์ประยูร กล่าวว่า “บทบาทคือ การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคม”^{๕๓}

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ บทบาทเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำส่วนสถานภาพ คือสิ่งที่เราเป็น”^{๕๔}

งามพิศ สัตย์สงวน กล่าวอธิบายว่า “สถานภาพเป็นตำแหน่ง บทบาท คือการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาท มักจะเป็นของคู่กัน คือเมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วย แต่ไม่เสมอไป บทบาท คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่

^{๕๒} สุชา จันท์เอม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๒๘.

^{๕๓} ประสพสุข พันธุ์ประยูร, “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

^{๕๔} ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐๙.

อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้”^{๕๕}

พัทยา สายหู กล่าวว่า “สถานภาพและบทบาทเปรียบเสมือน “ตัว”(ละคร)และบท (บทบาท) ในการเล่นละคร ก็คือ การกำหนดตำแหน่งและหน้าที่ให้ผู้แสดงแต่ละคนมาเล่นเรื่องเดียวกันและโรงเดียวกันนั่นเอง”^{๕๖}

ไพบุลย์ ช่างเรียน ได้ให้ความหมายแตกต่างออกไป โดยอธิบายว่า บทบาทโดยทั่วไปพิจารณาความหมายได้สองนัย คือ นัยแรกพิจารณาด้านโครงสร้างสังคม บทบาทหมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคมบทบาทจึงหมายถึงผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานภาพแห่งการปะทะสังสรรค์นั้น ตามนัยแรก บทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคมซึ่งถูกจำแนกโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขามีสื่อสัมพันธ์ตามนัยหลัง บทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร ดังนั้น บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสถานภาพ อุปนิสัย ความคิดความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมและความพอใจ^{๕๗}

ส่วนสำนักวิชาการตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการไทย ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้หลายนัยด้วยกัน พอประมวลมาเป็นข้อสรุปเพื่อการศึกษาได้ดังนี้

พาร์สัน (Parsons)^{๕๘} เป็นนักสังคมชาวอเมริกัน ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและสรุปไว้ว่า สถานภาพและบทบาท เป็นคุณลักษณะของผู้แสดงบทบาท คือการจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของเขาในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการรวบรวมความคาดหวัง ซึ่งเกี่ยวกับตนเองและของบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย สถานภาพ คือตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบันที่เขาอยู่ จึงสรุปได้ว่า

^{๕๕}งามพิศ สัตย์สงวน, การจัดระเบียบทางสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๙.

^{๕๖}พัทยา สายหู, กลไกของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๔.

^{๕๗}ไพบุลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๗-๒๘.

^{๕๘}“ปาฟานี วิถีพัฒนา,” สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู, รายงานการวิจัย เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๒๓, หน้า ๗.

บทบาทมีลักษณะเป็นกระบวนการ ส่วนสถานภาพมีลักษณะเป็นตำแหน่งของผู้แสดงภายในระบบสังคม ซึ่งกลไกของการขัดเกลาทางสังคมจะเตรียมบุคคลให้แสดงบทบาทที่เขาชอบ

ลินตัน (Linton)^{๕๙} กล่าวว่า พฤติกรรมบทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งสถานภาพต่างๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติบทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพ จึงแยกจากกันไม่ได้

จากความหมายดังกล่าวมา สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

ลักษณะของบทบาท เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมา นักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมาแตกต่างกันเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก มีความเห็นว่า บทบาทมี ๒ ลักษณะ โดยมีจิตวิทยา สุวรรณชญ ประสพสุข พันธุ์ประยูร ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทว่ามี ๒ ประการ คือ (๑) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงระดับความคิดเห็นเท่านั้นและ (๒) บทบาทตามอุดมคติ หรือบทบาทตามความคาดหวัง (Ideal Role) เป็นบทบาทที่บุคคลควรปฏิบัติที่สังคมคาดหวังเป็นบทบาทที่อยู่ในระดับความคิดเห็นส่วนบุคคลเพื่อสนองตอบสิ่งที่เราแต่ยังไม่ได้ปฏิบัติจริง

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า บทบาทมีลักษณะ ๓ ประการคือ

(๑) บทบาทที่กำหนดไว้ในสังคมหรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed Role of Ideal Role) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคมไว้ เช่น พระสงฆ์จะมีสิทธิและหน้าที่เป็นอย่างไร ดังนั้น จึงทำให้พอคาดหวังบทบาทของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งเหล่านั้นได้

(๒) บทบาทตามความรู้สึกรู้ที่ได้รับรู้ (The Percieved Role) เป็นบทบาทที่แสดงออกโดยการวินิจฉัยของตนเอง เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ จะคาดหวังด้วยตนเองว่า ควรจะให้เป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยมหรือบุคลิกภาพและประสบการณ์แต่ละคนอีกด้วย

---

^{๕๙} สมคิด เฟ็งอูตม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทฤษฎีของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

(๓) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (The Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติได้จริง บางครั้งการแสดงบทบาท ก็เป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากความคาดหวัง และการรับรู้เหมือนกัน ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทหนึ่งๆ อาจเป็นสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมทางสังคม

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีนักทฤษฎีได้ให้ความหมายมากมายและหลายรูปแบบ แต่พอจะสรุปประเด็นสำหรับการศึกษาได้^{๖๐} ดังนี้

(๑) บทบาทเป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม มนุษย์จะเข้ามาร่วมอยู่ในสังคมได้จากการเรียนรู้บทบาทของตนเองในสังคม

(๒) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นจะทำให้มีการมองตนเองและผู้อื่นว่าเป็นเจ้าของสถานภาพและบทบาทบางอย่างและผูกพันอยู่กับความคาดหวังของผู้อื่นและความคาดหวังนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางของบทบาทในแต่ละคน

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความคาดหวังทางการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไรโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าจะแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาทและสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึด เพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตน ที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมตามที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของตนเองหรือแสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้

๒.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

๑) แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ตามหลักการทางศาสนา

องค์ประกอบของพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ พระพุทฺธ คือ พระพุทฺธเจ้าผู้ตรัสรู้พระธรรมแล้วสั่งสอนให้ประชาชนประพฤติชอบด้วยการ วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และเป็นผู้ปลุกให้ผู้อื่นตื่นด้วยได้ สมญานามเรียกขานว่า “พระพุทฺธเจ้า” ส่วนพระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทฺธเจ้าที่พระองค์ได้ค้นพบและพระสงฆ์ คือ กลุ่มชนที่เกิดศรัทธาเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระพุทฺธเจ้ายอมสละเพศฆราวาสเข้าอุปสมบท ตามพระบรมพุทฺธานุญาต^{๖๑} และเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทฺธศาสนาสืบต่อกันมา

^{๖๐}เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๕๔.

^{๖๑}พระธรรมญาณมุนี(ทองย้อย กิตติทินฺโน), การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๒.

พระมหาประยูรท์ ปยุตโต ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันนี้มีได้อยู่อย่างตัวใครตัวมัน แต่พระสงฆ์ได้กลายเป็นสถาบันศาสนา ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการ^{๖๒} คือ

๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเอง

๒) บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเองของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ทรงปรารถนาถึงฐานะหรือกิจที่พึงกระทำของพระสงฆ์ ๒ ประการ คือ

๑.๑ คันถฐานะ หมายถึง การศึกษาถึงหลักธรรมต่างๆ ที่พระองค์ได้แสดงไว้ จนสามารถจำได้ บอกกล่าวและถ่ายทอดได้ เรียกว่า บทบาทในการศึกษา

๑.๒ วิปัสสนาฐานะ หมายถึง การปฏิบัติ การพิจารณาถึงทุกขลักษณะ อนิจจลักษณะ และอนัตตลักษณะ ด้วยความพากเพียรพยายามจนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพาน เรียกว่า บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตนปกครองตน

จึงอาจกล่าวได้ว่าหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อตนเองนั้นสามารถแบ่งได้ ๒ ประการ คือ บทบาทในการศึกษา และบทบาทในการปฏิบัติตน

บทบาทหน้าที่ในการศึกษา หมายถึง การเรียนรู้พระไตรปิฎกอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งในส่วนของพระวินัยปิฎก พระสุตตร และพระอภิธรรม หรือการเรียนรู้ถึงศีลสมาธิ ปัญญา ที่เรียกกันว่า ศึกษา ๓ และการศึกษานี้ต้องครอบคลุมข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา หลักธรรมภาคปฏิบัติ ศึกษาถึงความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางจิตและทางปัญญา มีความรู้ ความคิดเห็น ความเข้าใจในถูกต้อง ซึ่งในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิเทศ ความว่า “บุคคลย่อมศึกษาอริศีล คือ ศึกษาเรื่องความประพฤติดีทางกาย วาจาให้สูงขึ้นไปบ้าง ศึกษาในการฝึกอบรมจิตในให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญสูงขึ้นไปบ้าง เมื่อหน่วงจิตคำนึงถึงการศึกษา ๓ อย่างนี้ ก็ชื่อว่า ศึกษา”^{๖๓}

สมัยพุทธกาลการศึกษาของพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเป็นผู้ทำหน้าที่แนะนำเป็นครู เป็นกัลยาณมิตร แม้แต่พระอริยสาวกต่างก็มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ต่อกัน การศึกษาเป็นการศึกษาถึงหลักพระธรรมและพระวินัย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและการเผยแผ่ต่อไป เมื่อพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานลง พระสงฆ์สมัยต่อมาได้ศึกษาจากพระสงฆ์ผู้เป็นภันเต (ผู้มีอุปสมบทก่อนเรียกว่า “ภันเต” เรียกผู้ที่อุปสมบททีหลังว่า “อาวุโส”) มีการท่องจำพระวจนะของพระพุทธองค์สืบต่อกันมา จนถึงสมัยการทำสังคายนาพระไตรปิฎก

^{๖๒} พระมหาประยูรท์ ปยุตโต, พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนคิวพร, ๒๕๑๓), หน้า ๕๖-๕๗.

^{๖๓} เสฐียรโกเศศ, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๐), หน้า ๑๐๒.

ครั้งที่ ๕ ที่ประเทศลังกาจึงมีการบันทึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ซึ่งต่อมามีการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก พระไตรปิฎก คือได้ว่าส่วนใหญ่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสงฆ์ควรแก่การศึกษา ปัจจุบันพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมีทั้งหมด ๔๕ เล่ม และมีการบันทึกเป็นพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์บนแผ่นซีดี ซึ่งจัดทำโดยสำนักคอมพิวเตอร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) และสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มีย่อพระไตรปิฎกสำหรับประชาชนหรือฉบับเยาวชน รวมถึงมีการจัดทำคำบรรยายโดยพระสงฆ์ที่นำหลักธรรมจากพระไตรปิฎกมาขยายความพระสงฆ์ที่ได้รับการยอมรับในการศึกษาพระไตรปิฎกที่แตกฉานและมีผลงานเป็นที่แพร่หลาย เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นต้น

การศึกษาที่เป็นอยู่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ได้มีการจัดระบบในรูปแบบใหม่^{๖๔} คือ

๑. การศึกษาที่เป็นระบบของคณะสงฆ์เองโดยเฉพาะเป็นอิสระต่างหากจากระบบของรัฐโดยคณะสงฆ์เป็นผู้จัดดำเนินการเอง ประกอบด้วย

๑.๑ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกนักธรรม” ได้แก่ “นักธรรม” มี ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก เป็นการศึกษาในเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า รวมถึงพระสาวกสำคัญ ๆ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าในหัวข้อต่าง ๆ วินัยและข้ออันพึงประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ ศาสนพิธีที่ว่าด้วยขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และเพื่อเป็นการฝึกฝนในการแสดงธรรม ก็มีวิชาการต่างกระทุ้งซึ่งเป็นการแต่งขยายพุทธศาสนสุภาษิตเพื่อการแสดงธรรมนอกจากนี้ยังได้มีการจัดเพื่อให้บุคคลทั่วไปได้ศึกษาด้วย เรียกว่า “ธรรมศึกษา” และมีหลักสูตรเหมือนกับนักธรรมโดยเปลี่ยนเฉพาะส่วนของวิชาวินัยเท่านั้น

๑.๒ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกบาลี” ซึ่งเรียกว่า “ประโยค” มีตั้งแต่ ประโยค ๑-๒ ถึง เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นการศึกษาภาษาบาลี คำ หลักการของภาษา การแปล การแต่งประโยค เป็นต้น เมื่อผู้เรียนได้ประโยค ๓ ขึ้นไป จะเรียกว่า “มหา” และถือว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยค คือการศึกษาสูงสุดในระบบนี้ ซึ่งปัจจุบันมีการเทียบความรู้เท่ากับปริญญาตรีในทางโลก

๒. การศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐหรือที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ แบ่งเป็น

๒.๑ การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ โดยหน่วยงานหรือบุคคลในพระพุทธศาสนาเป็นผู้จัดดำเนินการ ได้แก่

^{๖๔} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ศาสนากับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๔-๓๕.

(๑) การศึกษาที่คณะสงฆ์รับเข้าเป็นการศึกษาคณะสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นการสถาปนาขึ้นโดยพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์ สามเณร ซึ่งปัจจุบันได้มีการขยายวิทยาเขตสู่จังหวัดต่าง ๆ เป็นการจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ที่รวมหลักสูตรทั้งวิชาการ ทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน

(๒) การศึกษาที่รัฐกำหนดขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖) โดยจัดหลักสูตรที่รวมกันระหว่างวิชาสามัญกับวิชาพุทธศาสนา โดยยกเว้นวิชาพลศึกษาและเพิ่มวิชาธรรมะ วินัย ภาษาบาลีแทน

๒.๒ การศึกษาในระบบของรัฐ ซึ่งหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลจัดให้แก่พระสงฆ์ สามเณร ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งปัจจุบัน เปิดกว้างให้เข้าศึกษาได้ตลอดหลักสูตร

๓. การศึกษาที่วัดจัดขึ้นเป็นอิสระต่างหากจากระบบคณะสงฆ์และระบบรัฐ เช่น จิตตภาวันวิทยาลัย โรงเรียนอภิธรรม เป็นต้น เป็นการจัดการศึกษาที่เปิดอิสระของแต่ละสำนัก^{๖๕}

บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน^{๖๖} คือ การประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตนและของสถาบันสงฆ์ เป็นการน้อมนำธรรมะและวินัยมาปฏิบัติเป็นการอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัยให้มีความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า ปฏิบัติศีล รวมถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติสัมปชัญญะ การปฏิบัติสมาธิภาวนาหรือเรียกว่า วิปัสสนาธุระอันเป็นการฝึกฝนอบรมจิตให้เป็นสมาธิให้มีพลังเพื่อนำไปใช้ในการกำจัดกิเลส ความเศร้าหมองแห่งจิตและเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งเป็นการปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาข้างต้น (ปริยัติ) ได้ผลคือ การดับทุกข์เป็นขั้น ๆ จนดับได้สิ้นเชิง พัฒนาคุณภาพจิต เสริมสร้างคุณภาพจิตและรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ และการอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระ มองดู รู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา เป็นบทบาทในการปกครองบริหารตนและคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลัก

^{๖๕} พระราชวรมณี(ประยูรค์ ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

^{๖๖} ینگเยาว์ ปิฎกักรินทร์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะจังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ๒๕๓๒), หน้า ๖๔.

พระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสพระวาทะเกี่ยวกับลักษณะของพระสงฆ์ผู้เป็นสมณะ
ในทางพระพุทธศาสนาไว้ใน มหายมวารค มूलปัลลนาสก์ มัชฌิมนิกาย ใจความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่าไหนเล่าที่จะทำให้พวกเราเป็นสมณะ

๑. ภิกษุทั้งหลาย จริ่งแท้ พวกเราต้องสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยหิริและ
โอตตปปะ

๒. ภิกษุทั้งหลาย กิจที่พวกเราต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเป็นลำดับนั้นคืออะไร
คือ สำเหนียกว่า กายสมาจาร ประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยกาย

๓. สำเหนียกว่า วจีสมาจาร การประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยวาจา

๔. สำเหนียกว่า มโนสมาจาร การประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยใจ

๕. สำเหนียกว่า อาชีวะของเราบริสุทธิ์แล้ว

๖. สำเหนียกว่า เราเป็นผู้สำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย

๗. สำเหนียกว่า เราเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะอยู่เสมอ

๘. สำเหนียกว่า เราจักตามประกอบในธรรมเป็นเครื่องตื่น เราจักชำระจิตให้หมดโดย

สิ้นเชิง

๙. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ

๑๐. สำเหนียกว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ มาเสพเสนาสนะอันสังัด คอยระวัง

จิต

๑๑. เธอก็โน้มจิตไปเฉพาะต่ออวาสกขยญาณ”

เพื่อให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕ กำหนดหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสไว้ใน
มาตรา ๓๗,๓๘ กล่าว คือ “มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น
ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถร
สมาคม”

ถ้าหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม เจ้าอาวาสก็มีอำนาจตามมาตรา ๓๘ คือ“เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิต คฤหัสถ์ซึ่งมิได้อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสเข้าไปอาศัยอยู่ในวัด

๒. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

๓. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัดหรือให้
ทำทัณฑ์บน หรือให้ ขอมมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้า

อวาสาซึ่งได้สั่งโดยชอบตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม”^{๖๗}

๒) บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

หลังจากที่พระสิทธัตถะได้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเสวยวิมุตติอยู่บริเวณรอบต้นไม้โพธิ์เป็นเวลาอีกระยะหนึ่ง เพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสรู้ พระองค์ได้มีความวิตกรำพึงว่า

ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้เป็นธรรมอันลึก สัตว์อื่นเห็นได้ยาก ยากที่สัตว์อื่นจะรู้ตาม เป็นธรรมระงับและประณีต ไม่เป็นวิสัยที่จะหยั่งลงง่าย ๆ แห่งความตริก เป็นของละเอียด เป็นวิสัยรู้ได้เฉพาะบัณฑิต ก็สัตว์เหล่านี้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เพลิดเพลินแล้วในอาลัย สำหรับสัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีเพลิดเพลินในอาลัยนั้นยากนักที่จะเห็นปฏิจสมุปบาทอันมีสิ่งนี้ (คือมีอาลัย) เป็นปัจจัย ยากนักที่จะเห็นธรรม เป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง คือ ธรรมอันถอนอุปธิทั้งสิ้น ความสิ้นตัณหา ความคลายกำหนด ความดับไม่เหลือและนิพพาน หากเราพึงแสดงธรรมแล้ว สัตว์อื่นพึงไม่รู้ทั่วถึงข้อนั้น จักเป็นความเหน้อยเปล่าแก่เรา เป็นความลำบากแก่เรา

ก) แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสังคม

ศาสนาอย่างที่เข้าใจกันโดยสามัญ เป็นผลอย่างหนึ่งแห่งความพยายามของมนุษย์ที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตบางอย่างของตน ซึ่งมีทั้งปัญหาเฉพาะบุคคล และปัญหาเกี่ยวกับความเกี่ยวข้องระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ที่เรียกว่า ปัญหาสังคม ในเมื่อศาสนาเกิดจากความพยายามของมนุษย์ ศาสนาจึงเป็นของมนุษย์จะเกิดขึ้น เสื่อม หรือสูญสิ้นสลายไป สุดแต่มนุษย์บันดาลใจ โดยเฉพาะในทางสังคมในฐานะที่ศาสนา เป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่ง ศาสนาจะมีความสำคัญได้รับความยอมรับนับถือ จากหมู่มนุษย์เพียงไรก็อยู่ที่ว่า ศาสนายังมีประโยชน์ช่วยสนองความต้องการของมนุษย์ในการแก้ไขปัญหามาของพวกเขาก็ได้เพียงใดและมนุษย์มองเห็นความจำเป็นของศาสนาอยู่เพียงใด ข้อนี้หมายความว่า การดำรงอยู่ เจริญขึ้น เสื่อมลงหรือหมดสิ้นไปของศาสนา ขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่มีสังคมเป็นสำคัญ^{๖๘}

^{๖๗} พระมหาสมทรง สิรินุโร, “บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต”, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๘๖.

^{๖๘} สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๘-๗๙.

ข) บทบาทหน้าที่ของศาสนาต่อสังคม

ศาสนากับสังคมมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดเพราะศาสนาเป็นสถาบันที่จำเป็นยิ่ง สถาบันหนึ่งต่อการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลและสังคม ความจำเป็นดังกล่าวพิจารณาได้จาก บทบาทและหน้าที่ของศาสนาซึ่งอำนวยความสะดวกให้สังคมสามารถดำรงอยู่ และปฏิบัติหน้าที่ เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม ดังนั้น ถ้าหากจะพิจารณาสถาบันศาสนาในเชิง โครงสร้างและหน้าที่แล้ว อาจสรุปได้ว่าศาสนาทำหน้าที่ที่สำคัญ^{๖๔} ดังนี้

(๑) หน้าที่ในการให้คำอธิบาย ซึ่งในสังคมมนุษย์ทุกสังคมจะต้องมีคำถามว่า ทำไม มันถึงเป็นอย่างนั้น ทำไมถึงเป็นอย่างนี้ ตัวอย่างเช่น เมื่อมนุษย์เกิดขึ้น มนุษย์จึงถามว่า ทำไม เราจึงเกิดมา เกิดมาอยู่ในสถานะในทางสังคมอย่างไร ทำไมเราถึงรวย ทำไมเราถึงจน ทำไม ญาติพี่น้องถึงต้องตาย สิ่งที่เราถึงต้องพลัดพราก ศาสนาจะให้คำตอบต่อคำถามเหล่านี้

(๒) หน้าที่ในการให้การสนับสนุนกับสถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคม เช่น สถาบัน ทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและค่านิยม เพื่อให้สถาบันต่างๆ เหล่านี้สามารถตอบสนอง วัตถุประสงค์ต่างๆ มักจะมีคำสอนบัญญัติแนวทางเศรษฐกิจที่ยังประโยชน์แก่ศาสนิกชน การ เฉลี่ยประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากในทางการเมืองเป็นเข็มทิศและหางเสือแก่ระบบ การเมือง โดยเฉพาะระบบการเมืองที่มีรากฐานอยู่บนจารีตนิยม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ศาสนาเป็น พื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ยำคุณค่าของมนุษย์และความชอบธรรมของผู้ปกครอง ในทางสังคม ศาสนาเป็นสื่อของการอบรมให้รู้จักระเบียบสังคม หมายถึง การรู้จักเรียนรู้ รู้จัก ปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้ โดยการยึดถือแนวทางปฏิบัติอย่างเดียวกัน มีปรัชญาชีวิตที่สอดคล้องกัน

(๓) หน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับปัจเจกบุคคล คือ ศาสนาจะทำหน้าที่ให้พลังใจแก่บุคคลในกรณี ที่เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นมาและไม่สามารถที่จะหาเหตุที่เหมาะสมหรือเพียงพอมาอธิบายได้ เช่น ใน กรณีที่เกิดภัยพิบัติ เกิดอุบัติเหตุแก่ผู้ที่เรารักเราชอบ สิ่งเหล่านี้ก็จำเป็นต้องมีคำอธิบายที่ นอกเหนือจากที่ว่าเป็นการบังเอิญ เช่น รถคว่ำถึงตาย ซึ่งไม่เพียงพอจะต้องมีคำอธิบายอีก ลักษณะหนึ่ง และศาสนาจะให้อธิบายแบบนี้

(๔) หน้าที่ทางด้านการฝึกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เป็นเอกภาพ นั่นก็คือว่า ทำให้ ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบความเชื่อต่างๆ ที่เป็นระบบความเชื่อย่อยๆ ในสังคมได้รวมกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันนำไปสู่บูรณาการภายในชาติ

(๕) หน้าที่ในการควบคุมสังคม ศาสนาที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน และโน้มน้าวจิตใจ ของบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ศีลธรรมและค่านิยมของกลุ่ม ศาสนาจึงเป็นแหล่ง ควบคุมอาชญากรรมไม่ให้เกิดขึ้นได้อย่างง่ายดายในสังคม ศาสนาทำหน้าที่ปฏิบัติจิตใจของ

^{๖๔} อนันต์ วิริยะพินิจ, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน”, วารสารธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕, : ๓๙.

บุคคลให้ประพฤติปฏิบัติอย่างมีระเบียบ ซึ่งเท่ากับว่า ศาสนานั้นมีส่วนช่วยในการปฏิรูปสังคมร่วมไปด้วย

ศาสนาเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดค้นเกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตใจ มีหน้าที่หลักในการลดความวิตกกังวลและอารมณ์ตึงเครียด อันเกิดจากความรู้สึกไม่แน่นอนในชีวิต^{๗๐} ดังนั้น ศาสนาจะให้คำอธิบายวิถีคิด ระบบความเชื่อ และแบบแผนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาตินอกจากนี้ ศาสนายังเป็นเครื่องมือสำคัญช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกลไกในการสร้างเอกลักษณ์ เป็นพลังใจการต่อสู้กับความยุติธรรม และการเบียดเบียนจากภายนอกพุทธศาสนา ก็ยังมีหน้าที่หลักเหมือนอย่างศาสนาทั้งหลาย คือการแก้ไขปัญหาชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งด้านส่วนเฉพาะบุคคลและมีหน้าที่ต่อสังคม พุทธศาสนาได้อธิบายหลักความจริงของชีวิต และชี้ให้เห็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐว่า ควรดำเนินหรือเป็นไปอย่างไร อะไรคือคุณค่าและเป้าหมายของชีวิต โดยหลักธรรมของพระพุทธศาสนานั้นถือว่า มนุษย์ทุกคนนั้นมีความเท่าเทียมกัน ต่างก็ตกอยู่ในกฎแห่งความเป็นจริงของธรรมชาติอย่างเดียวกัน คือ การเกิด แก่ เจ็บและตาย ซึ่งทุกคนต้องเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาตินี้

ดังนั้น แนวทางการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคมดังกล่าวน่าจะเหมาะสมเพราะศาสนาที่เกิดขึ้นในโลกนี้เป็นการคิดค้นของมนุษย์เพื่อให้กระทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์ ศาสดาหรือผู้ก่อตั้งศาสนาย่อมจะเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการมีศาสนา เพื่อทำหน้าที่อธิบายความเป็นไปของสภาพของสิ่งทั้งหลายหรือธรรมชาติความเป็นไปโดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายซึ่งเรียกว่าสัจธรรม หรือความจริงอันเที่ยงแท้ ในขณะที่เดียวกันผู้ที่ศึกษาและเข้าใจสัจธรรมดังกล่าวแล้วย่อมสามารถจะถือเอาประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจสภาพและสภาวะความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายได้

ค) บทบาทของพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

ในปัจจุบัน พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยนับถือเป็นจำนวนมากที่สุด โดยที่พุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่ จนเป็นที่เคารพเลื่อมใสกันมาช้านาน รวมทั้งพระมหากษัตริย์และฝ่ายปกครองส่วนหนึ่งมีความเคารพศรัทธาในพระพุทธเจ้าและได้ทำนุบำรุง อุปถัมภ์ พุทธศาสนามาโดยตลอด จึงกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย จนมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาติอื่นๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^{๗๑}

^{๗๐}ป๊วย อึ้งภากรณ์, *ศาสนากับการพัฒนาชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๘๘.

^{๗๑}คะเนิงนิตย์ จันทบุตร, *สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒), หน้า ๕๕.

พุทธศาสนาที่ประดิษฐานมั่นคงในประเทศไทยมี ๒ นิกาย^{๗๒} คือ นิกายอาจาริยวาท หรือมหายานและเถรวาท โดยมีลักษณะที่ผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์และคติความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีสังเทวดา พุทธศาสนาได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมของไทยในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านจิตใจ บุคลิกภาพของคนไทย รวมทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูปปฏิมากร เป็นต้น พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองนับแต่อาณาจักรสุโขทัย ต่อเนื่องถึงอยุธยาและมาเสื่อมโทรมในคราวกรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้แก่พม่า จนกระทั่งพระยาตากกอบกู้เอกราชและตั้งราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรีแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงฟื้นฟูศาสนาให้เป็นปึกแผ่นขึ้นใหม่ แต่ก็ยังไม่บรรลุผลจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงจัดระเบียบการปกครองพระสงฆ์ทรงตั้งกรมสังฆการีขึ้นให้มีบทบาทหน้าที่ดูแลพระสงฆ์โดยตรง ปัจจุบันรูปแบบการปกครองพระสงฆ์ได้เปลี่ยนแปลงเป็นการปกครองโดยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรของสงฆ์ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบและบริหารกิจการของคณะสงฆ์ที่วราชอาณาจักร

แต่เดิมพุทธศาสนาที่เข้ามาในประเทศไทยเป็นพุทธศาสนานิกายมหายานต่อมาพระสงฆ์ศรีลังกาเดินทางเข้ามาถึงสุโขทัยและได้นำพุทธศาสนานิกายเถรวาทมาเผยแพร่คนไทยได้นับถือพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางมาโดยลำดับ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศาสนาได้แบ่งย่อยออกเป็นมหานิกาย กับธรรมยุตินิกาย ซึ่งมีธรรมทรรศนะและวัตรปฏิบัติที่มีรายละเอียดแตกต่างกันแต่โดยหลักการยังคงยึดถือตามหลักพระธรรมวินัยและตามพระราช บัญญัติคณะสงฆ์เป็นสำคัญเช่นเดียวกัน^{๗๓}

ในด้านความสัมพันธ์กับสังคม กล่าวได้ว่า พุทธศาสนามีบทบาทต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองมาโดยตลอดในขณะเดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน กล่าวคือ พุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่เอื้ออำนวยให้สังคมดำรงอยู่อย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในทำนองเดียวกันสังคมได้อุปถัมภ์และส่งเสริมให้ศาสนามีความเจริญและเป็นที่ยอมรับนับถืออย่างกว้างขวาง พุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่มีความหมายและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ เป็นที่มาและการถ่ายทอดวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของชาติ ซึ่งกล่าวโดยสรุปถึงบทบาทหน้าที่ของพุทธศาสนาต่อสังคมไทยได้ดังนี้

^{๗๒} ประสาร ทองภักดี, พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามสมาคม, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

^{๗๓} จำนงค์ ทองประเสริฐ, ราชบัณฑิต ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๙.

(๑) พุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นพลังที่สร้างสรรค์บูรณาการสังคม เป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ

(๒) พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยม และมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์ และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคม ตลอดจนทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย

(๓) พุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคม และความยุติธรรมเพื่อประโยชน์สุขของมวลชนทั้งหลาย^{๙๔}

จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนาได้มีบทบาทในการส่งเสริมให้หลักศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมในแง่ที่หลักธรรมและการปฏิบัติทางศาสนาเป็นความเชื่อและวิถีชีวิตของคนไทยในสังคมให้เป็นอย่างเดียวกัน เสริมสร้างสังคมให้เป็นเอกภาพและมีการผสมผสานชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสังคมไทยและนับถือศาสนาพุทธให้เกิดการบูรณาการเป็นพวกเดียวกัน ทำให้สังคมไทยไม่มีความขัดแย้งระหว่างชนเผ่านอกจากนี้หลักธรรมคำสอนยังเป็นสื่ออบรมให้รู้จักระเบียบของสังคม ช่วยให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามเกณฑ์และประเพณีของส่วนรวม จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่ควบคุมสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย

ง) พุทธศาสนากับการจัดระเบียบทางสังคม

สมบูรณ สุธาสาราญ ได้ศึกษาเกี่ยวกับพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม พบว่าในสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา พุทธศาสนาได้กระทำหน้าที่ในการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อความคงอยู่ของสังคมโดยสรุปได้ดังนี้

อบรมให้รู้ระเบียบสังคม พุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรม ค่านิยม และระเบียบประเพณีที่สำคัญของชนชาวไทย การอบรมระเบียบสังคมผ่านกระบวนการและสถาบันหลายอย่างทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เช่น วัดและพระสงฆ์เป็นที่ปลูกฝังคุณธรรม เป็นสื่อการสอนอบรมระเบียบสังคมแบบพุทธอบรมกล่อมเกลาให้กุลบุตรกุลธิดา อุบาสก อุบาสิกา ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และประเพณีหลายๆ ประการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบชาวพุทธ คือศีลธรรม และแนวปฏิบัติแบบพุทธ เช่น ค่านิยมที่ว่าด้วยความเมตตาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก การโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การวางตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ การปฏิบัติตนต่อบุคคลที่สถานภาพต่างๆ กัน เช่น ศิษย์ต่อครูอาจารย์ ลูกต่อบรรพบุรุษ ฯลฯ

^{๙๔}สมบูรณ สุธาสาราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๗.

จ) เป็นสื่อหรือกลไกในการควบคุมระเบียบสังคม

การที่มนุษย์มารวมกันอยู่เป็นสังคมนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมให้สมาชิกของสังคมอยู่ในเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความปลอดภัยและสวัสดิภาพของสังคมแต่ละสังคม จึงมีการตรากฎหมาย ระเบียบต่างๆ ที่สถาบันทางการปกครองใช้เป็นกลไกควบคุมสังคมอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ระเบียบประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติหรือความเชื่อที่ปฏิบัติสืบมรดกกันมา เป็นกลไกควบคุมระเบียบสังคมอีกอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ใดก็ตามที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นเครื่องบังคับทางด้านร่างกายและพฤติกรรมภายนอก การที่บุคคลจะเชื่อปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมมากน้อยเพียงใดนั้น ศาสนามีความสำคัญในการกระทำหน้าที่ดังกล่าวมาก วัดและพระสงฆ์เป็นกลไกทางพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศหลักธรรมสำคัญๆ ที่ช่วยควบคุมสังคมตัวอย่างเช่น ศีล ๕ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ นาถกรณธรรม ๑๐ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม ๔ เป็นต้น การที่บุคคลได้รับการสั่งสอนหลักธรรมและยึดถือเป็นแนวทางชีวิตร่วมกัน จะทำให้สังคมมีความขัดแย้งน้อยลง และช่วยลดปัญหาสังคมนานาประการ^{๗๕}

ฉ) เป็นสื่อในการสร้างความเป็นอันเดียวกันในสังคม

การที่พุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่โน้มน้าวให้ประชาชนมีความเชื่อและปรัชญาในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เท่ากับเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคม สังคมที่มีบูรณาการทางเชื้อชาติและศาสนาเข้มแข็งจะทำให้มีความมั่นคงแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม นอกจากพระธรรมคำสอนแล้ว พิธีกรรมและเทศกาลทางพุทธศาสนายังมีส่วนสำคัญในการเน้นสำนึกความเป็น “พวกเดียวกัน” หรือเป็นคนไทยด้วยกัน ตัวอย่างของพิธีกรรม เช่น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ งานพิธีทางศาสนา งานบวชนาค งานศพ งานบุญต่างๆ ตัวอย่างของเทศกาลของพุทธศาสนาได้แก่ วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น พิธีกรรมและเทศกาลต่างๆ เป็นสื่อให้ประชาชนได้มาร่วมงานกัน และได้สร้างสรรค์เกิดความรู้สึกร่วมเป็นพวกเดียวกัน มีความใกล้ชิดกัน จะผนึกกำลังเพื่อสังคม

ช) แนวคิดและหลักการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธ

การพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียวทำให้เกิดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรมมีสูงขึ้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรม มาสู่ภาคอุตสาหกรรม จนก่อให้เกิดสภาพ

^{๗๕} สันญา สันญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๓๓.

ของชุมชนในชนบทล่มสลาย การพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักนี้ ก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมและในท่ามกลางความตึงตันของการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ ก็ได้มีนักคิดต่าง ๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นความเป็นตะวันออก คือการที่จะต้องพัฒนาด้านจิตใจพร้อมกับการพัฒนาทางด้านวัตถุ เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจ อันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับของการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด^{๗๖} ๔ ประการ คือ

(๑) พัฒนากาย (กายภาวนา) มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยาบรเวชรักษาโรค มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

(๒) พัฒนาศีล (ศีลภาวนา) มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถจัดข้อขัดแย้งและจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรมโดยเฉพาะเป็นกติกาที่อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาทางสังคม

(๓) พัฒนาจิต (จิตตภาวนา) มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตใจให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุภาพจิต

๓.๑) คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา ความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปันน้ำใจเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี

๓.๒) สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติมีความพากเพียรสู้งาน มีความอดทนมีสมาธิแน่วแน่ มีสัจจะเอาจริงเอาจังมีความเด็ดเดี่ยวต่อปณิธานและอุดมการณ์ในใจ

๓.๓) สุภาพจิต เป็นจิตที่มีสุภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

(๔) พัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในศิลปะและศาสตร์ต่างๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารคือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

ป้าวย อึ้งภากรณ์ ได้เสนอแนวคิดบทบาทของพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า ถ้าปราศจากศีลธรรมเสียแล้ว การพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปทำนองใด ย่อมจะ

^{๗๖}พินิจ ลาภานานนท์, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๙๔.

บกพร่องและไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปในด้านเป้าหมายซึ่งจะผิด ผลสุดท้ายอาจจะพัฒนาไปทำนองที่จะเห็นความเจริญทางวัตถุซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ๆ คือความเจริญในทางปัญญาและในทางศีลธรรม การขาดจากศีลธรรมนั้น จะทำให้โลกเสื่อมโทรม พระพุทธศาสนาจะช่วยเหลือในการพัฒนาชาติได้ดั่งนั้น ย่อมอาศัยพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสื่อสำหรับสืบพระศาสนาการที่พุทธศาสนาจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้จริงจังๆ ก็คืออาศัยหลักเกณฑ์บางประการ ดังนี้

๑) ความเชื่อในพุทธศาสนา ต้องเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนความเชื่อถือโชคลางทางไสยศาสตร์ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “คนโง่มีวแต่พิเคราะห์ดวงดาว” ฉะนั้น ในการที่จะทำให้นุชนของโลกมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านวัตถุและสติปัญญา ก็ควรจะพัฒนาศาสนาให้มีความบริสุทธิ์

๒) ความเชื่อในพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีมูลฐาน ตั้งอยู่ในเหตุผลและวิชา ไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมงายอย่างเดียว หรือวิชา พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลายอย่าฟังเชื่อสิ่งใดเพียงเพราะที่ได้ฟังตามๆ กันมา หรือเพราะเคยเห็นเช่นนั้นๆ ต่อ ฯลฯ ท่านจงเอาข้อที่ได้เห็น ได้ฟังได้ตรึกตรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดเจนแล้วจึงค่อยเชื่อ”

๓) การที่จะนำเอาคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และก็มีเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง วิธีการประยุกต์พระธรรม ซึ่งเป็นอมตะอยู่แล้ว มาใช้กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาและวิจัยอย่างถ่องแท้

๔) การพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้นทางฝ่ายพระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้านเมืองก็จะต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่ฝ่ายบ้านเมืองเพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชนบทและในเมืองและเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในหมู่บ้าน ถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย ฝ่ายบ้านเมืองก็ได้ฟังพุทธศาสนา ฝ่ายพุทธศาสนา ก็จะได้ทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองด้วย

๕) ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน

พระสงฆ์คือผู้ที่สละบ้านเรือนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ ที่พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาขึ้นเพื่อเป็นชุมชนตัวอย่าง เป็นอิสระจากการดำเนินชีวิตแบบชาวบ้าน แต่พระสงฆ์ก็ยังมี ความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับชาวบ้านอยู่ การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ นอกจากจะยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักการดำเนินชีวิตแล้ว ยังต้องอิงกฎหมายบ้านเมืองและจารีตประเพณีด้วย ดั่งนั้น พระสงฆ์ยังมีฐานะและความเป็นอยู่ที่ต่างออกไปจากประชาชนเป็นอันมาก มีวัตถุประสงค์ในการดำรงเพศโดยเฉพาะ มีระเบียบวินัยสำหรับกำหนดความเป็นอยู่

ต่างออกไป และได้รับความยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะ เรียกว่า เป็นอภิสักขมหนึ่งต่างหาก^{๗๗}

แต่การมีฐานะและความเป็นอยู่ต่างหากออกไปนี้ มิได้หมายความว่าพระสงฆ์จะต้อง แยกตัวเด็ดขาดออกไปจากประชาชน และปลีกตัวอยู่โดยลำพัง เพราะจุดมุ่งหมายของชีวิต พุทธมจรณ์นั้นโดยแท้จริงก็เป็นจุดหมายสำหรับทุกคนหรือทุกชีวิต การออกบวชก็คืออุบายหรือ วิธีการ ที่จะให้เข้าถึงจุดหมายนั้นโดยสะดวกและรวดเร็วขึ้น เมื่อบวชแล้วก็ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่เป็นเครื่องดำรงชีวิตดำรงวัตถุจากประชาชน และเมื่อปฏิบัติตามวิธีการเพื่อเข้าถึงจุดหมายนั้น ได้ผลสำเร็จทางสติปัญญาหรือจิตใจที่สูงขึ้นไป ก็สมควรจะต้องนำมาชี้แจงแนะนำแก่ประชาชน ที่ตนได้อาศัยปัจจัย ๔ เลี้ยงชีวิตนั้นด้วย จึงเกิดเป็นข้อผูกพันต่อกันในรูปการตอบแทนหรือให้ และให้ตอบ เป็นวัตถุฝ่ายหนึ่งและจิตใจฝ่ายหนึ่ง แต่ไม่ใช่การซื้อขายหรือกู้ยืม เพราะประกอบด้วยคุณค่าทางจิตใจ อย่างน้อยก็ศรัทธาในฝ่ายหนึ่งและเมตตาในอีกฝ่ายหนึ่ง และความผูกพันนี้ ก็ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในแบบอาศัยกันและกันขึ้น ซึ่งมองเห็นได้ชัดใน ประวัติการณ์ของพุทธศาสนาและแม้ในสมัยปัจจุบัน

ดังนั้น รูปแบบความสัมพันธ์ภายในสังคมของพระสงฆ์ อาจแยกได้ ๒ ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ภายในสังคมสงฆ์ ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเอง และความสัมพันธ์ในสังคม ส่วนรวม ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ จะเห็นได้ชัดเจนจากบทบัญญัติต่างๆ ในวินัย ของสงฆ์ มีการอยู่ร่วมกันเป็นวัด การกำหนดเขตสีมา อุโบสถ การปวารณา การกรานกฐิน พุทธบัญญัติที่ให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการต่างๆ ซึ่งเรียกว่า สังฆกรรม มีการอุปสมบท การระงับอรรถกรณเป็นต้น ตลอดจนข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีการเคารพ กันตามอาวุโส เป็นต้น

๒) ความสัมพันธ์กับประชาชน พระสงฆ์ถูกกำหนดให้ต้องฝากชีวิตความเป็นอยู่ไว้ กับประชาชนเริ่มตั้งแต่อาหาร ซึ่งพระสงฆ์เป็นอยู่ด้วยบิณฑบาต คือ อาหารที่ประชาชนถวาย ตลอดถึงปัจจัย ๔ อย่างอื่นๆ ความเป็นอยู่ที่ต้องอาศัยประชาชนเป็นประจำเป็นข้อบังคับอยู่ใน ตัวทำให้ชีวิตของพระสงฆ์ผูกพันอยู่กับสังคมของประชาชน ความผูกพันนี้มีได้มีกำหนดในฝ่าย วินัยอย่างเดี๋ยวนั้นแม้ในทางพระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสสอนและเตือนพระสงฆ์ให้ระลึกละเมอ เพื่อให้เกิดความสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่และความรู้สึกรับผิดชอบของตน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ ว่า ความเป็นอยู่ของเรา เนื่องด้วยผู้อื่น วันล่วงไป ๆ บัดนี้เรา ทำอะไรอยู่”^{๗๘}

^{๗๗} อาริยา ลัมสุวัฒน์, “บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย”, วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๕๑.

^{๗๘} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๔๘.

“ภิกษุทั้งหลาย สมัยที่ไม่เหมาะสมสำหรับบำเพ็ญเพียร มี ๕ อย่าง ดังนี้ คือ... อีกประการหนึ่ง สมัยที่มีทุพภิกขภัย ข้าวเสียหาย หาบิณฑบาตได้ยาก ไม่สะดวกที่จะยัง้อตภาพให้เป็นไปด้วยแสวงหาบิณฑบาต นี่เป็นสมัยที่ไม่เหมาะสมสำหรับบำเพ็ญเพียรข้อที่สาม อีกประการหนึ่ง สมัยที่มีภัย มีการก่อความกำเริบในป่าดง ชาวชนบทพากันขึ้นยานอพยพหนีไป นี่เป็นสมัยที่ไม่เหมาะสมสำหรับบำเพ็ญเพียรข้อที่สี่”^{๗๙}

อันที่จริง ภารกิจในการสงเคราะห์ประชาชน ในด้านสติปัญญาหรือจิตใจนั้น ว่าตามอุดมคติของพุทธศาสนาแล้ว ไม่ได้หมายเอาหน้าที่ที่เกิดจากข้อผูกพันในการตอบแทน แต่หมายถึงหน้าที่ที่เกิดจากคุณธรรม คือความกรุณา คิดจะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ให้มีชีวิตที่ปลอดโปร่งเป็นสุข หน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์ เกิดขึ้นเพราะความผูกพันในด้านความเป็นอยู่นี้เป็นสำคัญส่วนหนึ่งนอกจากนั้น เมื่อกล่าวในแง่คุณธรรม พระสงฆ์ก็ย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ด้วยอาศัยเมตตาและกรุณาธรรมของตน พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอน หน้าที่นี้ตั้งแต่ทรงเริ่มประกาศพระศาสนาทีเดียว^{๘๐} ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ ในการส่งพระสาวกออกประกาศพระศาสนาว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๘๑}

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนไว้ว่า .การแสดงออกและการปฏิบัติตนของพระภิกษุ นอกจากมุ่งเพื่อฝึกฝนอบรมตนแล้ว พึงคำนึงถึงประโยชน์สุขของตนและประชาชน อย่างน้อยที่สุดก็ในขั้นต้น จะต้องทำให้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตนหรือคนที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง มีจิตใจปลอดโปร่งเบิกบานผ่องใสด้วยข้อปฏิบัติทางวินัย ขึ้นต่อไป ถ้ามีความสามารถยิ่งกว่านั้น ก็พึงทำให้ประชาชนเจริญองกงามด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาด้วยการแนะนำสั่งสอนธรรม

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า พระภิกษุมีหน้าที่เพื่อชาวบ้านอยู่ ๒ ด้าน คือ หน้าที่ทางด้านวินัย ได้แก่ ทำจิตใจของประชาชนให้ผ่องใสด้วยศีลวัตร และหน้าที่ทางธรรม ได้แก่ นำเอาหลักความจริง ความดีงาม ไปเผยแผ่ให้เขาเจริญยิ่งขึ้นไป

ส่วนคฤหัสถ์ คือชาวบ้าน เมื่อเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระภิกษุ พึงมุ่งประโยชน์ทางจิตใจ ที่จะได้รับสิ่งซึ่งทำให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปในธรรม และเมื่อจะอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุ พึงคำนึงถึงประโยชน์ที่สงฆ์จะได้รับ แม้ในกรณีที่เป็นปาฏิบุคลิก เมื่อจะเลือกเกี่ยวข้องหรือ

^{๗๙} อ.ปญจก. (ไทย) ๑๒ /๕๔/๕๘.

^{๘๐} พระราชาวรมุณี (ประยูรค์ ปยุตฺโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓๑.

^{๘๑} วิ. ม.(ไทย) ๔/๓๒/๓๒.

บำรุงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ก็พึงทำด้วยประสงค์ที่จะให้พระสงฆ์ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก ตลอดกาลยาวนาน

ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับประชาชนที่กล่าวมาแล้ว มีอยู่ในหลักคำสั่งสอนที่เรียกว่าธรรมและวินัยนั่นเอง พระพุทธเจ้าได้ตรัสเตือนพระสงฆ์ ให้คำนึงถึงความสัมพันธ์ในแบบที่พึงพาอาศัยกันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากมายแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ; แม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงดงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง แก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด ; ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลายต่างอาศัยกันและกันด้วยอำนาจอามิสทานและธรรมทานอยู่ประพฤติ พรหมจรรย์นี้ขึ้นเพื่อต้องการสลัดโอฆะ เพื่อทำความสิ้นทุกข์โดยชอบด้วยอาการอย่างนี้”^{๕๒}

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราบริโภคน้ำจืด บิณฑบาตเสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราบริโภคน้ำจืด บิณฑบาตเสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของชนเหล่าใด (เราจักทำให้) ปัจจัยของชนเหล่านั้น เป็นของมีผลมาก มีอานิสงส์มาก และการบรรพชาของเราจักไม่เป็นหมัน จักมีผล มีกำไร เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล; อนึ่ง เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของตน ควรแท้ทีเดียว ที่จะทำประโยชน์นั้นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของผู้อื่น ก็ควรแท้ทีเดียว ที่จะทำประโยชน์นั้นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท หรือเมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย ก็ควรแท้ทีเดียว ที่จะทำประโยชน์ทั้งสองฝ่ายนั้นให้สำเร็จ ด้วยความไม่ประมาท”^{๕๓}

ตามหลักการใหญ่นี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกเป็นข้อปฏิบัติ ดังที่ปรากฏในสิงคาลสูตร^{๕๔} ซึ่งเป็นสูตรที่มีชื่อเสียงมากสูตรหนึ่ง พระอรรถกถาจารย์เรียกว่า ทิหิวินัยหรือวินัยสำหรับผู้ครองเรือน ได้กำหนดหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันในสังคม คือระหว่างบิดามารดากับบุตร สามีกับภรรยา เพื่อนกับเพื่อน ครูอาจารย์กับศิษย์ นายจ้างกับลูกจ้าง และได้กำหนดหน้าที่ระหว่างนักบวชกับประชาชนไว้ว่า

“ตูกรคหบดีบุตร สมณพรหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน อันกุลบุตรพึงบำรุงโดยฐานะ ๕ คือ ๑) ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ๒) ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา

^{๕๒} ขุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๘๗/๒๔๗.

^{๕๓} อง. สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๗/๑๐๕.

^{๕๔} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๔/๑๔๖.

- ๓) ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ๔) ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู (เต็มใจต้อนรับ)
๕) ด้วยจัดหาอามิสทานถวาย

สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน เมื่อได้รับการบำรุงจากกุลบุตรโดยฐานะ ๕ อย่างแล้วย่อมอนุเคราะห์กุลบุตร โดยฐานะ ๖ อย่าง คือ ๑) ห้ามปราม (สอนให้ละเว้น) จากความชั่ว ๒) (แนะนำสั่งสอน) ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ๔) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง ๕) (ซึ่งแจจอธิบาย) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ๖) บอทางสวรรค์ให้” (คือแนะนำวิถีครองชีวิตให้ได้รับผลดีและความสุข)

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนนั้น จุดเน้นก็คือ ประชาชนอุปถัมภ์ บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่ เป็นการให้วัตถุ (อามิสทาน) พระสงฆ์ก็ตอบแทนประชาชนด้วยการให้ธรรม (ธรรมทาน) คือแสดงธรรม ปฏิบัติธรรมให้ประชาชนเห็นเป็นตัวอย่าง

นอกจากนี้ ในวินัยยังมีบทบัญญัติสำหรับรักษาความสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้องและมั่นคง ให้สถาบันคณะสงฆ์อยู่ในฐานะมีเกียรติ เป็นที่เคารพเทิดทูนอนุเคราะห์ประชาชนด้วยคุณธรรม หวังประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริง มิใช่เพียงอามิสหรือกลายเป็นคลุกคลีกับคฤหัสถ์ เช่น ไม่ให้ภิกษุประจบคฤหัสถ์ ด้วยการยอมตัวลงรับใช้เขาในกิจการต่าง ๆ^{๕๕} ไม่ให้เป็นคนมักขอ ซึ่งทำให้คนเสื่อมศรัทธาและความเคารพจากสถาบันสงฆ์และพระศาสนาให้มีการลงโทษผู้ทำลายความสัมพันธ์อันดีนี้ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายภิกษุหรือคฤหัสถ์ เช่น บัญญัติให้สงฆ์พิจารณาลงปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้ทำความผิดต่อคฤหัสถ์หาทางกำจัดผลประโยชน์ของเขา ทำให้เขาเดือดร้อน ยุแหย่ให้คฤหัสถ์แตกแยกกันหรือรับคำกับเขาแล้วไม่ทำจริง เป็นต้น โดยลงโทษให้ไปขอขมาต่อคฤหัสถ์นั้น และในทำนองเดียวกัน สำหรับคฤหัสถ์ที่ทำผิดต่อสงฆ์ในความผิดที่คล้ายคลึงกันนั้น ก็มีบทบัญญัติให้สงฆ์ลงโทษคว่ำบาตร^{๕๖}

หลักคำสอนเช่นนี้ นับว่าเป็นรากฐานที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมา จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนในสังคมพุทธกาล จะเป็นไปในกรอบและขอบเขตแห่งพระธรรมวินัย จึงเป็นการเกื้อกูลกัน เป็นการช่วยควบคุมพฤติกรรมกันและกัน อันก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมสงฆ์และสังคมของประชาชนอย่างแท้จริง เราจะเห็นได้ว่า การกระทำประโยชน์แก่สังคมตามหลักการของพุทธศาสนานี้เป็นสิ่งจำเป็น หรือเป็นหน้าที่โดยตรงอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ ทั้งยังเป็นเสมือนบูรพภาคแห่งการบรรลุพระนิพพานโดยตรงด้วย

กล่าวโดยสรุป หน้าที่และความผูกพันทางสังคมของพระสงฆ์นั้น เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

^{๕๕}วิ. มหา. (ไทย) ๑/๖๒๒/๗๓๖.

^{๕๖}วิ. มจ. (ไทย) ๗/๑๑๓/๒๘.

- ๑) การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย
- ๒) สภาวะและเหตุการณ์ในสังคม ย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม
- ๓) โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์

ข) บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

พุทธศาสนาในประเทศไทย มีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เหนือกว่าประชาชนทั่วไปซึ่งสามารถให้คำปรึกษาแก่ประชาชนที่มาขอคำปรึกษาได้ เพราะโดยปกติแล้วประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนา และยอมรับนับถือความสามารถของพระสงฆ์ตลอดมาตั้งในสมัยสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินได้โปรดให้เป็นสถานที่ให้การ ศึกษาอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนาส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมให้ประชาชนมีคุณภาพ เพื่อสนองนโยบายบ้านเมือง และต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาสภาพสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทำให้วัดมีบทบาทต่อประชาชนมากตามไปด้วย โดยเฉพาะในด้านให้การศึกษากับประชาชน วัดจะจัดให้ตามความสามารถเท่าที่พระสงฆ์ในวัดนั้นๆ จะจัดให้ได้หรือถ้าประชาชนมีความต้องการความรู้เพิ่มเติม ก็จะแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการของเขาเหล่านั้นและนิยมฝากลูกหลานให้เป็นศิษย์ เข้ารับการศึกษเล่าเรียนวิชาความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการป้องกันตัว และการเรียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีเพื่อเตรียมเข้าสู่การอุปสมบทต่อไป และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลที่ ๔ การศึกษาต่างๆ ก็ยังจัดให้อยู่ในวัด ดังจะเห็นได้จากการสร้างหอมนเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อใช้เป็นที่ให้ราชบัณฑิตสอบพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และสร้างวัดโพธิ์ขึ้นพร้อมกับวาดภาพฤกษ์ตัดตนเขียนตำรายาต่างๆ ไว้ตามระเบียงโบสถ์และวิหารเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้^{๕๗}

จะเห็นได้ว่าวัดและพระสงฆ์กับชุมชนนั้นเป็นของคู่กันมาแต่สมัยโบราณของไทย เพราะวัดนอกจากจะให้การศึกษาแก่ชุมชน ยังเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมหรือทำพิธีทางศาสนาอีกด้วย วัดยังมีบทบาทหน้าที่ด้านอื่น ๆ ดังนี้

- ๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน ส่งกุลบุตรมารับใช้พระ รับการอบรมทางด้านศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้นๆ รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

^{๕๗} พระมหาสมทรง สิรินฺทโร, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

๒) เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด

๓) เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายยา รักษาผู้เจ็บป่วย

๔) เป็นที่พักคนเดินทาง

๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ หากความรู้เพิ่มเติม

๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน

๗) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ

๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ไว้ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดและขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่างๆ

๑๐) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ

๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่างๆ

บทบาทของพระสงฆ์ และวัดในสังคมปัจจุบันว่าพระสงฆ์ และวัดมีบทบาทมาก พระสงฆ์ และวัดต้องอยู่ข้างเคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้น เมื่อเอ่ยถึงวัดก็หมายถึงพระสงฆ์ด้วย วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อยู่อาศัยและปกปักรักษาวัดก็ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติบทบาทตามประเพณีของพระสงฆ์ประกอบ ด้วยการสอนธรรม เป็นพิธีกรในการประกอบพิธีกรรม ช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชาวบ้าน ปลอดภัยประชาชน ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเป็นทุกข์และช่วยตัดสินปัญหาข้อพิพาทระหว่างสมาชิกของหมู่บ้าน พระสงฆ์มีการติดต่อกับชาวบ้านทุกวัน และพัวพันกับปัญหาทางโลกของชาวบ้านบทบาททางสังคมของพระสงฆ์จะเป็นการสนองตอบต่อช่องทางที่รัฐบาลไม่อาจช่วยเหลือ ประชาชนได้ เช่น ขาดสถานที่เรียนหนังสือ ขาดที่รักษาพยาบาล ไม่มีระบบตำรวจและศาลยุติธรรมในการบริการทางสังคมและสวัสดิการชุมชน เมื่อไม่มีสิ่งดังกล่าวพระสงฆ์จึงเป็นผู้ตัดสินปัญหาความขัดแย้ง ทำการอบรมเด็กดื้อที่พ่อแม่ไม่อาจจะอบรมได้และช่วยอนุเคราะห์เด็กกำพร้า พระสงฆ์ช่วยสร้างและสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งเรียนได้ในวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่ จากข้อเท็จจริงดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้รับใช้ประชาชนในชนบท ช่วยรักษาประเพณีและพิธีกรรม นำเสถียรภาพมาสู่สังคมและช่วยสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังนั้น ผู้นำที่แท้จริงคือ พระสงฆ์ ซึ่งช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้าน

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ กล่าวถึงงานของพระสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติไทยในสังคมปัจจุบัน แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชนและการช่วยเหลืองานของทางราชการ^{๔๔} ดังต่อไปนี้

๑) การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง คุณภาพของพลเมืองโดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรม มีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติอย่างยิ่ง งานของพระสงฆ์ในด้านนี้ ได้แก่

๑.๑ การให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรของชาติทุกระดับอายุให้เข้ามาอยู่ในพระธรรมวินัยศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย

๑.๒ การเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะและในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่างๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่างๆ การเทศน์ทางวิทยุ โทรทัศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ การเรียบเรียงหนังสือธรรมะเผยแพร่ในงานและโอกาสต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมเผยแผ่พุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานตามโครงการอบรมประจำตำบล

๑.๓ การจัดสอนศาสนาศึกษาแก่เด็กและประชาชน

๑.๔ การดำเนินกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาของวัดต่างๆ ทั่วประเทศ

๒) **การสงเคราะห์ประชาชน** เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ พระสงฆ์ได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งทางด้านขวัญและกำลังใจและวัตถุอีกด้วย ดังนี้

๒.๑ การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและตามประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม

๒.๒ การช่วยประกอบศาสนพิธีในงานทำบุญ บำเพ็ญกุศลต่างๆ

๒.๓ การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาตัว การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกให้ประชาชนที่ขัดสนปลูกบ้านอาศัย

๒.๔ การดูโชคชะตาราตี การประพรมน้ำพระพุทธรมณฑ์ การให้ฤกษ์ยาม

๒.๕ การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัดประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้งจัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการให้ใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่างๆ

๒.๖ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น

^{๔๔}ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๘-๔๐.

๒.๗ การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยจากธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่น

๓) การช่วยเหลืองานทางราชการ พระสงฆ์พยายามที่จะช่วยเหลืองานทางราชการทั้งในด้านการปกครอง การสงเคราะห์ประชาชน และการรักษาความปลอดภัยของชาติ เช่น

๓.๑ ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การปฏิบัติตามคำแนะนำ ชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองระดับต่างๆ

๓.๒ ช่วยสงเคราะห์ประชาชนโดยรับช่วงงานจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้การสงเคราะห์ ในท้องถิ่นกันดารที่วัดตั้งอยู่

๓.๓ การช่วยทางราชการเกี่ยวกับกิจการอันเกี่ยวกับความมั่นคง

สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิอำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทพอจะสรุปประเด็นสำหรับการศึกษาได้ว่า บทบาทเป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม มนุษย์จะเข้ามาร่วมอยู่ในสังคมได้จากการเรียนรู้บทบาทของตนเองในสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นจะทำให้มีการมองตนเองและผู้อื่นว่าเป็นเจ้าของสถานภาพและบทบาทบางอย่างและผูกพันอยู่กับความคาดหวังของผู้อื่นและความคาดหวังนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางของบทบาทในแต่ละคน แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ตามหลักการทางศาสนา บทบาทที่ของพระสงฆ์มีทั้งบทบาทต่อตนเองและบทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน พระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี พระสงฆ์จะทำหน้าที่เผยแพร่พุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา

๒.๔ บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

ความเจริญงอกงามในชีวิตของคนในสังคม คือบทบาทหน้าที่ ที่สำคัญของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาให้คนในสังคม มีคุณธรรมทางจิตใจและความคิดสติปัญญาคุณภาพที่ดี ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์จึงต้องถือหลักการพัฒนาทั้งภายนอกกับพัฒนาภายในตัวเราเอง การพัฒนาภายนอกได้รวมเอาการพัฒนาทางด้านร่างกาย ด้านปัจจัย ๔ การกินที่อยู่ดีและการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย และการเคารพกฎหมาย เป็นต้น ส่วนการพัฒนาภายในนั้น หมายถึง คุณธรรมทางจิตใจและการพัฒนาความคิดสติปัญญาต่าง ๆ ให้มี

คุณภาพที่ดี^{๕๙} ในสมัยพุทธกาลพระราชารหรือผู้ปกครองฝ่ายอาณาจักรจะมีหน้าที่ต่อพระสงฆ์ ๒ ประการใหญ่ ๆ

๑) การให้อารักขาแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ให้อยู่เป็นสุขดังหลักของวัชชีธรรมที่ว่า “จักให้ความคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาสู่แคว้น แคว้นที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก”

๒) การเข้าไปสอบถามปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่เรียกว่า สมณพราหมณปริปุจฉา อันเป็นข้อหนึ่งใน จักกวัตติวัตร ของพระราชาร เพื่อให้รู้ว่าอันใดดี อันใดชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง

๒.๔.๑ บทบาทด้านการพัฒนาคนของพระสงฆ์

บทบาทหลักของพระสงฆ์ ก็คือ การให้การศึกษแก่ประชาชน โดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดีงาม ชีวิตที่ประเสริฐ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า บทบาทของครู แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปว่าเป็น พระบรมครู ทำหน้าที่ฝึกเทวดาและมนุษย์ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระพุทธองค์ทรงฝึกคนธรรมดาให้กลายเป็นคนดี (กัลยาณชน) และกลายเป็นคนประเสริฐ (อริยชน) ในระดับสูงสุด

ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะครูเป็นบทบาทถาวรตลอดมา ตั้งแต่สมัยพุทธกาลถึงปัจจุบัน^{๖๐} ความจริงแห่งธรรมชาติของมนุษย์ในข้อที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้นี้ พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญ ซึ่งสัมพันธ์กับความเป็นพระศาสดา และการทรงทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ดังที่ได้เน้นไว้ในพุทธคุณบทที่ว่า “อนุตตโร ปริสทम्मสารถิ สตุถา เทวมนุสสาน” “เป็นสารถิฝึกคนทีควรฝึก ผู้ยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวะและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๖๑}

มีพระพุทธพจน์มากมาย ที่เน้นย้ำหลักการฝึกฝนพัฒนาตนของมนุษย์และเร้าเตือนพร้อมทั้งส่งเสริมกำลังใจ ให้ทุกคนมุ่งมั่นในการฝึกศึกษาพัฒนาตนจนถึงที่สุด เช่น “ทนุโต เสฏฐิ มนุสเสสุ” “ในหมู่มนุษย์ ผู้ประเสริฐสุด คือคนที่ฝึกแล้ว”^{๖๒}

ความหมายที่ต้องการในที่นี้ ก็คือ การมองมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และมีความสามารถในการฝึกตัวเองได้จนถึงที่สุด แต่ต้องฝึกจึงจะเป็นอย่างนั้นได้ และกระตุ้นเตือนให้เกิดจิตสำนึกตระหนักในการที่จะต้องปฏิบัติตามหลักแห่งการศึกษาฝึกฝนพัฒนาตน^{๖๓}

^{๕๙} พระสุริยวารญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), *พุทธศาสนาปริทรรศน์*, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๙.

^{๖๐} อ่างแล้ว.

^{๖๑} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๙๕/๖๗.

^{๖๒} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๓/๕๗.

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม. ฉบับเติม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔๕.

๒.๔.๒ การพัฒนาคนตามหลักไตรสิกขา ๓

คำว่า สิกขา๓ คือ ฟังศึกษา ๓ อย่าง (๑)อริสีลสิกขา (๒)อริจิตตสิกขา (๓) อริปัญญาสิกขา^{๔๔}

ไตรสิกขา คือ ระบบการศึกษาเพื่อฝึกอบรมพัฒนาชีวิตทั้ง ๓ ด้าน คือด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา เมื่อชีวิตที่ดำเนินไปมี ๓ ด้าน การศึกษาที่ฝึกคนให้ดำเนินชีวิตได้ดีก็ต้องฝึกฝนพัฒนาที่ ๓ ด้านของชีวิต ดังนั้นการฝึกหรือศึกษา คือ สิกขา จึงแยกเป็น ๓ ส่วน ดังที่เรียกว่าไตรสิกขา เพื่อฝึกฝนพัฒนา ๓ ด้านของชีวิตนั้น ให้ตรงกัน แต่เป็นการพัฒนาพร้อมไปด้วยกันอย่างประสานและเป็นระบบสัมพันธ์อันหนึ่งอันเดียว

สิกขา คือ การศึกษา ที่ฝึกอบรมพัฒนาชีวิต ๓ ด้านนั้นมีดังนี้

๑. สิกขา/การฝึกศึกษา ด้านสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนสรรพสัตว์ หรือสิ่งแวดล้อมทางวัตถุก็ตาม ด้วยอินทรีย์ (เช่น ตา หู) หรือด้วยกาย วาจา ก็ตาม เรียกว่า ศีล (เรียกเต็มว่า อริสีลสิกขา)

๒. สิกขา/การฝึกศึกษา ด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ (เรียกเต็มว่า อริจิตตสิกขา)

๓. สิกขา/การฝึกศึกษา ด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา (เรียกเต็มว่า อริปัญญา

สิกขา)

รวมความว่า การฝึกศึกษานั้น มี ๓ อย่าง เรียกว่า สิกขา ๓ หรือไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ซึ่งพูดด้วยถ้อยคำของคนยุคปัจจุบันว่า เป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ^{๔๕}

ความหมายของสิกขา ๓ แต่ละข้อ ในด้านความสัมพันธ์กับการพัฒนาคน มีดังนี้

๑) ศีล คือ สิกขาหรือการศึกษาที่ฝึกในด้านการสัมพันธ์ติดต่อกับปฏิบัติจัดการกับสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านวัตถุและด้านสังคม ทั้งด้วยอินทรีย์ต่าง ๆ และด้วยพฤติกรรมทาง กาย-วาจาพูดอีกอย่างหนึ่งว่า การมีวิถีชีวิตที่ปลอดเวรภัยไร้การเบียดเบียน หรือการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลแก่สังคมและแก่โลก

๒) สมาธิ คือ สิกขา หรือการศึกษาที่ฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิต ในด้านคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความมีไมตรี ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียร ความพยายาม ความกล้าหาญ ความขยัน ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ สมาธิ และใน

^{๔๔} ชู.ม. (ไทย) ๒๙/๕๒/๑๘๑.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม. ฉบับเดิม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕๐.

ด้านความสุข เช่น ความมีปีติอิ่มใจ ความมีปราโมทย์ร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

๓) ปัญญา คือ สึกขาหรือการศึกษาที่ฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าสู่แนวทางของความเป็นจริง การรู้จักหาความรู้ การรู้จักคิด พิจารณา การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรองทดลอง ตรวจสอบ ความรู้เข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การเข้าถึงความจริง การนำความรู้มาใช้แก้ไขปัญหา และคิดการต่าง ๆ ในทางเกื้อกูลสร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มีนเป็น ตลอดจนรู้จักแจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์

หลักไตรสิกขาที่กล่าวมานี้ เป็นการศึกษาที่ฝึกคนให้เจริญพัฒนาขึ้นไปในองค์ประกอบทั้ง ๓ ด้านของชีวิตที่ติงาม

๒.๔.๓ การพัฒนาคนตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓

บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ คือ ที่ตั้งแห่งการทำบุญทำความดีมี ๓ ประการ (๑)ทานมัย ทำบุญด้วยการบริจาคทานให้สิ่งของ (๒) ศีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล (๓)ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา^{๖๖} พระสงฆ์จึงมีหน้าที่พัฒนาทั้ง ๒ ด้านคือ ร่างกาย และจิตใจ การพัฒนาคนของพระสงฆ์ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ มีดังนี้

๑) พระสงฆ์จะพัฒนาคนด้วยการสั่งสอนพัฒนาจิตใจของคนโดยวิธีการเริ่มต้นแบบง่าย ๆ เช่น ทานคือการให้ นั้น เป็นการทำบุญแบบง่ายก่อน ว่าทานคือการให้ นั้นเป็นการทำบุญแบบง่าย คือ ผู้ให้ต้องประกอบด้วยปัญญาว่าเราให้แก่คนนี้ ให้เพื่อเป็นการสงเคราะห์ แต่ให้กับอีกท่านหนึ่งคนหนึ่งนั้นให้เพื่อบูชาคุณ เช่น พ่อ แม่ ครู อาจารย์ หรือผู้ใหญ่ที่มีบุญคุณ และมีคุณธรรมเป็นต้นทั้งนี้ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ

๒) พระสงฆ์จะสอนเพื่อพัฒนาคน ด้วยการรักษาศีล ถือศีล การรักษาศีลคือ การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย อย่างน้อย ๆ ฆราวาส ก็ต้องมีศีล ๕ เป็นพื้นฐานเป็นประจำเสมอ คนมีศีลก็คือคนมีวินัย เมื่อพัฒนาบุคคลให้มีศีลมีวินัยได้มากเท่าไร สังคมตั้งแต่เล็กไปจนถึงสังคมใหญ่ก็จะเจริญขึ้น

๓) พระสงฆ์จะสอนเพื่อพัฒนาบุคคล ชุมชน ต่าง ๆ ให้ทำภาวนา คำว่าภาวนาคือ การทำใจพัฒนาจิตใจของบุคคลให้เจริญ ด้วยสติปัญญา ทำจิตใจให้สะอาด ปราศจากกิเลส เครื่องเศร้าหมองใจ มี โลก โกรธ หลง เป็นต้น แม้จะไม่หายขาดโดยเร็วพลัน แต่ถ้ายាយามทำติดต่อนี้เองกันไปเป็นประจำก็ทำให้กิเลสเหล่านั้นเบาบางลงได้โดยลำดับไป

ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ย่อมมีผลมาจากการพัฒนาของพระสงฆ์นักพัฒนาตามหลักธรรมคือบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ มีทานมัยบุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน เป็นต้น

^{๖๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๐.

หลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าที่ฝึกคนให้เจริญพัฒนาขึ้นไปในองค์ประกอบ ทั้ง ๓ ด้านของชีวิตที่ดำรงมา

๒.๔.๔ บทบาทด้านการแสดงธรรมของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

บทบาทของพระสงฆ์ในการแสดงธรรม สนทนาธรรม และตอบปัญหาธรรม แก่พุทธบริษัท และบุคคลทั่วไปนั้น พระสงฆ์ใช้การแสดงธรรมแบบต่างๆ และเหมือนกับการแสดงธรรมของพระพุทธรูป โดยเฉพาะพระสาวกได้แสดงธรรม สนทนาและตอบปัญหาธรรม แก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไป สามารถแยกศึกษาได้ดังนี้

๒.๔.๕ แสดงธรรมเรื่องการระงับความอาฆาตด้วยธรรม ๕ ประการ

เรื่องการระงับความอาฆาตด้วยธรรม ๕ ประการ แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องระงับความอาฆาตของภิกษุมี ๕ ประการ คือ ภิกษุพึงเจริญเมตตาในบุคคลนั้น เจริญกรุณาในบุคคลนั้น เจริญมุทิตาในบุคคลนั้น เจริญอุเบกขาในบุคคลนั้น และพึงถึงการไม่โกรธไม่ใฝ่ใจในบุคคลนั้น ธรรม ๕ ประการนี้เป็นเครื่องระงับความอาฆาตที่เกิดขึ้น^{๙๗}

๒.๔.๖ แสดงธรรมเรื่องโทษของการทุศีล และคุณแห่งการมีศีล

เรื่องโทษของการทุศีล และคุณแห่งการมีศีลแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อสมาธิไม่มี สัมมาทิฐิของภิกษุผู้ทุศีลย่อมถูกขจัด ยถาภูตญาณทัสสนะย่อมถูกขจัด นิพพานวิราคะย่อมถูกขจัด เมื่อนิพพานไม่มีวิมุตติญาณทัสสนะ ย่อมถูกขจัด เปรียบเหมือนกับต้นไม้ที่มีกิ่งและใบวิบัติ ย่อมไม่สมบูรณ์ ฉันทะ สัมมาทิฐิ ยถาภูตญาณทัสสนะ นิพพานวิราคะ วิมุตติญาณทัสสนะ ผู้มีศีลสมบูรณ์ ยถาภูตญาณทัสสนะ นิพพานวิราคะ วิมุตติญาณทัสสนะ ของภิกษุผู้มีศีลสมบูรณ์ ย่อมถึงพร้อมด้วยธรรมเป็นอุปนิสัย เหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบสมบูรณ์ ฉันทะ^{๙๘}

๒.๔.๗ แสดงธรรมเป็นเครื่องอยู่ด้วยโพชฌงค์ ๗

เรื่องธรรมเป็นเครื่องอยู่ด้วยโพชฌงค์ ๗ แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ประการ คือ สติสัมโพชฌงค์ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปิติสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ และอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ทั้ง ๗ ประการนี้ ภิกษุปรารถนาอยู่ด้วยโพชฌงค์ใดโพชฌงค์หนึ่ง ในเวลาเช้า เวลาเที่ยง หรือเวลาเย็น ก็ขอให้อยู่ในโพชฌงค์นั้น ๆ ตามที่ตนปรารถนา และให้รู้ว่าอยู่ในโพชฌงค์นั้น ๆ ก็จักไม่เสื่อมจากโพชฌงค์นั้น ๆ ด้วย^{๙๙}

^{๙๗} อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๖๒/๒๖๖.

^{๙๘} อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๖๘/๒๘๒.

^{๙๙} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๘๕/๑๑๗.

๒.๔.๘ แสดงธรรมเป็นเครื่องอยู่อันเจริญและไม่เจริญ

เรื่องธรรมเป็นเครื่องอยู่อันเจริญและไม่เจริญ แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ชอบการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ยินดีการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ขวนขวายในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะชอบการคุย ยินดีในการคุย ฯลฯ ภิกษุดำรงชีวิตอยู่ด้วยอาการอย่างนี้ย่อมไม่มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ที่เจริญตายแล้วก็ไม่เจริญ อย่างนี้เรียกว่ายินดีสักกายะ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบ ส่วนภิกษุใด ไม่ชอบการคลุกคลีด้วยหมู่คณะไม่ชอบการคุย ไม่ยินดีการคุย ไม่ชอบและไม่ยินดีการหลับ ไม่ชอบและไม่ยินดีด้วยหมู่คณะ ไม่ชอบและไม่ยินดี ขวนขวายธรรมเป็นเหตุเนิ่นช้า เป็นต้น ภิกษุนั้นย่อมสำเร็จการอยู่ที่เจริญ ตายแล้วก็เจริญ ยินดีในนิพพาน ละสักกายะเพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบ^{๑๐๐}

๒.๔.๙ แสดงธรรมเรื่องภิกษุผู้พิจารณาเห็นตนในตน ๔ ประการ

เรื่องภิกษุผู้พิจารณาเห็นในตน ๔ ประการ แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุใดพิจารณาเห็นธรรม ๔ ประการในตน คือ ความเป็นผู้มีราคะไพบุลย์ ความเป็นผู้มีโทสะไพบุลย์ ความเป็นผู้มีโมหะไพบุลย์และไม่มีปัญญาก้าวไปในฐานะ และฐานะอันลึกลับซึ่ง ภิกษุยอมเสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย แต่ถ้าภิกษุใดพิจารณาเห็นธรรม ๔ ประการ ในตน คือ ความเป็นผู้มีราคะเบา เป็นโทสะเบา เป็นโมหะเบา เป็นผู้มีจักขุปัญญาก้าวไปในฐานะและฐานะอันลึกลับซึ่ง ภิกษุนั้นพึงหวังได้ว่า จะไม่เสื่อมจากกุศลทั้งหลาย^{๑๐๑}

๒.๔.๑๐ แสดงธรรมเรื่องสังโยชน์ ๒ ประการ

เรื่องสังโยชน์ ๒ ประการ แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ในบุคคลผู้มีสังโยชน์ในภายในและบุคคลผู้มีสังโยชน์ภายนอกเหล่านั้น บุคคลผู้มีสังโยชน์ในภายใน เป็นผู้ยึดถือสารวมในพระปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย เมื่อตายไปแล้วย่อมไม่เกิดในเทพหมู่ใดหมู่หนึ่ง เมื่อจตุตถภิกษุจากอดีตภพนั้นแล้ว ย่อมมาเกิดเป็นอย่างนี้อีก เป็นอานาคามี นี้เรียกว่าบุคคลผู้มีสังโยชน์ในภายใน ส่วนบุคคลผู้มีสังโยชน์ภายนอก เป็นผู้ยึดถือ สารวมในพระปาฏิโมกข์สังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยเพียงเล็กน้อย เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนดในกามทั้งหลาย เมื่อตายไปแล้วย่อมเกิดในเทพหมู่ใดหมู่หนึ่ง ครั้นจตุตถภิกษุจากอดีตภพนั้นแล้ว เป็นอานาคามี ไม่กลับมาเกิดเป็นอย่างนี้อีก นี้เรียกว่าบุคคลผู้มีสังโยชน์ภายนอก^{๑๐๒}

๒.๔.๑๑ แสดงธรรมคุณสมบัติของผู้สนทนา ๕ ประการ

เรื่องคุณสมบัติของผู้สนทนา ๕ ประการ แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อสนทนากับเพื่อน

^{๑๐๐} อัง. ฉกุก.(ไทย) ๒๒/๑๔/๔๓๒.

^{๑๐๑} อัง. จตุกุก.(ไทย) ๒๑/๑๕๘/๑๖๔.

^{๑๐๒} อัง. ทุกุก. (ไทย) ๒๐/๓๗/๖๒.

พรหมจรรย์ธรรม ๕ ประการนั้น คือ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลโดยตนเอง และเป็นผู้แก้ปัญหาที่มาด้วยศีลสัมปทาภาตาได้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิโดยตนเอง และเป็นผู้แก้ปัญหาที่มาด้วยสมาธิสัมปทาภาตาได้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาโดยตนเอง และเป็นผู้แก้ปัญหาที่มาด้วยปัญญาสัมปทาภาตาได้ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ เป็นผู้ควรเพื่อสนทนากับเพื่อนพรหมจรรย์^{๑๐๓}

๒.๔.๑๒ แสดงธรรมเรื่องคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทย์

เรื่องคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทย์ แก่ภิกษุทั้งหลายความว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นโจทย์ใครจะโจทย์ผู้อื่น เข้าไปตั้งธรรม ๕ ประการไว้ในภายในก่อนจึงโจทย์ผู้อื่น ธรรม ๕ ประการ คือ เราจักกล่าวโดยอาการสมควร จักไม่กล่าวโดยอาการอันไม่สมควร จักกล่าวด้วยเรื่องจริง จักไม่กล่าวด้วยเรื่องจริง จักกล่าวด้วยคำอ่อนหวาน จักไม่กล่าวด้วย คำหยาบ จักกล่าวด้วยเรื่องทีประกอบด้วยประโยชน์ จักไม่กล่าวด้วยเรื่องที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ จักเป็นผู้กล่าวเมตตาจิต จักไม่กล่าวโดยเพ่งโทษ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ใครจะโจทย์ผู้อื่นพึงเข้าไปตั้งธรรม ๕ ประการไว้ในภายในก่อน แล้วถึงโจทย์ผู้อื่น เราเห็นบุคคลบางคนในธรรมวินัย ถูกผู้โจทย์โดยอาการอันไม่สมควร ไม่ถูกโจทย์โดยอาการอันสมควร ก็โกรธถูกผู้อื่นโจทย์ด้วยเรื่องไม่จริง ไม่ถูกโจทย์ในเรื่องจริง ก็โกรธ ถูกผู้อื่นโจทย์ด้วยคำหยาบ ไม่โจทย์ด้วย คำอ่อนหวานก็โกรธ ถูกผู้อื่นโจทย์ด้วยเรื่องที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ถูกโจทย์เรื่องทีประกอบด้วยประโยชน์ ก็โกรธ ถูกผู้อื่นโจทย์ด้วยเพ่งโทษ ไม่ถูกโจทย์ด้วยเมตตาจิต ก็โกรธ บุคคลเช่นนี้ เป็นผู้ไม่มีคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทย์^{๑๐๔}

๒.๔.๑๓ แสดงธรรมเรื่องเหตุแห่งการถามปัญหา ๕ ประการ

เรื่องเหตุแห่งการถามปัญหา ๕ ประการ แก่ภิกษุทั้งหลายความว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปย่อมถามปัญหากับภิกษุอื่นด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ ถามภิกษุอื่นเพราะโง่เขลา เพราะหลงลืม ภิกษุบางรูปเป็นผู้มีความปรารถนาลามามาก ถูกความปรารถนาครอบงำ จึงถามปัญหากับภิกษุรูปอื่น ภิกษุบางรูปดูหมิ่น จึงถามปัญหากับภิกษุกับภิกษุอื่น ภิกษุบางรูปประสงค์จะรู้จึงถามปัญหากับภิกษุอื่นหนึ่งภิกษุบางรูปคิดว่า ภิกษุอื่นถ้าถูกเราถามปัญหาก็จะแก้โดยชอบ นี่เป็นความดี แต่ถ้าถูกทูลถามปัญหาแล้วไม่แก้โดยชอบเราเองจะแก้โดยชอบแก้เธอตั้งนี้จึงถาม ปัญหากับภิกษุอื่น ภิกษุบางรูปย่อมถามปัญหากับภิกษุอื่น ด้วยเหตุ

^{๑๐๓}อง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๖๓/๑๕๐.

^{๑๐๔}อง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๖๗/๑๕๕.

๕ ประการ ถ้าถูกถามปัญหาแล้วแก้โดยชอบข้อนั้นเป็นความดี แต่ถ้าถูกถามปัญหาแล้วไม่แก้ โดยชอบเราจักแก้โดยชอบแก่เธอดังนี้ จึงถามปัญหากับภิกษุอื่น^{๑๐๕}

๒.๔.๑๔ แสดงธรรมเรื่องคุณสมบัติของผู้ควรอยู่ร่วมกัน

เรื่องคุณสมบัติของผู้ควรอยู่ร่วมกัน แก่ภิกษุทั้งหลายความว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้ควรอยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์ ด้วยธรรม ๕ ประการ คือ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล โดยตนเอง และเป็นผู้แก้ปัญหาที่มาด้วย ศีลสัมปทา กถาได้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิของตนเอง และเป็นผู้แก้ปัญหาที่มาด้วยสมาธิสัมปทา กถาได้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาโดยตนเอง และเป็นผู้แก้ปัญหาที่มาด้วยปัญญาสัมปทา กถาได้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติโดยตนเอง และเป็นผู้แก้ปัญหาที่มาด้วย วิมุตติสัมปทา กถาได้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะโดยตนเองและเป็นผู้แก้ปัญหาที่มาด้วย วิมุตติญาณทัสสนะสัมปทา กถาได้ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ เป็นผู้ควรอยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์ด้วยกันดังนี้^{๑๐๖}

๒.๔.๑๕ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระสงฆ์ใช้วิธีการแบบเดียวกับการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าเป็นหลักสำคัญ เพราะทำให้ผู้รับฟังเกิดความเข้าใจและเปลี่ยนแปลงทัศนคติจนเกิดการยอมรับ และนำหลักการปฏิบัติไปใช้ในชีวิตเป็นประโยชน์แก่ตนเอง เป็นปัจจัยนำไปสู่ประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน ซึ่งพระสงฆ์สาวกใช้วิธีการเผยแผ่ตามแบบพระพุทธเจ้า(พระบรมครู) เป็นสิ่งนำไปสู่ความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในเรื่องของประเภทบุคคลที่สอน โดยรวมทั้งสิ่งที่จะสอนนั้น ต้องแสดงข้อเท็จจริงให้ปรากฏพร้อมทั้งปลูกศรัทธาไปด้วย ว่า

สิ่งที่ควรทำความเข้าใจอีกอย่างหนึ่งแก่ลักษณะที่พระพุทธเจ้าทรงสอนซึ่งแตกต่างกันตามประเภทวิชา อาจแยกได้เป็น ๒ ประเภท คือ วิชาประเภทชี้แจงข้อเท็จจริง เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น การสอนวิชาประเภทนี้ หลักสำคัญอยู่ที่ทำให้เกิดความเข้าใจในข้อเท็จจริง การสอนจึงมุ่งเพียงหาวิธีการให้ผู้เรียนเข้าใจตามที่สอนให้เกิดพาสัจจะเป็นส่วนใหญ่ ส่วนวิชาอีกประเภทหนึ่งซึ่งเกี่ยวกับคุณค่าในทางความประพฤติปฏิบัติ^{๑๐๗} โดยเฉพาะ วิชาศีลธรรมและวิชาจริยธรรมทั่วไป การสอนที่จะได้ผลดี นอกจากให้เกิดความเข้าใจแล้ว จะต้องให้เกิดความรู้สึกมองเห็นคุณค่าความสำคัญ จนมีความเลื่อมใสศรัทธาที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติด้วยบุคลิกภาพ จัดว่าเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของพระสงฆ์นักเผยแผ่ นอกเหนือไปจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม พระพุทธเจ้าทรงดำรงไว้ซึ่งบุคลิกภาพที่สง่างาม เพราะบุคลิกดีย่อมทำให้ผู้ฟังยอมรับได้ดีกว่าผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ไม่ดี บุคลิกภาพดีย่อมสร้างความ

^{๑๐๕} อัง ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๖๕/๑๘๑.

^{๑๐๖} อัง ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๕/๑๘๐.

^{๑๐๗} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๓๔/๑๒๐.

ศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ที่พบเห็นครั้งแรก ผู้ที่มีบุคลิกดีย่อมทำให้ผู้ฟังยอมรับได้ดีกว่าผู้ที่มีบุคลิกไม่ดี โดยส่วนมากผู้ฟัง จะเลือกสิ่งเป็นที่พึงพอใจของเขา ยังยึดติดอยู่ในบุคลิกดียอมทำให้ผู้ฟังยอมรับได้ดีกว่าผู้ที่มีบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคลต่างกันไปเรียกว่า ปมาณิกา จำแนกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) รูปร่างปมาณิกา พวกถือรูปเป็นประมาณ ศรัทธาในรูปร่างหน้าตา เกิดความพอใจในรูปที่เห็น ดังจะเห็นได้จากกรณีพระวัคกลี ที่ได้เห็นบุคลิกหรือพระรูปลักษณะของพุทธองค์ ยังไม่ได้ฟังธรรมก็เกิดความเลื่อมใส ดังนั้นบุคลิกหรือลักษณะที่สง่างามเป็นสิ่งที่นักเผยแผ่สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นได้พบเห็นอย่างเช่น พระอัสสชิเถระ เมื่อพระอุปติสสะปริพาชกได้เห็นบุคลิกภาพของท่านแล้วก็เกิดความเลื่อมใส เป็นต้น

๒) โชนีปมาณิกา พวกถือเสียงเป็นประมาณ ศรัทธาในเสียง คนที่มีเสียงดีมักได้เปรียบ เช่น พุทธเพราะ เสียงหวานจนทำให้ผู้ฟังตั้งใจ ตัวอย่าง เช่น พระกุมารกัสสปะ เป็นต้น ๓) ลูชนีปมาณิกา พวกถือความเคร่งครัดหรือความศรัทธามองเป็นประมาณประพฤติขัดเกลาสันโดษ พยายามในสิ่งที่ตนมีอยู่ เช่น พระมหากัสสปะ พระโมฆราช เป็นต้น

๔) ธัมมปมาณิกา พวกถือธรรมเป็นประมาณ มีภูมิธรรม มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด แสดงธรรม หรือพูดในหลักการและเหตุผล เช่น พระอานนท์ พระสารีบุตร เป็นต้น^{๑๑๔}

พุทธวิธีในการสอนจึงมองถึงคุณสมบัติของตัวผู้สอน ว่ามีคุณลักษณะใดใน ๔ ประการ แล้วนำไปสู่กระบวนการเลือกสรรผู้ฟังในบุคคล ๔ ประเภทเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกันระหว่างผู้สอนกับผู้ฟัง จนนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่พุทธธรรม

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของพระสงฆ์นักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะพระสงฆ์นักเผยแผ่ที่ดีนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ ด้วยบุคลิกลักษณะที่ดีสง่างามก็ยังคงความมุ่งใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็น ดังตัวอย่างที่ อุปติสสะปริพาชกได้พบเห็นบุคลิกภาพของพระอัสสชิ^{๑๑๕}

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดีนั้น ถือว่าพระสงฆ์ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับนักเรียนนั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยามิตร พระสงฆ์ผู้เผยแผ่พุทธศาสนามีพระพุทธรูปเจ้า เป็นต้น มีลักษณะหรือคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยามิตรที่ควรเอาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

๑) ปิโย เป็นที่รัก คือเข้าใจถึงจิตใจของผู้ฟัง สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองชวนให้ผู้ฟังสนใจอยากซักถาม และนำไปสู่การไว้วางใจในที่สุด

๒) ครุ เป็นที่น่าเคารพ คือมีความประพฤติทางกาย วาจาที่เหมาะสม แก่บุคคลทุกฐานะ ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้อย่างปลอดภัย

^{๑๑๔} อ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๖๕/๓๓.

^{๑๑๕} วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๐/๗๒.

๓) ภาวนีโย เป็นที่น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องน่าเอาอย่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้

๔) วตฺตา รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล โดยอาจจะเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจได้

๕) วจนฺทฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำใดก็ตาม คำล่วงเกินดักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนได้ไม่เบื่อบ่นหาย ไม่เสียอารมณ์ แม้บางครั้งอาจถูกต่อต้านจากลัทธิภายนอกมาขัดขวางต้องงานเผยแผ่ธรรม

๖) คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา สามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้ นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องมีความรู้ในศาสตร์หลาย ๆ ศาสตร์ และต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีเผยแผ่แบบต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟังเพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามได้

๗) โน จฏฺฐาเน นโยชเช ไม้ชักนำผู้นำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส แต่ต้องรู้จักชักจูงแนะนำในทางที่ถูกที่ควร^{๑๑๑}

องค์ธรรมของกัลยาณมิตรทั้ง ๗ ข้อนี้ เป็นวิธีการนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งองค์คุณเหล่านี้เป็นตัวอย่างให้พระสงฆ์นักเผยแผ่ทุกยุคทุกสมัย เอาเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติตนต่อผู้ฟัง ในฐานะผู้หวังความเจริญก้าวหน้าของผู้ฟัง ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากกว่าการแสวงหาชื่อเสียงเกียรติยศ และข้าวของเงินทองจากผู้ฟัง

สรุปได้ว่า บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล บทบาทหลักของพระสงฆ์ ก็คือการพัฒนาคนโดยการให้การศึกษาแก่ประชาชน บทบาทของพระสงฆ์ในการแสดงธรรม สนทนาธรรมและตอบปัญหาธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปนั้น ใช้การแสดงธรรมแบบต่าง ๆ และเหมือนกับการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระสงฆ์ใช้วิธีการแบบเดียวกันกับการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าเป็นหลักสำคัญ เพราะทำให้ผู้รับฟังเกิดความเข้าใจง่ายและเปลี่ยนทัศนคติจนเกิดการยอมรับ และนำหลักการปฏิบัติไปใช้ในชีวิตเป็นประโยชน์แก่ตนเอง เป็นปัจจัยนำไปสู่ประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน ซึ่งพระสงฆ์สาวกใช้วิธีการเผยแผ่ตามแบบพระพุทธเจ้า (พระบรมครู) เป็นสิ่งนำไปสู่ความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของพระสงฆ์นักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดีนั้น ถือว่าพระสงฆ์ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับนักเรียนนั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งจะนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

^{๑๑๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

๒.๕ แนวทางรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค๒

การเผยแพร่หลักพระพุทธธรรมคำสอน ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ เพื่อปลูกฝังอบรมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนดี มีศีลธรรมและประพฤติปฏิบัติชอบนั้น อบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศไทย สั่งสอนให้ผู้เรียนบังเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา และตั้งตนอยู่ในสัมมาปฏิบัติ เพราะว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ยังประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นกับมวลมนุษยชาติ

การพัฒนาศักยภาพของคณะสงฆ์เพื่อให้องค์กรคณะสงฆ์เข้มแข็งมีประสิทธิภาพในการเผยแพร่พระพุทธศาสนานั้น พระเมธีธรรมาภรณ์ได้ให้ทัศนะคิดว่า “คณะสงฆ์และองค์กรของชาวพุทธต้องเริ่มคิดว่า เราจะใช้สื่อให้เป็นประโยชน์เพื่อต่อต้านสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์กับวัฒนธรรมไทย และค่านิยมแบบพุทธได้อย่างไร ทางคณะสงฆ์นั้นคงจะต้องรุกทางสื่อให้มากยิ่งขึ้น ถึงเวลาแล้วที่คณะสงฆ์ต้องมีโฆษกคณะสงฆ์หรือโฆษกมหาเถรสมาคมที่เป็นพระสงฆ์ เพื่อช่วยชี้แนะแก้ไขสถานการณ์พระพุทธศาสนาเมื่อมีคนมาอย่าี้ โดยเผยแพร่ทางสื่อสารเวลาปัญหากระทบก็สามารถแก้ไขได้”^{๑๑๑} ฉะนั้น พระสงฆ์ควรตระหนักในการเผยแพร่คำสอนของพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ

- ๑) กฎวัชรรมิกกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในชาตินี้
- ๒) สัมปรายิกกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในชาติหน้า
- ๓) ปรมัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน

ในส่วนงานองค์กรเผยแพร่ พระเมธีธรรมาภรณ์ ได้สนองนโยบายของคณะสงฆ์และรัฐบาลโดยกำหนดกฎเกณฑ์ให้คณะสงฆ์ภาค ๒ ได้ยึดถือตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๔ ที่กำหนดหน้าที่ของเจ้าคณะพระสังฆาธิการและพระสงฆ์เกี่ยวกับการเผยแพร่ไว้คือ^{๑๑๒}

- ๑) อบรมภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาท ตลอดถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ
- ๒) อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย
- ๓) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอน หรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์
- ๔) แนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ
- ๕) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง

^{๑๑๑} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร รมมจิตโต), พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, หน้า ๒๙-๓๓.

^{๑๑๒} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

๖) หาอุบายวิธีสกัดกั้นสังฆกรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้นหรือบำบัดที่เกิดขึ้นให้หมดไปโดยชอบ

๗) ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนาและอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น

๘) ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี หรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศีลฟังธรรมตามวัดต่าง ๆ ได้ท่องได้อ่านตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส

๙) ขวนขวายจัดหาเครื่องอุปกรณ์ในการเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมศึกษาขึ้นไป เพื่อเด็กที่ขัดสนยืมใช้ในการเรียน

นอกจากนี้ พระเมธีธรรมาภรณ์ มีวิธีการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ โดยยึดรูปแบบตามมติมหาเถรสมาคม และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นหลัก โดยที่ดำเนินการจัดให้มีการฝึกอบรมพระนักเทศน์นักเผยแผ่แก่เจ้าคณะพระสังฆาธิการ ท่านใดให้แนวคิดในการเผยแผ่โดยภาพรวมคือ จะต้องให้หน้าที่รับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบทบัญญัติ มาตรา ๓๗/๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ คือ มาตรา ๓๗/๓ เจ้าอาวาสวัดมีอำนาจหน้าที่เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส หรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส จะต้องประพฤติ จะต้องปฏิบัติ จะต้องจัด จะต้องทำ อันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือผู้รักษาการเจ้าอาวาส แยกเป็น ๒ ประเด็น ๑) เป็นธุระในการจัดการศึกษาธรรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต ๒) เป็นธุระในการอบรมและสั่งสอนธรรมแก่คฤหัสถ์^{๑๑๓}

พุทธศาสนาในประเทศไทย มีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เหนือกว่าประชาชนทั่วไปซึ่งสามารถให้คำปรึกษาแก่ประชาชนที่มาขอคำปรึกษาได้ เพราะโดยปกติแล้วประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนา และยอมรับนับถือความสามารถของพระสงฆ์ตลอดมาตั้งในสมัยสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินได้ใช้วัดเป็นสถานที่ให้การ ศึกษาอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วน

^{๑๑๓} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺณโย), คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔.

พระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและอบรมให้ประชาชนมีคุณภาพ เพื่อสนองนโยบาย บ้านเมือง และต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาสภาพสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทำให้วัดมีบทบาทต่อประชาชนมากตามไปด้วย โดยเฉพาะในด้านให้การศึกษาแก่ประชาชน วัดจะจัดให้ตามความสามารถเท่าที่พระสงฆ์ในวัดนั้นๆ จะจัดให้ได้หรือถ้าประชาชนมีความต้องการความรู้เพิ่มเติม ก็จะแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการของเขาเหล่านั้น และนิยมฝากลูกหลานให้เป็นศิษย์ เข้ารับการศึกษาล่าเรียนวิชาความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการป้องกันตัว และการเรียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีเพื่อเตรียมเข้าสู่การอุปสมบทต่อไป และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลที่๔ การศึกษาต่างๆ ก็ยังจัดให้อยู่ในวัด ดังจะเห็นได้จากการสร้างหอสมุดเทียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อใช้เป็นที่ให้ราชบัณฑิต สอบพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และสร้างวัดโพธิ์ขึ้นพร้อมกับวาดภาพฤกษ์ตัดตนเขียนตำรายาต่างๆ ไว้ตามระเบียบโบสถ์และวิหารเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้^{๑๑๔}

จะเห็นได้ว่าวัดและพระสงฆ์กับชุมชนนั้นเป็นของคู่กันมาแต่สมัยโบราณของไทย เพราะวัดนอกจากจะให้การศึกษาแก่ชุมชน ยังเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมหรือทำพิธีทางศาสนาอีกด้วย วัดยังมีบทบาทหน้าที่ด้านอื่น ๆ ดังนี้

๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน ส่งกุลบุตรมารับใช้พระรับการอบรมทางด้านศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้นๆ รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

๒) เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด

๓) เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายยา รักษาผู้เจ็บป่วย

๔) เป็นที่พักคนเดินทาง

๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ หากความรู้เพิ่มเติม

๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน

๗) เป็นที่ไกลเกลียดข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ

๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ไว้ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดและขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่างๆ

^{๑๑๔} พระมหาสมทรง สิรินุโร, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

๑๐) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำหนดหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน บอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ

๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่างๆ

บทบาทของพระสงฆ์ และวัดในสังคมปัจจุบันว่าพระสงฆ์ และวัดมีบทบาทมาก พระสงฆ์ และวัดต้องอยู่ข้างเคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้น เมื่อเอ่ยถึงวัดก็หมายถึงพระสงฆ์ด้วย วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อยู่อาศัยและปกป้องรักษาวัดก็ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติบทบาทตามประเพณี ของพระสงฆ์ ประกอบ ด้วยการสอนธรรม เป็นพิธีกรในการประกอบพิธีกรรม ช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชาวบ้าน ปลอดภัยประชาชน ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเป็นทุกข์และช่วยตัดสินปัญหาข้อพิพาทระหว่างสมาชิกของหมู่บ้าน พระสงฆ์มีการติดต่อกับชาวบ้านทุกวัน และพัวพันกับปัญหาทางโลกของชาวบ้านบทบาททางสังคมของพระสงฆ์จะเป็นการสนองตอบต่อช่องทางที่รัฐบาลไม่อาจช่วยเหลือ ประชาชนได้ เช่น ขาดสถานที่เรียนหนังสือ ขาดที่รักษาพยาบาล ไม่มีระบบตำรวจและศาลยุติธรรมในการบริการทางสังคมและสวัสดิการชุมชน เมื่อไม่มีสิ่งดังกล่าวพระสงฆ์จึงเป็นผู้ตัดสินปัญหาความขัดแย้ง ทำการอบรมเด็กดื้อที่พ่อแม่ไม่อาจจะอบรมได้และช่วยอนุเคราะห์เด็กกำพร้า พระสงฆ์ช่วยสร้างและสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งเรียนได้ในวัดเช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่ จากข้อเท็จจริงดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้รับใช้ประชาชนในชนบท ช่วยรักษาประเพณีและพิธีกรรม นำเสถียรภาพมาสู่สังคมและช่วยสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังนั้น ผู้นำที่แท้จริงคือ พระสงฆ์ ซึ่งช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้าน

งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๒ พระเมธีธรรมาภรณ์ ได้มีโครงการจัดอบรมหลักสูตรพระนักเทศน์ นักเผยแผ่ แก่เจ้าคณะพระสังฆาธิการพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ มุ่งเน้นที่ความรู้ ความสามารถความเข้าใจในหลักการเผยแผ่แล้วนำไปปฏิบัติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยกำหนดสารัตถะที่เป็นนโยบายในการเผยแผ่คือ

๑) หลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกรูปมีความรู้ความเข้าใจหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถนำหลักธรรม และวิธีการไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีรายละเอียดเกี่ยวกับขอบข่ายที่พระนักเผยแผ่ต้องรู้ในหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ

- (๑) นโยบายคณะสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- (๒) หลักและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- (๓) ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- (๔) การตั้งหน่วยอบรมประชาชนตำบล (อ.ป.ต.)

(๕) บทบาทพระสงฆ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒) บทบาทพระสงฆ์กับงานพระธรรมทูต เพื่อให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่พระธรรมทูต ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ คือ

(๑) หน้าที่ของพระธรรมทูต

(๒) ความสำคัญของพระธรรมทูต

(๓) คุณสมบัติและลักษณะพระธรรมทูตที่พึงประสงค์

(๔) บทบาทพระธรรมทูตกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศ

(๕) บทบาทพระธรรมทูตกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่างประเทศ

๓) พระสงฆ์กับการอบรมศีลธรรมแก่เยาวชน เพื่อให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับมีความรู้ความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการอบรมศีลธรรมแก่เยาวชน เพื่อสร้างอนาคตที่ดีของประเทศชาติต่อไป คือ

(๑) หลักการ วิธี และกระบวนการในการจัดอบรม

(๒) กลุ่มเป้าหมายของผู้เข้ารับการอบรม

(๓) บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในการสอนศีลธรรมแก่เยาวชน

(๔) ตัวอย่างการจัดโครงการอบรมศีลธรรมแก่เยาวชน

๔) พระสงฆ์กับการใช้สื่อในการสอน เพื่อให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับมีความรู้ความเข้าใจในการใช้สื่อการสอนต่าง ๆ และสามารถนำไปใช้ประกอบการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ

(๑) ความหมายและความสำคัญของสื่อการสอน

(๒) ประโยชน์ในการใช้สื่อการสอน

(๓) วิธีการใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพ

(๔) พระสงฆ์กับประสิทธิภาพการใช้สื่อการสอน

(๕) พระสงฆ์กับการใช้สื่อเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๕) สื่อสารมวลชนกับคณะสงฆ์ เพื่อให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับมีความรู้ความเข้าใจในการใช้สื่อสารมวลชน เช่น สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น และตระหนักว่าสื่อสารมวลชนมีบทบาทสำคัญในสังคมปัจจุบัน คือ

(๑) ความสำคัญของสื่อสารมวลชน

(๒) หลักการ และจรรยาบรรณของสื่อสารมวลชน

(๓) พ.ร.บ. คลื่นความถี่กับการพระศาสนา

(๔) ชนิดและรูปแบบของสื่อสารมวลชน

(๕) บทบาทพระสงฆ์กับสื่อสารมวลชน

๖) งานประชาสัมพันธ์คณะสงฆ์เพื่อให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับมีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักและวิธีการประชาสัมพันธ์ และสามารถนำหลักการและวิธีการไปประยุกต์ใช้กับงานคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ

- (๑) หลักและวิธีการประชาสัมพันธ์
- (๒) องค์ประกอบของการประชาสัมพันธ์
- (๓) ความสำคัญของการวางแผนประชาสัมพันธ์
- (๔) การสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์
- (๕) แนวทางการประชาสัมพันธ์

ตามที่พระเมธีธรรมาภรณ์ มีนโยบายและวิธีการส่งเสริมให้พระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒ ได้ปฏิบัติทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหัวใจหลักในการประกาศพระพุทธศาสนา ให้มีความมั่นคงถาวรนั้น นับว่าได้ตามพุทธประสงค์ที่ทรงส่งสาวกประกาศพระพุทธศาสนาในเบื้องต้นแห่งพุทธกาล และเอื้อเฟื้อต่อกฎ ระเบียบ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทยเป็นอย่างดี พระเทพโสภณได้แสดงเหตุผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสงฆ์ เพราะว่าพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นจะต้องมีความรู้ความสามารถและเทคนิควิธีการนอกเหนือจากความรู้ด้านหลักพุทธธรรม จึงจะสามารถทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพ^{๑๕}

การเผยแผ่ คือ การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้แก่การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอน ของพระพุทธศาสนา แพร่หลายออกไป มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้นเพราะพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฏฐธรรมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์(ประโยชน์ในชาติหน้า)และปรมัตถประโยชน์(ประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน)

งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาส หรือ ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังนี้

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

- (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

^{๑๕}สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒, เอกสารคู่มือโครงการอบรมหลักสูตรพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๒, ๒๕๔๖ (อัคราเนนา).

ตามบทบัญญัตินี้ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส หรือ ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส จะต้องประพฤติ ปฏิบัติ จัดทำ อันถือเป็นหน้าที่ภารกิจ ประจำที่จะต้องทำตลอดเวลา แยกออกเป็น ๒ ประการ คือ

๑. เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนธรรมวินัย แก่ บรรพชิต
๒. เป็นธุระในการอบรมและสั่งสอนธรรมแก่คฤหัสถ์

สรุปได้ว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย ในสังคมปัจจุบัน พระสงฆ์และวัดมีบทบาทมาก พระสงฆ์และวัดต้องอยู่ข้างเคียงกัน ชาตอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้น เมื่อเอ่ยถึงวัดก็หมายถึงพระสงฆ์ด้วย วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อยู่อาศัยและปกป้องรักษาวัดก็ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติบทบาทตามประเพณี ของพระสงฆ์ประกอบ ด้วยการ เป็นพิธีกรในการประกอบพิธีกรรม ช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชาวบ้าน ปลอดภัยประชาชน ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเป็นทุกข์และช่วยตัดสินใจปัญหาข้อพิพาทระหว่างสมาชิกของหมู่บ้าน รวมถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สอนธรรมะ หลักศีลธรรมจริยธรรม ให้ประชาชนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่งสำหรับพระสงฆ์ จากข้อเท็จจริงดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์เป็นนำทางความคิดทัศนคติ ค่านิยมและเป็นครูผู้ชี้ทางสว่างโดยการเผยแผ่ธรรมะให้แก่ประชาชนให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมและเป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติ

๒.๖ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ได้ดำเนินนโยบายด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต่อเนื่องกันมาทุกยุคทุกสมัยของเจ้าอาวาส เพื่อนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปประกาศแก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งก็อาจจะแตกต่างกันไปบ้างตามแต่วิธีการของแต่ละท่าน เพราะเทคนิคและความสามารถด้านการเผยแผ่ของแต่ละท่านไม่เหมือนกัน ท่านที่มีความสามารถมาก รู้หลักธรรมดี ก็อาจมีวิธีการเผยแผ่ได้หลากหลาย ทำให้สาธุชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ในพระพุทธศาสนามากขึ้น

โดยสรุปแล้ว คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ได้ยึดหลักการเผยแผ่ ๗ ประการ ตามความถนัดของผู้นำวัดแต่ละท่าน หลักเผยแผ่ ๗ ประการ คือ

๑. อุปนิสัยนุกถา คือการเผยแผ่แบบสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้มาหาผู้ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน ด้วยการพูดคุยปราศรัยสอดแทรกธรรมะ ตามสมควรแก่เหตุการณ์ ทำให้เกิดความประทับใจต่อผู้มาเยือน แบบนี้เรียกกันว่า เทศน์ธรรมาสน์เตี้ย

๒. ธรรมীগถา คือ การสอนศีลธรรมหรือการอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน อย่างเป็นทางการจะลักษณะ เป็นเรื่องราว มีการเตรียมตัวล่วงหน้า เช่น การเทศน์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การบรรยายธรรม เนื่องในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เป็นต้น

๓. **โอวาทกถา** คือการอบรมศีลธรรมแก่ประชาชนแบบ การให้คำแนะนำ คำตักเตือน คำสั่งสอน โดยเฉพาะเจาะจงลงไปเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสำรวมระวัง ไม่ทำความชั่ว ให้ละความชั่ว ให้ทำความดี และรักษาความดีไว้

๔. **อุปสาสนิกถา** คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชน แบบสอนบ่อย ๆ หรือที่เรียกกันว่าพร่ำสอน เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหู เรื่องราวที่สอนนั้น ก็อยู่ประเภทคำแนะนำ คำแนะแนว นั่นเอง

๕. **ธรรมสากัจฉากถา** คือ การแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การสนทนากันเพื่อแสวงหาความรู้ ความถูกต้อง หรือเพื่อปรับความเข้าใจกัน นิยมเรียกว่า การสนทนาธรรม โดยการผลัดกันพูด ผลัดกันฟัง

๖. **ปุจฉาวิสัชนากถา** คือ การเผยแพร่ สอนศีลธรรมประชาชน แบบ การถามและการตอบ ในเรื่องที่จะสอนนั้น เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ เกิดความตื่นตัวในเรื่องที่จะรู้

๗. **ธรรมเทศนากถา** คือ การแสดงธรรมชี้แจงแสดงหลักธรรม หลักสัมมาปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น เป็นการชี้แนะให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมในศรัทธา ยอมรับเป็นหลักธรรมสำหรับยึดถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของตน

หลักการเผยแพร่ทั้ง ๗ ประการ ดังกล่าวนี้ วัดหนองเขื่อนช้างใต้ดำเนินการมาโดยตลอดตามความถนัดของเจ้าอาวาสแต่ละรูป หรือพระภิกษุในวัดแต่ละท่าน ซึ่งแนวทางในการเผยแพร่ของวัดหนองเขื่อนช้างนี้ จะมีรูปแบบของการเผยที่เป็นหลักประจำอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. **การมีเทศน์ในงานทำบุญ** งานทำบุญที่นิยมจัดให้มีการแสดงธรรมเทศนานั้น จะมีทั้งงานมงคลและงานอวมงคล ซึ่งทางวัดได้กำหนดให้มีการแสดงธรรมตามความเหมาะสมอยู่เสมอสำหรับงานมงคล เช่น งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น จะนิยมให้มีการเทศน์ฉลอง เพื่อให้เจ้าภาพและมาร่วมงานได้มีโอกาสรับฟังพระธรรมเทศนาอันเป็นส่วนหนึ่งเพิ่มเติม ส่วนงานอวมงคล ที่นิยมให้มีการแสดงธรรมนั้น เช่น งานฌาปนกิจศพ งานทำบุญอุทิศ เป็นต้น และนิยมให้มีการแสดงธรรมเป็นปุจฉาวิสัชนา หรือที่เรียกกันว่า เทศน์ ๒ ธรรมาสน์ เพื่อให้ผู้ฟังได้รับความรู้ที่หลากหลายและแปลก ซึ่งจะทำให้ผู้ฟังไม่เกิดความเบื่อหน่ายในการฟัง

๒. **การมีเทศน์ตามกาลนิยม** คือ การแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ) ทั่วไป ก็จะทำให้พระภิกษุได้หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันแสดงธรรม ส่วนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา ก็จะทำให้มีการแสดงธรรมพิเศษ เป็นแบบปาฐกถาหรือ บรรยายธรรมตามโอกาสที่ได้มีกิจกรรมบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ

๓. **การมีเทศน์พิเศษ** คือการจัดให้มีการแสดงธรรมพิเศษในโอกาส ๆ นอกไปจากงานทำบุญ หรือวันธรรมสวนะ ก็จะทำให้เป็นโอกาสพิเศษ เช่น การอบรมนักเรียน นักศึกษา การฟังพระธรรมทูต รวมทั้งการทำกิจกรรมพิเศษเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ

การเผยแผ่ถือเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์โดยตรง ที่จะทำการประกาศพระศาสนา นำหลักธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เข้าถึงประชาชน เพื่อที่จะได้นำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว สังคม ตลอดจนไปจนถึงประเทศชาติและการเผยแผ่ก็จะช่วยทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลาย เป็นการสืบทอดอายุของพระศาสนาให้มั่นคงสืบไปภายภาคหน้า หน้าที่นี้ทางคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ได้ดำเนินการมาโดยตลอดด้วยดี ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๑๖}

สรุปได้ว่า คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ได้ดำเนินนโยบายด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต่อเนื่องกันมาทุกยุคทุกสมัยของเจ้าอาวาส เพื่อนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปประกาศแก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งก็อาจจะแตกต่างกันไปบ้างตามแต่วิธีการของแต่ละท่าน โดยยึดหลักการเผยแผ่ ๗ ประการ ได้แก่ ๑. อุปนิสัยนวกถา ๒. ธรรมมีกถา ๓. โอวาทกถา ๔. อุปสาสนีกถา ๕. ธรรมสภาจนามกถา ๖. ปุจฉาวิสัชนากถา ๗. ธรรมเทศนากถา หลักการเผยแผ่ทั้ง ๗ ประการ ดังกล่าวนี้นี้ วัดหนองเขื่อนข้างได้ดำเนินการมาโดยตลอดตามความถนัดของเจ้าอาวาสแต่ละรูป หรือพระภิกษุในวัดแต่ละท่าน ซึ่งแนวทางในการเผยแผ่ของวัดโคกหนามแห่งนี้ จะมีรูปแบบของการเผยแผ่ที่เป็นหลักประจำอยู่ ๓ อย่าง คือ การมีเทศน์ในงานทำบุญ การมีเทศน์ตามกาลนิยมและการมีเทศน์พิเศษ ซึ่งคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ได้ดำเนินการการเผยแผ่มาโดยตลอดด้วยดี

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

มานิช ตัณชนิษฐ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชนบทในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ” พบว่า พระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เป็นเพราะวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับศาสนาพุทธมาโดยตลอดใน ส่วนรูปแบบการพัฒนานั้นชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่นมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าควรทำเป็นรูป

^{๑๑๖} สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองจังหวัดสระบุรี, เอกสารคู่มือโครงการอบรมหลักสูตรพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๒, ๒๕๕๖, หน้า ๑๒-๑๕. (อัดสำเนา).

คณะกรรมการ โดยมีพระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ส่วนการพัฒนาที่ชาวบ้านต้องการคือ ด้านพัฒนาอาชีพและศีลธรรมมากกว่าพัฒนาทางด้านการศึกษาและสาธารณสุข^{๑๑๗}

สมชาย สุรชาติ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี” ได้พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า พระสงฆ์สามารถแนะนำการใช้สมุนไพรแก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี เพราะพระสงฆ์อยู่ในฐานะที่เป็นเชื่อถือศรัทธาของประชาชนมาโดยตลอด บทบาทในการส่งเสริมการใช้สมุนไพร เช่น การแจกพันธ์พืชสมุนไพรให้ชาวบ้านไปปลูก พระสงฆ์อาจเป็นผู้นำในการปลูกสวนสมุนไพร และควรมีการเผยแพร่ความรู้ทางสาธารณสุขและการใช้สมุนไพรแก่พระสงฆ์ เป็นต้น ในการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวชนบท เห็นควรใช้สถานที่ของวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนอยู่แล้วในรูปของสหกรณ์ยา หรือคลังสมุนไพรประจำหมู่บ้าน อาจใช้วัดเป็นที่อบรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร การผลิตบุคลากรทางแพทย์แผนโบราณ^{๑๑๘}

พรประภา กิจโกศล ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา” พบว่า พระสงฆ์ ดำเนินการพัฒนาประชาชนในชนบท โดยเป็นการพัฒนาจิตใจเป็นหลัก จัดตั้งโครงการรณรงค์ลดละอบายมุขและโครงการส่งเสริมเพื่อพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนได้แก่ โครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โครงการสหกรณ์ร้านค้าและโครงการออมทรัพย์ ประชาชนให้ความร่วมมือในทุกโครงการเนื่องจากเห็นว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อตนเองและหมู่บ้านโดยพระสงฆ์ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการ การปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนาของประชาชนเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังจากที่พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนา พบว่า ประชาชนมีการปฏิบัติตนดีขึ้นด้านการปฏิบัติกิจทางศาสนา การลดอบายมุขและการพัฒนาจิตใจ โดยยอมรับพระสงฆ์มีบทบาทต่อการปฏิบัติในทางที่ดี^{๑๑๙}

^{๑๑๗} มาโนช ตันชนวนิชย์. “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒๕๒๙), หน้า ๑๑๐.

^{๑๑๘} สมชาย สุรชาติ, “บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเปรียบเทียบ, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๓๐.

^{๑๑๙} พรประภา กิจโกศล, “บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการส่งเสริมการเกษตร, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์). ๒๕๓๔.

เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี” พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานีมีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นหลัก เช่น ถาวรวัตถุที่อำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์ และคฤหบดีจัดการ ศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและบุคคลทุกวัยทุกระดับการจัดปลูกป่าบริเวณวัดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนนอกวัดได้บริจาคเป็นเงินกองทุน การศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวันและสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน ๒) การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลและแสดงธรรมเทศนาในวันพระรวมทั้งการแนะนำชักชวนให้ลดละเลิกอบายมุข ๓) การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้ทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ร่วมประชุมและให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน^{๑๒๐}

พระมหาไพสิทธิ สัตยารุช ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท กรณีพระเทพสีมาภรณ์” โดยมีจุดมุ่งหมายศึกษาบทบาทในฐานะที่เป็นเจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา ในการ ใช้บทบาทสถานภาพของตนผลักดันให้คณะสงฆ์ในจังหวัดเข้ามาสนับสนุนงานพัฒนาของหน่วยงานต่างๆ ตามแนวทางในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ (มาตรา ๑๕ ตรี) พบว่า รูปแบบการพัฒนาของพระเทพสีมาภรณ์ เน้นเป้าหมายที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยใช้หลักการพัฒนาในรูปแบบของการให้การศึกษ เพื่อกระตุ้นให้คนได้รู้จักคิด รู้จักทำ และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง วิธีการพัฒนาของท่านมุ่งเน้นให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะสงฆ์และบ้านเมืองโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทในงานพัฒนาของท่าน ประกอบด้วย ๑) การเข้ากับคน ได้แก่ความมีมนุษยสัมพันธ์ และความสามารถในการประสานงาน ๒) การเข้ากับงาน ได้แก่ ความมุ่งมั่นและเชื่อมั่นในตนเองสูง ๓) การเข้ากับแผน ได้แก่ ความฉลาดรอบรู้และรอบคอบในการประยุกต์งาน, จุดเด่นของงานพัฒนาอยู่ที่การประยุกต์หลักพุทธธรรมและวัฒนธรรมการประสานงานองค์กรและการไม่มีผลประโยชน์ส่วนตน ขณะที่จุดด้อยของงาน

^{๑๒๐}เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะ กรณีจังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕-๔๖.

พัฒนาอยู่ที่บุคลากรผู้รับสนองงานขาดความรู้ความเข้าใจในแนวคิดและนโยบายที่จะนำมาปรับใช้รวมทั้งยังไม่มี การจัดตั้งองค์กรคณะสงฆ์ในการช่วยประสานงานพัฒนา^{๑๒๐}

พระมหาบุญเกิด มะพารัมย์ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย กรณีศึกษา : หลวงพ่อเม้า อีสสโร วัดป่าเลไลยก์และเครือข่าย จังหวัดบุรีรัมย์” ได้สรุปผลการศึกษาไว้ว่า การพัฒนาชุมชนชนบทของหลวงพ่อเม้า อีสสโร นั้น ท่านได้นำเอาหลักพุทธธรรมและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์บูรณาการให้เป็นองค์ความรู้ เป็นวัฒนธรรม เป็นบรรทัดฐานของชุมชนตามวิถีชีวิตของท้องถิ่น การพัฒนาและการบริหารชุมชนของท่านเท่านั้น ได้เน้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เพื่อนำไปสู่ภาคปฏิบัติ วิธีการทำงานเน้นแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยยึดหลักธรรมชาติของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จึงสามารถแก้ปัญหาและลดปัญหาต่างๆ ลงได้ ส่วนการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองตามหลักพุทธธรรม คือการพัฒนาจิตวิญญาณชาวชุมชนที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบนั้น ท่านก็ได้ปฏิบัติภาระหน้าที่ด้วยสติปัญญา ความเสียสละ อดทน ตามศักยภาพของท่านเพื่อนำชาวบ้านชุมชนและสังคมไปสู่สันติได้^{๑๒๑}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ สามารถสรุปได้ว่า พระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างมาก พบว่า พระสงฆ์ดำเนินการพัฒนาประชาชนในชนบท โดยเป็นการพัฒนาจิตใจเป็นหลัก

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ พบว่ามีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

บุญมี ธิดุด^{๑๒๒} ซึ่งได้วิจัยสภาพ และปัญหาการบริหารงานของพระสงฆ์ระดับปกครอง จังหวัดลำปาง พบว่า ขาดการแนะนำให้ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุด และการให้บริการประชาชน พระสงฆ์ขาดความสามารถในการวางแผนการอบรม

^{๑๒๐}ไพสิทธ์ สัตยาวุธ, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสิมาภรณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๕๙.

^{๑๒๑}พระมหาบุญเกิด มะพารัมย์, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย กรณีศึกษา : หลวงพ่อเม้า อีสสโร วัดป่าเลไลยก์ และเครือข่ายจังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๔.

^{๑๒๒}บุญมี ธิดุด, “การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๑.

สั่งสอนประชาชนหรือนักเรียน เพื่อให้ประชาชนและนักเรียนได้ค้นคว้าจากห้องสมุดขาด การศึกษาจากแหล่งวิทยาการอื่น ๆ ขาดอุปกรณ์ โสตทัศนอุปกรณ์

พระปลัดเกียรติกตักดิ์ สันทวีวรกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่” ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบในการจัดการ ศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ประการใด ขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาและครูอาจารย์ ผู้บริหารการศาสนศึกษา ที่ได้ช่วยแบกรับภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหา มาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครู นักเรียนและอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลี อันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้^{๑๒๔}

พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม ได้ศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้ คำปรึกษา สันทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธรเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการที่ ต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธา เลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่มีได้หันมา นับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่าน เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับว่าเป็นตัวแทนแห่งการประกอบ ศาสนกิจ ดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิก ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๑๒๕}

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี ได้ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อกุณ ปรีสุทฺโธ) พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ของหลวงพ่อกุณ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ท่านใช้ในการเผยแผ่หรือประกาศและวิธีการ เผยแผ่ที่ท่านใช้บ่อยที่สุด คือการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม ถือว่าเป็นวิธีการที่ท่านใช้สื่อถึง ผู้ฟังง่ายที่สุด ไม่ต้องมีพิธีรีตองมากมาย ตลอดถึงการใช้บุคลิกลักษณะคือท่านนั่ง การพูดภาษาพื้นบ้านและการสร้างอารมณ์ขันให้แก่ผู้ฟังอยู่เสมอ ความสัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่ที่มีคนทุกคน

^{๑๒๔} พระปลัดเกียรติกตักดิ์ สันทวีวรกุล, “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๑.

^{๑๒๕} พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม, “บทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.)

ชั้นตั้งแต่กษัตริย์ คนรวย คนจนต่างพากันเข้าไปกราบนมัสการ และทัศนคติของคนเหล่านั้น ที่มีต่อหลวงพ่อกุณ^{๑๒๖}

พระธนดล นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษาวุฒิการศึกษาทางสามัญ การศึกษาทางธรรม วุฒิกศศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่าง^{๑๒๗}

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร ได้ศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีเผยแผ่ในลักษณะให้คำแนะนำ ปรีกษา สนทนาตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม เมื่อได้ฟังจากพระบรมศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรมอันลึกซึ้งด้วยวิธีการบรรยาย อธิบายขยายความ เปรียบเทียบ และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้าทำให้บุคคลทั่วไปศรัทธาเลื่อมใสแล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลาย มีบางส่วนเท่านั้นที่ได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา เพราะยึดติดอยู่กับลัทธิเดิมอย่างแรงกล้า ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ได้หันมานับถือในตัวตนอยู่ก็มีซึ่งเท่ากับได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับเป็นตัวอย่างการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๑๒๘}

จากการศึกษางานวิจัยต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการในการบริหารจะมีภารกิจที่สำคัญ ๆ สำหรับใช้ในการบริหารงานที่ซ้ำๆ กันอยู่หลายประเด็น

^{๑๒๖}พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสฺสี, “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.).

^{๑๒๗}พระธนดล นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์), “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์ปริญาโท, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^{๑๒๘}พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร, “บทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,๒๕๓๙.)

โดยเฉพาะในด้านการบริหารงานอย่างน้อย ๔ ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุมดูแล รวมไปถึงการที่จะงานมีประสิทธิภาพต้องเข้าไปในระบบโครงสร้างการบริหารตลอดจนถึงปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานด้วยดังนั้นผู้ทำการศึกษาวิจัยจึงได้นำเอาแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ของท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้นนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ด้วย

๒.๗.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี^{๑๒๙} ได้ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปรีสุทฺโธ) พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ของหลวงพ่อ หลักระรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ท่านใช้ในการเผยแผ่หรือประกาศและวิธีการเผยแผ่ที่ทำให้บ่อยที่สุด คือการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม ถือว่าเป็นวิธีการที่ท่านใช้สื่อถึง ผู้ฟังง่ายที่สุด ไม่ต้องมีพิธีรีตองมากมาย ตลอดถึงการใช้บุคลิกลักษณะคือท่านั่ง การพูด ภาษาพื้นบ้านและการสร้างอารมณ์ขันให้แก่ผู้ฟังอยู่เสมอ ความสัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่ที่มีคนทุกชนชั้นตั้งแต่กษัตริย์ คนรวย คนจนต่างพากันเข้าไปกราบนมัสการ และทัศนคติของคนเหล่านั้น ที่มีต่อหลวงพ่อคุณ

พระมหาสัณฺญา ปญฺญาวิจิตฺโต^{๑๓๐} ได้ศึกษารูปแบบและแนวทาง การเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนิกโก, “หลวงตา” – “แพรเยื่อไม้”) พบว่า การศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรม ทั้ง ๓ ประเภทคือ ๑. การเทศนา (เทศน์มหาชาติ และเทศน์ธรรมวัตร) ๒. การปาฐกถา – บรรยายธรรม อภิปรายสนทนา และได้ว่าที่ ๓. เขียนหนังสือ บทความ วารสาร เรื่องสั้นต่าง ๆ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีวิธีการนำเสนอ ๔ วิธี คือ ๑. การนำเสนอโดยตรง ๒. การนำเสนอโดยเปรียบเทียบ ๓. การนำเสนอโดยใช้เชื่อมโยง ๔. การนำเสนอโดยใช้ตัวอย่าง และจากการศึกษาแนวทางการใช้สำนวนภาษาของท่าน ซึ่ง ปรากฏอยู่ในรูปแบบดังกล่าวมานั้น ผู้วิจัยพบว่า มีลักษณะเด่น ๓ ประการ คือ ๑. การใช้ถ้อยคำ มีการใช้คำง่าย และการใช้คำเชิงสัพยอก ๒. การใช้

^{๑๒๙}พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี, “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม”. **ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, สาขาธรรมนิเทศ (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

^{๑๓๐}พระมหาสัณฺญา ปญฺญาวิจิตฺโต, การศึกษารูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗.

ภาพพจน์มีการใช้ภาพพจน์อุปมา ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน และภาพพจน์การเรียงเสียงธรรมชาติ
๓. การใช้สำนวนพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำพังเพย คำคม คำกลอน และแหล่มาประกอบ

พระมหานิमित สิขรสุนฺโด^{๑๑๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง □ ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศิลปสุนทรวาทิ (ศิลป สิขุขาสโก) □ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศิลปสุนทรวาทิ ตลอดจนถึงลำดับความสำคัญของปัจจัยดังกล่าว โดยการศึกษาวិเคราะห์จากหนังสือ เอกสารสิ่งตีพิมพ์ ม้วนเทปบันทึกเสียง และสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศิลปสุนทรวาทิ (ศิลป สิขุขาสโก) ประกอบด้วยปัจจัยหลัก ๓ ประการ คือ ๑) เทคนิคและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๒) อุดมการณ์ และ ๓) บุคลิกภาพ

จิราพร เนติธาดา^{๑๑๒} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง วิธีการถ่ายทอดธรรมะของหลวงพ่อบุชชา สุภัทโท ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการถ่ายทอดธรรมะ ของหลวงพ่อบุชชา สุภัทโท โดยนำทฤษฎีการเล่าเรื่องและทฤษฎีสัญญาวิทยา มาใช้เป็นกรอบในการวิจัย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์เนื้อหา และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพระภิกษุซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดธรรมะจากหลวงพ่อบุชชา สุภัทโท โดยตรงจำนวน ๑๕ รูป ผลการวิจัยพบว่า (๑) หลวงพ่อบุชชา สุภัทโท มีวิธีการถ่ายทอดธรรมะโดยการพูดเรื่องธรรมะให้ลูกศิษย์ฟังปฏิบัติในสิ่งที่พูดให้ฟังไปแล้วให้ดูเป็นตัวอย่าง และให้ลูกศิษย์ทดลองปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเข้าใจด้วยตนเอง (๒) การถ่ายทอดธรรมะของหลวงพ่อบุชชา สุภัทโท โดยการพูดให้ฟังนั้น จะใช้วิธีการใช้คำพูดสั้นๆ ง่ายๆ ไม่ใช่คำศัพท์ภาษาบาลี สันสกฤต ในกรณีที่ต้องจำเป็นต้องใช้จะมีคำอธิบายประกอบ (๓) หลวงพ่อบุชชา สุภัทโท ใช้การยกตัวอย่างเปรียบเทียบแบบอุปมา อุปไมย ในการอธิบายหัวข้อ ธรรมะซึ่งเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมโดยสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบนั้นเป็นธรรมชาติที่อยู่รอบๆ ตัวมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ส่วนใหญ่เคยมีประสบการณ์มาก่อน จึงสามารถสร้างมโนภาพตามตัวอย่าง เปรียบเทียบ และเข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้น (๔) การถ่ายทอดธรรมะโดยการปฏิบัติให้ดูและให้ปฏิบัติตามนี้เป็นการใช้สัญลักษณ์โดยผ่านอวัจนภาษา เพื่อสื่อความหมายของการปฏิบัติในบริบทของพระธรรม ซึ่งจะช่วยย้ำความมั่นใจให้กับผู้รับการถ่ายทอดด้วยการเห็นของจริงและได้รับรู้ถึงความรู้สึกจริงจากการปฏิบัติด้วยตนเอง หลังจากที่ได้ฟังเรื่องธรรมะมาก่อนแล้ว (๕) ในแง่มุมของการเล่าเรื่องนั้น หลวงพ่อบุชชาจะเล่าเรื่องที่ใช้ในการยกไปเปรียบเทียบกับธรรมะซึ่งเรื่องที่เล่านั้นจะเป็นเรื่องสั้นๆ มีเหตุการณ์เพียง ๒-๓

^{๑๑๑}พระมหานิमित สิขรสุนฺโด, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศิลปสุนทรวาทิ (ศิลป สิขุขาสโก)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

^{๑๑๒}จิราพร เนติธาดา, “วิธีการถ่ายทอดธรรมะของหลวงพ่อบุชชา สุภัทโท”, *วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๒.

เหตุการณ์ มีตัวละครเพียง ๑-๒ ตัว เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์กันแบบเป็นเหตุเป็นผลตามหลักธรรมชาติ โดยมี ความคิดหลักคือ การใช้สติพิจารณาความไม่แน่นอนของสรรพสิ่งเพื่อนำไปสู่การปล่อยวาง การ ปฏิบัติสมาธิภาวนา และการปฏิบัติตามหนทางแห่งความดับทุกข์ (๖) เรื่องเล่าของหลวงพ่อบุชา สุภทัโธ เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ น่าเชื่อถือ และเป็นที่ยอมรับของลูกศิษย์เนื่องจากการปฏิบัติตนของท่านสอดคล้องกับสิ่งที่ท่านเล่าและเรื่องที่ท่านเล่านั้นมีความคงเส้นคงวาตลอดเรื่อง เป็นเรื่องจริงและมีคุณค่าในแง่ของศีลธรรมด้วย

พระครูปลัดศิริวัฒน์ สยัญจิตโต (วิชาผา)^{๑๓๓} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้สรุปว่า การศึกษาของท่านมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ ของพุทธศาสนิกชนต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ และเกิดความพึงพอใจ การนำมาใช้ประโยชน์ที่ได้จากการฟังธรรมะ และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรศาสตร์ที่มีต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ ๘ คำ ๑๕ คำ หรือ ๑๔ คำ) พร้อมทั้งผู้ที่มาร่วมปฏิบัติกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโดยมีการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม เพื่อนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน ทั้งส่วนตนและสังคม

พระมหาถนอมศักดิ์ สุภิกภักดิ์^{๑๓๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง □ บทบาทของพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมเยาวชน □ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาลักษณะการปฏิบัติงานและปัญหาอุปสรรคของพระธรรมวิทยากรที่ออกไปปฏิบัติหน้าที่ตามสถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานคร ปริมณฑลและวิทยาเขตทั้ง ๗ แห่ง พบว่า ลักษณะการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมวิทยากรทุกด้าน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง โดยพระธรรมวิทยากรส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักธรรมไปปฏิบัติที่บ้านมากที่สุด รองลงมาพระธรรมวิทยากรได้นำสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาประยุกต์ให้เข้ากับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ด้านปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติ หน้าที่ของพระธรรมวิทยากร โดยภาพรวมพบว่า พระธรรมวิทยากรประสบปัญหาและอุปสรรคทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยประสบปัญหาและอุปสรรคด้านไม่ได้รับการยอมรับจากนักเรียน และผู้ปกครองมากที่สุด รองลงมาด้านไม่ได้รับการยอมรับจากสถานศึกษา (ผู้บริหาร)

^{๑๓๓} พระครูปลัดศิริวัฒน์ สยัญจิตโต (วิชาผา), “ความพึงพอใจต่อการเผยแผ่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๙.

^{๑๓๔} พระมหาถนอมศักดิ์ สุภิกภักดิ์, “บทบาทของพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมเยาวชน, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๕๖.

จากการศึกษางานวิจัย พอสรุปได้ว่า บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมี ๒ ด้าน คือด้านการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีและด้านการอบรมสั่งสอนประชาชนทั่วไป ซึ่งประกอบด้วย การให้คำแนะนำ การสนทนา การให้คำปรึกษา การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม ส่วนบทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนนั้นยังอยู่ในระดับที่ต้องได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มากขึ้น แม้ว่าหน่วยงานทางการศึกษาจะให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยมีการจัดกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศาสนาและวัฒนธรรมในทุกระดับช่วงชั้นตามหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ และให้พระสังฆาธิการเข้ามาช่วยส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนก็ตาม แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ทั้งนี้ปัญหาอาจเกิดจากการประชาสัมพันธ์และการประสานงานระหว่างหน่วยงานยังไม่ดีเท่าที่ควร จึงทำให้บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมีไม่มากตามที่ควรจะเป็น

๒.๗.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารพบว่ามีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

พระมหาอรุณ จิตตคฤโต (สุตประเสริฐ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม” สรุปผลการวิจัยว่า ๓๒ บุคลากรของสวนโมกขพลารามมีอยู่จำนวนมาก จึงเน้นที่ความคิดเป็นของท่านอาจารย์พุทธทาสซึ่งมีความมุ่งมั่นต่อการสื่อสารไปยังประชาชนทั้งภายในและต่างประเทศ สังเกตได้จากปณิธานทั้งสามประการของท่านคือ ๑) ส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๒) ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา ๓) เพื่อนำมนุษย์ออกมาจากอำนาจของวัตถุนิยม ธรรมะที่บุคลากรของสวนโมกขพลารามสื่อออกมามักเน้นถึงแก่นแท้ของพุทธธรรม ไม่โจมตีกล่าวร้ายต่อศาสนาอื่น แต่กลับสร้างความสามัคคีและชี้ให้เพื่อนมนุษย์เห็น พิษภัยวัตถุนิยมและความมั่งงายและสังเกตได้จากเค้าโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านและการใช้ชีวิตของท่านเอง ท่านใช้ชีวิตเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมอย่างแท้จริง แม้แต่การเผาศพและการแบ่งเก้าอี้ตามพินัยกรรมของท่านก็ยังแสดงธรรม^{๑๓๕}

พระวุฒิกर्ณ วุฑฒิกโรน (พรหมพิมพ์) ในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)” สรุปผลการวิจัยว่า เนื้อหาของพระราชาวรมุณีมีจุดเด่น คือ มีเนื้อหาเรื่องการบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะ

^{๑๓๕} พระมหาอรุณ จิตตคฤโต (สุตประเสริฐ), “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

มีความรู้ใหม่ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษาร่วมสมัย ฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสามารถสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมที่ท่านนำเสนอได้ ๔ ประเภท คือ^{๑๓๖}

๑. เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม
๒. เนื้อหาประเภทบูรณาการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
๓. เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา
๔. เนื้อหาประเภทวิชาการ

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข ศึกษาประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ หลักสูตรพัฒนาจิตใจให้เกิดปัญญาและสันติสุข จากการศึกษาพบว่า ผลการสำรวจความคิดเห็นของวิทยากรและผู้เข้าอบรม จำนวน ๒๔๖ คน ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ สื่อและประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาจิตใจให้เกิดปัญญาและสันติสุข พบว่าผู้ส่งสารคือ คุณแม่ดร.สิริ กรินชัยและคณะวิทยากรสามารถโน้มน้าวใจผู้รับสาร/ผู้เข้าอบรมให้คล้อยตามเนื้อหาสาระธรรม โดยการใช้สื่อต่างๆ อย่างถูกต้องเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ จนทำให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการรู้และสำนึก อารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรวมของระดับเจตนาในการรักษาศีล ๕ และงดเว้นจากอบายมุขและสิ่งเสพติด เช่น สุรา บุหรี่ ยาบ้า กัญชา โคเคน เล่นการพนัน เที่ยวกลางคืน พบว่า ก่อนเข้าอบรมค่าเฉลี่ยร่วมอยู่ในระดับบ่งตัวได้มากที่สุด เท่ากับ ๔.๖๖ หลังเข้าอบรมค่าเฉลี่ยร่วมอยู่ในระดับเดิมแต่มีค่าเฉลี่ยเพิ่มสูงขึ้น^{๑๓๗}

พิไล จิรไกรศิริ^{๑๓๘} ได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม กับความรู้ ทศนคติและการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ของพุทธศาสนิกชนในเขตกรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมของพุทธศาสนิกชนในเขตกรุงเทพมหานครและเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรกับการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมกับความรู้ ทศนคติ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมและความสัมพันธ์ ระหว่าง

^{๑๓๖} พระวุฒิกธรม วุฑฒิกธรม (พรมพิมพ์), “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาวงมณี (ประยูร ธรรมจิตโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

^{๑๓๗} ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข, “ศึกษาประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาจิตใจให้เกิดปัญญาและสันติสุข”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๑.

^{๑๓๘} พิไล จิรไกรศิริ, “การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมกับความรู้ ทศนคติและการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ของพุทธศาสนิกชนในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

ความพึงพอใจที่ได้จากการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พุทธศาสนิกชนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน ๔๐๘ คน ผลการวิจัยพบว่า (๑) กลุ่มตัวอย่างที่มี อายุ แตกต่างกัน มีการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม จากสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจและจากรายการธรรมะของกรมการศาสนา/วัดแตกต่างกัน (๒) กลุ่มตัวอย่างที่มี สถานภาพการสมรส แตกต่างกัน มีการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม จากสื่อมวลชนสื่อบุคคล และจากรายการธรรมะของกรมการศาสนา/วัดแตกต่างกัน ยกเว้น การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม จากสื่อเฉพาะกิจไม่แตกต่างกัน (๓) กลุ่มตัวอย่างที่มี เพศ การศึกษา อาชีพ และรายได้ แตกต่างกัน มีการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมจากสื่อมวลชน สื่อ บุคคล สื่อเฉพาะกิจ และจากรายการธรรมะของกรมการศาสนา/วัด ไม่แตกต่างกัน (๔) การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมจากสื่อเฉพาะกิจ สื่อบุคคลและรายการธรรมะของกรมการ ศาสนา/วัด มีความสัมพันธ์เชิงบวก กับ ความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรมเพื่อนำไป พัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม ยกเว้น การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม จากสื่อมวลชนไม่มี ความสัมพันธ์ กับ ความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรมเพื่อนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (๕) การเปิดรับข่าวสารด้าน พุทธธรรมจาก สื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และรายการธรรมะของกรมการศาสนา/วัด ไม่ มีความสัมพันธ์ กับ ทศนคติต่อการนำ พุทธธรรมไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (๖) การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมจาก สื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และรายการธรรมะ ของกรมการศาสนา/วัด มีความสัมพันธ์เชิงบวก กับ การพัฒนาคุณภาพ ชีวิตและสังคม (๗) มี ความพึงพอใจที่ได้จากการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมจากสื่อต่าง ๆ มีความสัมพันธ์เชิงบวก กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

สรุปได้ว่า บทบาทการสื่อสารในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธานุภาพ อาจจะเผยแผ่ได้หลายวิธี หลายรูปแบบ ซึ่งสามารถโน้มน้าวใจผู้รับสารให้คล้อยตามเนื้อหาสาระธรรมโดย การใช้สื่อต่าง ๆ อย่างถูกต้องเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ จนทำให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านความรู้และสำนึก อารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่าง เห็นได้ชัด

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า บทบาทและวิธีการเผยแผ่ พุทธธรรมของพระพุทธรเจ้า คือการใช้บทบาทและวิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ทางสังคมจารีตประเพณีในแต่ละท้องถิ่น การ เผยแผ่เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในด้านการเรียนรู้ กระบวนการในการเผยแผ่ นั้นมีแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่นำมาใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ทฤษฎีการสื่อสาร ทฤษฎี การจูงใจและทฤษฎีการเรียนรู้ โดยยึดตามหลักการ องค์ประกอบในการเผยแผ่ประเภทของการ เผยแผ่ วัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ ประโยชน์ของการเผยแผ่ หลักการเผยแผ่ตามแนว พระพุทธานุภาพ เนื้อหาของเรื่องที่น่ามาเผยแผ่ คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ตามแนวพระพุทธานุภาพ กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ จริยธรรมในการเผยแผ่ ซึ่งจะช่วยให้สามารถทำการเผยแผ่ได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล บทบาทหลักของพระสงฆ์ ก็คือการพัฒนาคนโดยการศึกษาแก่ประชาชน บทบาทของพระสงฆ์ในการแสดงธรรม สันทนาธรรมและตอบปัญหาธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปนั้นใช้การแสดงธรรมแบบต่าง ๆ และเหมือนกับการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน พระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี พระสงฆ์จะทำหน้าที่เผยแพร่งานพระพุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย ในสังคมปัจจุบันพระสงฆ์และวัดมีบทบาทมาก พระสงฆ์และวัดต้องอยู่ข้างเคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อยู่อาศัยและปกป้องรักษาวัดก็ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติ พระสงฆ์เป็นผู้นำทางความคิด ทศนคติ ค่านิยมและเป็นครูผู้ชี้ทางสว่างโดยการเผยแผ่ธรรมะให้แก่ประชาชนให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมและเป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติ

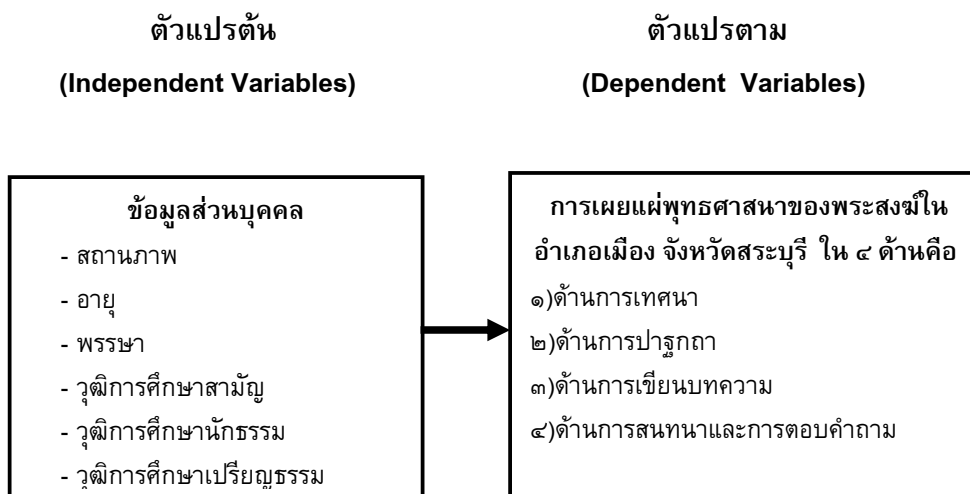
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมืองจังหวัดสระบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิด

การวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา ตำแหน่ง วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีใน ๔ ด้านคือ ๑)ด้านการเทศนา ๒)ด้านการปาฐกถา ๓)ด้านการเขียนบทความ และ ๔)ด้านการสนทนาและการตอบคำถาม ดังแผนภาพที่ ๒.๑

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี” มีลำดับขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำนวน ๔๖๐ รูป (ข้อมูลจากสำนักเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ณ วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔)

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการ พระลูกวัดในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำนวน ๒๑๐ รูป ซึ่งได้จากการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของเครจซี่และมอร์แกน^{๑๓๔}

---

^{๑๓๔} ธานีรินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๙., (กรุงเทพมหานคร : บิสนิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙.

ตารางกลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่าง^{๓๔}

ที่	ตำบล	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
๑	ปากเพรียว	๑๒๒	๕๒
๒	ดาวเรือง	๔๗	๒๒
๓	นาโคง	๕๕	๒๖
๔	หนองโน	๓๐	๑๔
๕	หนองยาว	๔๓	๒๐
๖	หนองปลาไหล	๕๕	๒๖
๗	กุดนกเปล้า	๓๒	๑๕
๘	ปากข้าวสาร	๔๑	๑๙
๙	ตลิ่งชัน	๓๕	๑๖
	รวม	๔๖๐	๒๑๐

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
๓. กำหนดกรอบในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
๔. สร้างเครื่องมือการวิจัยตามกรอบที่กำหนดไว้
๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข
๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
๗. ปรับปรุงแก้ไข

^{๓๔} รายงานประจำเดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ จำนวน ๙ ตำบล ของคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดสระบุรี.

๘.จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม(Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นตามกรอบของรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี รวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์ ใน ๔ ด้านคือ ๑)ด้านการเทศนา ๒)ด้านการปาฐกถา ๓)ด้านการเขียนบทความ และ ๔)ด้านการสนทนาและการตอบคำถาม ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)^{๑๓๖} มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕	หมายถึง	เห็นด้วยมากที่สุด
๔	หมายถึง	เห็นด้วยมาก
๓	หมายถึง	เห็นด้วยปานกลาง
๒	หมายถึง	เห็นด้วยน้อย
๑	หมายถึง	เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแพร่พุทธธรรม ด้านการเทศนา ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ด้านการเขียนบทความ สุภาสิต ด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Question)

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑.ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ ที่สร้างไว้

^{๑๓๖} สุวีย์ ศิริโศคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี:ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๖) , หน้า ๑๓๙-๑๔๐

๒.หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธาน และกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑. ผศ.ดร.โกนิฐฐ์ ศรีทอง	หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย
๒. อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย
๓. ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น	รักษาการหัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย
๔. ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย
๕. อาจารย์เดช ชูจันทร์	อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้ และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์เป็นรายข้อ (Index of Item-Objective Congruent : IOC) ได้ค่า IOC ระหว่าง ๐.๖ – ๑.๐

๓.หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับพระสงฆ์ในอำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^{๑๓๗} ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ ๐.๙๕๓

---

^{๑๓๗} Cronbach, Lee J. **Essentials of psychological testing**, 4 th ed., (New York: Harper & Row, 1971), p.67.

๔. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริง ในการวิจัยต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

๒. ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสอบถามและขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ผู้อำนวยการหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ ถึงเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี เพื่อขอความร่วมมือไปยังกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษา หลังจากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมาย คือ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระลูกวัด จำนวน ๒๑๐ รูป ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้รับแบบสอบถามคืนมาแล้ว ผู้วิจัยได้นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามและนำไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติดังต่อไปนี้

๑. สถิติพรรณนา (Descriptive) เพื่อหาค่าสถิติร้อยละ (Percentage)^{๑๓๔} ใช้สำหรับอธิบายลักษณะข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา ตำแหน่ง วุฒิ การศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้อธิบายในการศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธรูปของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

---

^{๑๓๔} บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ชมรมเด็ก, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๑.

เกณฑ์การแปลค่าเฉลี่ย

ค่าเฉลี่ย	ระดับความเห็น
๔.๕๐ – ๕.๐๐	ระดับความเห็นมากที่สุด
๓.๕๐ – ๔.๔๙	ระดับความเห็นมาก
๒.๕๐ – ๓.๔๙	ระดับความเห็นปานกลาง
๑.๕๐ – ๒.๔๙	ระดับความเห็นน้อย
๑.๐๐ – ๑.๔๙	ระดับความเห็นน้อยที่สุด

๒. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้ในการเปรียบเทียบศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี การทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way analysis of variance) และทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) สำหรับนัยสำคัญสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ กำหนดไว้ที่ระดับ ๐.๐๕

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์ และเพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มีประสิทธิภาพของคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้ค่าความถี่(Frequency) ร้อยละ(Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาได้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น ๔ ตอนดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของพระสงฆ์

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มีประสิทธิภาพของคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของของพระสงฆ์โดยใช้ค่าความถี่และร้อยละ

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของของพระสงฆ์

ข้อมูลทั่วไปของพระสงฆ์	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
สถานภาพ		
พระสังฆาธิการ	๕๑	๒๔.๓๐
พระลูกวัด	๑๕๙	๗๕.๗๐
รวม	๒๑๐	๑๐๐.๐๐
อายุ		
๒๐ - ๓๐ ปี	๕๙	๒๘.๑๐
๓๑ - ๔๐ ปี	๕๑	๒๔.๓๐
๔๑ - ๕๐ ปี	๔๐	๑๙.๐๐
๕๑ - ๖๐ ปี	๓๙	๑๘.๖๐
๖๑ ปีขึ้นไป	๒๑	๑๐.๐๐
รวม	๒๑๐	๑๐๐.๐๐
จำนวนพรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๘๓	๓๙.๕๐
๕ - ๑๐ พรรษา	๕๑	๒๔.๓๐
๑๑-๑๕ พรรษา	๑๙	๙.๐๐
๑๖-๒๐ พรรษา	๒๖	๑๒.๔๐
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๓๑	๑๔.๘๐
รวม	๒๑๐	๑๐๐.๐๐
วุฒิการศึกษาสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๗๔	๘๒.๘๐
ปริญญาตรี	๓๓	๑๕.๗๐
ปริญญาโท	๓	๑.๔๐
รวม	๒๑๐	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปของของพระสงฆ์	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
วุฒิการศึกษาขั้นประถม		
นักธรรมชั้นตรี	๒๙	๑๓.๘๐
นักธรรมชั้นโท	๒๐	๙.๕๐
นักธรรมชั้นเอก	๙๐	๔๒.๙๐
ไม่มีวุฒินักธรรม	๗๑	๓๓.๘๐
รวม	๒๑๐	๑๐๐.๐๐
วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม		
ประโยค ๑ - ๒ - ป.ธ. ๓	๑๔	๖.๗๐
ป.ธ. ๔ - ๖	๙	๔.๓๐
ป.ธ. ๗- ๙	๒	๑.๐๐
ไม่มีวุฒิบาลี	๑๘๕	๘๘.๑๐
รวม	๒๑๐	๑๐๐.๐๐

จากข้อมูลในตารางที่ ๔.๑ พบว่าข้อมูลพระสงฆ์เป็นดังนี้

๑. สถานภาพ พบว่าพระสงฆ์ร้อยละ ๗๕.๗๐ เป็นพระลูกวัด ร้อยละ ๒๔.๓๐ เป็นพระสังฆาธิการ

๒. อายุ พบว่าพระสงฆ์ร้อยละ ๒๘.๑๐ มีอายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี ร้อยละ ๒๔.๓๐ มีอายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ร้อยละ ๑๙.๐๐ มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี ร้อยละ ๑๘.๖๐ มีอายุระหว่าง ๕๑-๖๐ ปี และร้อยละ ๑๐.๐๐ มีอายุ ๖๑ ปีขึ้นไป

๓. จำนวนพรรษา พบว่าพระสงฆ์ร้อยละ ๓๙.๕๐ มีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษา ร้อยละ ๒๔.๓๐ มีพรรษาระหว่าง ๕-๑๐ พรรษา ร้อยละ ๑๔.๘๐ มีพรรษา ๒๑ พรรษาขึ้นไป ร้อยละ ๑๒.๔๐ มีพรรษาระหว่าง ๑๖-๒๐ ปี และร้อยละ ๙.๐ มีพรรษาระหว่าง ๑๑-๑๕ พรรษา

๔. วุฒิการศึกษาสามัญ พบว่าพระสงฆ์ร้อยละ ๘๒.๙๐ มีวุฒิการศึกษาน้อยกว่าปริญญาตรี ร้อยละ ๑๕.๗๐ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี และร้อยละ ๑.๔๐ มีการศึกษาระดับปริญญาโท

๕. วุฒิการศึกษานักธรรม พบว่าพระสงฆ์ร้อยละ ๔๒.๙๐ สอบได้นักธรรมชั้นเอก ร้อยละ ๓๓.๘๐ ไม่มีวุฒินักธรรม ร้อยละ ๑๓.๘๐ สอบได้นักธรรมชั้นตรี และร้อยละ ๙.๕๐ สอบได้นักธรรมชั้นโท

๖. วุฒิกการศึกษาเปรียญธรรม พบว่าพระสงฆ์ร้อยละ ๘๑.๑๐ ไม่มีวุฒิบาลี ร้อยละ ๖.๗๐ สอบได้ประโยค๑-๒ – เปรียญธรรม ๓ ประโยค ร้อยละ ๔.๓๐ สอบได้เปรียญธรรม๔-๖ ประโยค และร้อยละ ๑.๐๐ สอบได้เปรียญธรรม ๗-๘ ประโยค

๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ ด้านการเทศนา ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ และด้านการสนทนาธรรม และการตอบคำถาม โดยใช้ค่าเฉลี่ยเลขคณิตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ระดับเกณฑ์ความคิดเห็น	แบ่งเป็น ๕ ระดับ ดังนี้
ระดับค่าเฉลี่ย ๔.๒๑ – ๕.๐๐	มากที่สุด
ระดับค่าเฉลี่ย ๓.๔๑ – ๔.๒๐	มาก
ระดับค่าเฉลี่ย ๒.๖๑ – ๓.๔๐	ปานกลาง
ระดับค่าเฉลี่ย ๑.๘๑ – ๒.๖๐	น้อย
ระดับค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๘๐	น้อยที่สุด

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการเทศนา	๒.๘๙	๐.๘๐	ปานกลาง
๒. ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม	๓.๒๖	๐.๘๒	ปานกลาง
๓. ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ	๒.๗๗	๐.๘๗	ปานกลาง
๔. ด้านการสนทนาธรรม	๒.๘๘	๐.๘๙	ปานกลาง
รวม	๓.๐๐	๐.๗๖	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๐๐$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยรวมในระดับปานกลางทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ ด้านการเทศนา

ด้านการเทศนา	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. มีกลยุทธ์เทคนิคในการเทศนา	๓.๐๓	๐.๙๒	ปานกลาง
๒. มีรูปแบบการเทศนาที่สอดแทรกมุขตลก	๒.๘๕	๐.๙๖	ปานกลาง
๓. มีรูปแบบการเทศนาที่สอดแทรกคำคม แง่คิดต่าง ๆ	๓.๐๖	๐.๙๗	ปานกลาง
๔. มีรูปแบบการเทศนาที่ทำให้สนุกสนาน	๒.๙๒	๐.๙๖	ปานกลาง
๕. มีรูปแบบในการเทศนาที่ทำให้ผู้ฟังประทับใจ	๓.๑๐	๑.๐๒	ปานกลาง
รวม	๒.๙๙	๐.๘๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการเทศนา อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๒.๙๙) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้านการเทศนา ในระดับปานกลางทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับการเผยแพร่พระพุทธรศานาคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ ด้านการปรากฏถาวรยารธรรม

ด้านการปรากฏถาวรยารธรรม	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. เป็นคนตรงต่อเวลาในการปรากฏที่กำหนด	๓.๔๗	๐.๙๘	มาก
๒. ไม่เลือกสถานที่ในขณะที่ได้รับการนิมนต์ให้ไปแสดงปรากฏ	๓.๒๔	๑.๐๕	ปานกลาง
๓. มีความรู้ความสามารถในการปรากฏเป็นอย่างดี	๓.๐๗	๐.๙๖	ปานกลาง
๔. ใช้วาจาสุภาพ และเหมาะสมกับสถานการณ์	๓.๔๒	๐.๙๘	ปานกลาง
๕. มีการสรุปการปรากฏถาวรยารธรรมได้อย่างสมบูรณ์	๓.๑๑	๑.๐๓	ปานกลาง
รวม	๓.๒๖	๐.๘๒	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธรศานาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการปรากฏถาวรยารธรรมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๒๖$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธรศานาด้านการปรากฏถาวรยารธรรม ในข้อที่เป็นคนตรงต่อเวลาในการปรากฏที่กำหนด อยู่ในระดับมาก ส่วนข้อที่เหลืออยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับการเผยแพร่
พระพุทธรศาสนาพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ ด้านการ
เขียนบทความ สุภาษิต

ด้านการเขียนบทความ สุภาษิต	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. เขียนสุภาษิต ติดตามบริเวณวัดเพื่อเป็นการเตือนสติ แก่บุคคลทั่วไป	๒.๙๐	๑.๐๒	ปานกลาง
๒. มีการแต่งตำรา หรือ เขียนบทความลงสื่อต่าง ๆ เพื่อ เป็นการเผยแพร่	๒.๕๙	๑.๑๓	ปานกลาง
๓. มีการนำบทความต่าง ๆ ของนักปราชญ์ มาเผยแพร่	๒.๙๖	๑.๐๒	ปานกลาง
๔. เขียนบทความการเผยแพร่ของตนเองนำไปติดในที่ ต่าง ๆ	๒.๕๙	๐.๙๖	ปานกลาง
๕. มีการสนับสนุนให้ผู้อื่น แต่งบทความตลอดถึงการ เขียนสุภาษิต	๒.๘๔	๑.๑๑	ปานกลาง
รวม	๒.๗๗	.๘๗๔	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่
พระพุทธรศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการเขียนบทความสุภาษิตอยู่ใน
ระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๗๗$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อ
รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธรศาสนา ด้านการเขียนบทความสุภาษิตอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับการเผยแพร่
พระพุทธรศาสนาพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ ด้านการ
สนทนาธรรมและการตอบคำถาม

ด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. มีการสนทนาธรรมและตอบคำถามแก่ผู้สนใจ สถานที่ต่าง ๆ	๓.๑๔	๑.๐๑	ปานกลาง
๒. มีการสนทนาและตอบคำถามในเวลาต่าง ๆ	๓.๑๐	๑.๐๖	ปานกลาง
๓. มีการสนทนาและตอบคำถามแก่ผู้สนใจด้วยความ เต็มใจ	๓.๒๓	๑.๑๓	ปานกลาง
๔. มีการชี้แนะแนวทาง แก่ผู้ที่ประสบกับปัญหาชีวิต	๓.๑๕	๑.๑๐	ปานกลาง
๕. มีการสนทนาและตอบคำถาม ทางสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์	๒.๓๐	๑.๒๑	ปานกลาง
รวม	๒.๙๘	.๘๙๕	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่
พระพุทธรศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๙๘$)
และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่
พระพุทธรศาสนาด้านการสนทนาธรรมและตอบคำถามในระดับปานกลางทุกข้อ

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิศึกษานักธรรมและวุฒิการศึกษาปริญญาธรรม ธรรม ตามสมมติฐานที่ ๑ - ๖ ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพ

(n = ๒๑๐)

รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัด สระบุรี	พระสังฆาธิการ		พระลูกวัด		t	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านการเทศนา	๒.๘๐	.๘๒๗	๓.๐๕	.๗๙๐	-๑.๙๔๕	.๐๕๓
๒. ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม	๒.๙๔	.๘๖๑	๓.๓๖	.๗๘๘	-๓.๒๘๓*	.๐๐๑
๓. ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ	๒.๕๗	.๗๘๙	๒.๘๓	.๘๙๓	-๑.๘๕๗	.๐๖๕
๔. ด้านการสนทนาธรรม	๒.๘๕	.๘๘๐	๓.๐๒	.๘๙๙	-๑.๒๑๐	.๒๒๘
รวม	๒.๗๙	.๗๙๑	๓.๐๗	.๗๕๒	-๒.๒๗๒*	.๐๒๔

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกันในด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี
แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามอายุ (n = ๒๑๐)

รูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี	๒๐ - ๓๐ ปี		๓๐ - ๔๐ ปี		๔๑ - ๕๐ ปี		๕๑ - ๖๐ ปี		๖๑ ปีขึ้นไป		F	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านการเทศนา	๒.๘๕	.๘๒๒	๓.๐๕	.๗๑๒	๓.๐๕	.๗๖๖	๓.๐๕	.๘๕๑	๓.๐๑	.๙๖๓	.๖๑๖	.๖๕๑
๒. ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม	๓.๑๘	.๘๑๙	๓.๔๐	.๗๔๙	๓.๒๔	.๘๔๓	๓.๒๑	.๘๓๐	๓.๒๘	.๙๙๓	.๕๔๖	.๗๐๒
๓. ด้านการเขียนบทความ สุภาสิต ต่าง ๆ	๒.๖๐	.๘๘๕	๓.๐๐	.๗๙๖	๒.๗๗	.๘๔๕	๒.๗๒	.๘๘๓	๒.๗๘	๑.๐๓๙	๑.๕๐๕	.๒๐๒
๔. ด้านการสนทนาธรรม	๒.๘๗	.๙๑๓	๓.๐๕	.๗๔๔	๓.๐๘	.๙๓๐	๒.๙๓	.๙๔๑	๓.๐๒	๑.๐๖๔	.๔๖๘	.๗๕๙
รวม	๒.๘๗	.๗๕๗	๓.๑๒	.๖๕๘	๓.๐๓	.๗๖๒	๒.๙๘	.๘๐๑	๓.๐๒	.๗๖๖	.๗๖๘	.๕๔๗

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี
แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามพรรษา (n = ๒๑๐)

รูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี	ต่ำกว่า ๕ พรรษา		๕ – ๑๐ พรรษา		๑๑ – ๑๕ พรรษา		๑๖ – ๒๐ พรรษา		๒๑ พรรษา ขึ้นไป		F	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านการเทศนา	๒.๘๒	.๘๓๕	๓.๒๙	.๖๔๐	๒.๙๘	.๘๓๖	๒.๙๕	.๖๙๕	๒.๙๖	.๙๒๖	๒.๘๑๓*	.๐๒๖
๒. ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม	๓.๑๔	.๘๒๘	๓.๕๙	.๖๔๓	๓.๑๑	.๙๘๙	๓.๑๑	.๗๙๘	๓.๒๓	.๘๙๖	๒.๙๓๒*	.๐๒๒
๓. ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ	๒.๖๘	.๙๑๗	๓.๐๔	.๘๑๐	๒.๖๔	๑.๐๔๔	๒.๗๑	.๖๓๐	๒.๖๙	.๘๘๖	๑.๖๔๒	.๑๖๕
๔. ด้านการสนทนาธรรม	๒.๘๖	.๙๔๔	๓.๒๕	.๗๗๐	๒.๘๐	.๙๖๑	๒.๙๐	.๘๑๖	๓.๐๓	.๙๒๔	๑.๘๖๔	.๑๑๘
รวม	๒.๘๘	.๗๙๓	๓.๒๙	.๕๙๑	๒.๘๘	.๘๙๙	๒.๙๒	.๖๗๐	๒.๙๘	.๘๕๒	๒.๖๘๒*	.๐๓๓

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกันในด้านการเทศนาและด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD.) ในด้านการเทศนาและด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ดังตารางที่ ๔.๑๐ – ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ

พระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามพรรษา ด้านการเทศนา

พรรษา	$\bar{X}$	ต่ำกว่า ๕	๕ - ๑๐	๑๑ - ๑๕ พรรษา	๑๖ - ๒๐ พรรษา	๒๑ พรรษา
		พรรษา	พรรษา			ขึ้นไป
		๒.๘๒	๓.๒๙	๒.๙๘	๒.๙๕	๒.๙๖
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒.๘๒		-.๔๖*	-.๑๖	-.๑๒	-.๑๓
๕ - ๑๐ พรรษา	๓.๒๙			.๓๐	.๓๔	.๓๓
๑๑ - ๑๕ พรรษา	๒.๙๘				.๐๓	.๐๒
๑๖ - ๒๐ พรรษา	๒.๙๕					-.๐๑
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๒.๙๖					

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการเทศนา น้อยกว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษา ๕ - ๑๐ พรรษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามพรรษา ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม

พรรษา	$\bar{X}$	ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๕ - ๑๐ พรรษา	๑๑ - ๑๕ พรรษา	๑๖ - ๒๐ พรรษา	๒๑ พรรษาขึ้นไป
		๓.๑๔	๓.๕๙	๓.๑๑	๓.๑๑	๓.๒๓
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๓.๑๔		-.๔๕*	.๐๓	.๐๓	-.๐๘
๕ - ๑๐ พรรษา	๓.๕๙			.๔๘*	.๔๘*	.๓๕
๑๑ - ๑๕ พรรษา	๓.๑๑				.๐๐	-.๑๒
๑๖ - ๒๐ พรรษา	๓.๑๑					-.๑๒
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๓.๒๓					

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม น้อยกว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษา ๕ - ๑๐ พรรษา ส่วนพระสงฆ์ที่มีพรรษา ๕ - ๑๐ พรรษา มีคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรมมากกว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๑ - ๑๕ พรรษาและ ๑๖ - ๒๐ พรรษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ (n = ๒๑๐)

รูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี	ต่ำกว่า ปริญญาตรี		ปริญญาตรี		สูงกว่า ปริญญาตรี		F	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านการเทศนา	๒.๙๘	.๘๐๔	๓.๑๐	.๗๗๙	๒.๒๐	.๘๗๑	๑.๘๒๓	.๑๖๔
๒. ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม	๓.๒๔	.๘๑๗	๓.๔๑	.๘๖๕	๒.๘๖	.๘๓๒	.๙๓๘	.๓๙๓
๓. ด้านการเขียนบทความ สุภาษิตต่าง ๆ	๒.๗๗	.๙๐๔	๒.๘๐	.๗๐๗	๒.๔๐	.๘๗๑	.๒๘๗	.๗๕๑
๔. ด้านการสนทนาธรรม	๒.๙๗	.๙๑๐	๓.๐๓	.๘๐๘	๒.๖๐	๑.๒๑๖	.๓๓๒	.๗๑๘
รวม	๒.๙๙	.๗๗๖	๓.๐๘	.๗๐๓	๒.๕๑	.๙๓๘	.๘๒๐	.๔๔๒

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม (n = ๒๑๐)

รูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี	นักธรรมตรี		นักธรรมโท		นักธรรมเอก		ไม่มีวุฒิ นักธรรม		F	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านการเทศนา	๓.๑๑	.๘๑๓	๓.๑๑	.๗๓๕	๓.๐๒	.๗๘๖	๒.๘๗	.๘๔๓	.๘๘๕	.๔๕๐
๒. ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม	๓.๓๗	.๗๕๗	๓.๓๙	.๘๘๑	๓.๒๘	.๘๕๘	๓.๑๖	.๗๙๖	.๖๘๒	.๕๖๔
๓. ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ	๒.๘๘	.๙๖๘	๒.๘๒	.๙๑๗	๒.๗๓	.๘๑๖	๒.๗๖	.๙๐๙	.๒๒๗	.๘๗๘
๔. ด้านการสนทนาธรรม	๓.๐๐	.๘๕๕	๓.๑๑	.๘๔๗	๓.๐๐	.๘๗๙	๒.๙๑	.๙๕๖	.๒๘๓	.๘๓๘
รวม	๓.๐๙	.๗๗๖	๓.๑๐	.๗๕๓	๓.๐๑	.๗๕๕	๒.๙๒	.๗๘๘	.๔๖๘	.๗๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

สมมติฐานที่ ๖ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม (n = ๒๑๐)

รูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี	ประโยค ๑ - ๒ - ป.ธ. ๓		ป.ธ. ๔ - ๖		ป.ธ. ๗- ๙		ไม่มีวุฒิบาลี		F	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านการเทศนา	๓.๐๐	.๗๗๒	๓.๓๑	.๗๔๒	๒.๕๐	.๙๙๙	๒.๙๘	.๘๑๐	.๗๒๗	.๕๒๗
๒. ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม	๓.๓๐	.๘๒๙	๓.๔๐	.๗๙๓	๓.๐๐	๑.๑๓๑	๓.๒๕	.๘๒๙	.๑๖๑	.๙๒๓
๓. ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ	๒.๘๐	.๗๘๘	๓.๐๔	.๗๓๓	๒.๗๐	.๙๘๙	๒.๗๕	.๘๙๐	.๓๑๑	.๘๑๘
๔. ด้านการสนทนาธรรม	๓.๐๐	.๖๗๙	๓.๒๔	.๙๒๖	๓.๐๐	๑.๔๑๔	๒.๙๖	.๙๐๙	.๒๗๐	.๘๔๗
รวม	๓.๐๒	.๖๕๓	๓.๒๕	.๗๖๑	๒.๘๐	๑.๑๓๑	๒.๙๙	.๗๗๕	.๓๗๒	.๗๗๔

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มีประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

ตารางที่ ๔.๑๕. ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มีประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการเทศนา

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
- ขาดบุคลากรในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	- ควรจัดให้การอบรมปลูกฝังในการพูดการเทศนา
- ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการเทศนาด้วยปากเปล่า	- ควรเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับเพศและวัยอันเป็นหลักความจริง
- พระสงฆ์ยังไม่มีความรู้ในเรื่องที่เทศนาเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	- ควรจัดให้มีหลักสูตรการเทศนาประจำจังหวัด
- พระสงฆ์ใช้เวลาไม่เหมาะสมกับโอกาสในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	- ควรจัดให้มีการอบรมการเทศนาประจำจังหวัด.
- พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา ยังมีทักษะไม่พอ	- ควรเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้เป็นไปตามความเป็นจริง

ตารางที่ ๔.๑๖. ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มีประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
- ยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการปาฐกถาบรรยายธรรม	- ต้องเป็นพระสงฆ์ที่มีความรู้ด้านนี้จริง
- ความพร้อมของผู้บรรยายยังไม่พร้อมในการปาฐกถาบรรยายธรรม	- ควรมีการเตรียมความพร้อมเสมอ
- เวลาไม่เพียงพอต่อการปาฐกถาบรรยายธรรม	- ควรมีการกำหนดเวลาที่พอสมควร
- ผู้รับกับผู้ให้เวลาไม่ตรงกัน	- ควรจัดให้มีการฝึกอบรม
- องค์กรแสดงมีความรู้ความสามารถน้อย	- บุคลากรควรมีความรู้ความสามารถเข้าใจรักษาเวลาและต้องสุภาพ
- เวลา โอกาส สถานที่ อุปกรณ์ ไม่เอื้ออำนวยต่อการปาฐกถาบรรยายธรรม	- ส่งเสริมด้านการเรียนสายสามัญแก่พระสงฆ์

ตารางที่ ๔.๑๗. ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มีประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีด้านการเขียนบทความสุภาษิตต่าง ๆ

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
- ไม่มีใครสนใจศึกษาด้านบทความและสุภาษิต	- ต้องมีพระที่สนใจในด้านนี้จริงๆ
- ขาดการสนับสนุนด้านปัจจัย	- ควรมีงบประมาณสนับสนุน
- มีการสร้างแรงจูงใจในการเขียนบทความสุภาษิตน้อยมาก	- จัดให้มีการแข่งขันและมีรางวัลเป็นสิ่งตอบแทน
- ขาดการคัดสรรข้อมูลที่เหมาะสม	- ค้นหาข้อมูลจากหลายที่ในการเขียนบทความ สุภาษิต
- ผู้รับยังตามไม่ทันเกี่ยวกับความรู้ในเรื่องนี้	- จัดให้มีการศึกษาให้มากขึ้น
- การตีความหมายสุภาษิตยังไม่แตกฉานพอ	- ควรรณรงค์ให้วัดต่าง ๆ เขียนบทความสุภาษิตติดตามต้นไม้และอาคาร
- ไม่เข้ากับสถานะและเวลา	- ควรเขียนให้เข้ากับเหตุการณ์ ตามเหตุตามผล
- เครื่องมือและอุปกรณ์ไม่เอื้ออำนวย	- ควรเขียนให้ตรงประเด็นให้ตรงโอกาส

ตารางที่ ๔.๑๘. ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ที่มีประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการสนทนาธรรม

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
- บุคลากรขาดความเข้าใจในการตอบปัญหา	- ควรมีการอบรมให้พระสงฆ์มีความรู้
- พระสงฆ์บางรูปยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ไม่สามารถตอบปัญหาได้	- ควรจัดให้มีการอบรมศึกษาหลักธรรมให้เข้าใจเป็นประจำและต่อเนื่อง
- พระสงฆ์ขาดความรู้และสติปัญญา	- จัดให้มีการโต้ตอบถามกระตุ้นให้มากขึ้น
- ยังขาดอุปกรณ์ในการสื่อสารทางด้านอิเล็กทรอนิกส์	- ควรจัดให้มีการสนทนากันบ่อยๆ
- ผู้ตอบผู้ถามยังไม่กล้าแสดงความคิดเห็นมาก	- จัดให้มีการอบรมสนทนาธรรมะ
- พระสงฆ์บางรูปสนทนาไม่เข้าใจเพราะขาดความรู้ทางธรรมะ	- ควรแสดงธรรมที่สมควรกับภูมิธรรมของผู้สนทนา
- ไม่มีความรู้ความสามารถพอที่จะตอบคำถามได้เป็นบางข้อ	- ให้ตั้งข้อเสนอแนวทางการปฏิบัติ
- ขาดภูมิธรรมไม่เสมอกัน.	- จัดให้มีการอบรมสนทนาธรรมะ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลและเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการ พระลูกวัด จำนวน ๒๑๐ รูป การวิจัยครั้งนี้สร้างแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา ตำแหน่ง วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และสอบถามแบบปลายเปิด (Open-end questions) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ได้แก่ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการเทศนา ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ และด้านการสนทนาธรรม วิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าความถี่และร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม หาค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีด้านการเทศนา ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ และด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการสำรวจจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๑๐ รูป พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามเป็นพระลูกวัด ร้อยละ ๗๕.๗๐ ส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี ร้อยละ ๒๘.๖๐ มีพรรษาต่ำกว่า ๕ ร้อยละ ๔๐.๐๐ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ ๘๒.๔๐ มีวุฒิศึกษานักธรรม นักธรรมชั้นเอก ร้อยละ ๔๒.๘๐ และไม่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ร้อยละ ๘๑.๑๐

๕.๑.๒. รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ๒๑๐ รูป พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า

๑) พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ด้านการเทศนา อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๙๙$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

๒) พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๒๔$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ในข้อที่เป็นคนตรงต่อเวลาในการปาฐกถาที่กำหนด อยู่ในระดับมาก ส่วนข้อที่เหลืออยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

๓) พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการเขียนบทความสุภาสิต อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๙๓$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ด้านการเขียนบทความสุภาสิตอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

๔) พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการสนทนาธรรมและตอบคำถาม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๙๘$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ด้านการสนทนาธรรมและตอบคำถามในระดับปานกลางทุกข้อ

๕.๑.๓. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

๑) พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกันในด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม

๒) พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๓) พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกันในด้านการเทศนาและด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม

๔) พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๕) พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๖) พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาธรรมต่างกัน มีคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๕.๑.๔. ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

๑) ด้านการเทศนา ปัญหา ได้แก่ ขาดบุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ยังไม่มีความรู้ในเรื่องที่เทศนา ใช้เวลาไม่เหมาะสม พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ยังมีทักษะไม่พอ ข้อเสนอแนะ คือ ควรจัดให้มีการอบรมการเทศนา เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับเพศและวัย เข้าถึงกลุ่มผู้ฟัง โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย จัดให้มีหลักสูตรการเทศนาประจำจังหวัด

๒) ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ปัญหา ได้แก่ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ องค์กรแสดงมีความรู้ความสามารถน้อย เวลา โอกาส สถานที่ อุปกรณ์ ไม่เอื้ออำนวยต่อการปาฐกถาบรรยายธรรม ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการเตรียมความพร้อมเสมอ มีการกำหนดเวลา มีการฝึกอบรมบุคลากรและส่งเสริมด้านการเรียนสายสามัญแก่พระสงฆ์

๓) ด้านการเขียนบทความ สุภาษิตต่าง ๆ ปัญหา ได้แก่ ขาดการสนับสนุนด้านปัจจัย มีการสร้างแรงจูงใจในด้านการเขียนบทความสุภาษิตน้อยมาก ขาดการคัดสรรข้อมูลที่เหมาะสม

การตีความหมายสุภาสิตยังไม่แตกฉานพอ เครื่องมือและอุปกรณ์ไม่เอื้ออำนวย ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีงบประมาณสนับสนุนจัดให้มีการแข่งขันและมีรางวัลเป็นสิ่งตอบแทน ควรหาข้อมูลให้หลากหลาย วรรณคดีให้วัดต่างๆ เขียนบทความสุภาสิตติดตามต้นไม้และอาคาร

๔) ด้านการสนทนาธรรม ปัญหา ได้แก่ บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในการตอบ ปัญหา ขาดอุปกรณ์ในการสื่อสารทางด้านอิเล็กทรอนิกส์ ขาดภูมิธรรมไม่เสมอกัน ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการอบรมให้พระสงฆ์มีความรู้ จัดให้มีการอบรมศึกษาหลักธรรมให้เข้าใจเป็นประจำ และต่อเนื่อง จัดให้มีการโต้ตอบถามกระทำให้มากขึ้น จัดให้มีการอบรมสนทนาธรรมะให้ตั้ง ข้อเสนอแนวทางการปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น

๕.๒ การอภิปรายผล

๑. ผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ พระสงฆ์ที่สังกัดอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำนวน ๒๑๐ รูป มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในด้านต่างๆ คือ ด้านการเทศนา ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ด้านการเขียนบทความ สุภาสิต ต่าง ๆ และด้านการสนทนาธรรม ผลการศึกษานำสู่การอภิปรายผล ดังนี้

ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางเนื่องจากว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการเผยแผ่ที่ต้องใช้ทักษะความรู้ความสามารถตลอดถึงต้องมีบทบาทที่สามารถในการเผยแผ่ซึ่งประกอบด้วย ด้านการเทศนา ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ และด้านการสนทนาธรรม บางครั้งผู้ที่ทำการเผยแผ่อาจจะมี ความรู้ความสามารถไม่เพียงพอ จึงทำให้การเผยแผ่ไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันนี้มีได้อยู่ อย่างตัวใครตัวมัน แต่พระสงฆ์ได้กลายเป็นสถาบันศาสนา ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการ^{๑๓๙} คือ ๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเอง ๒) บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่นและเมื่อพิจารณา เป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ด้านการเทศนา ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ด้านการเขียน บทความ สุภาสิตต่าง ๆ และด้านการสนทนาธรรม อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

๑.๑ ด้านการเทศนา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี อยู่ในระดับปานกลาง คือ มีกลยุทธ์เทคนิคในการเทศนา สร้างรูปแบบการเทศนาให้สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน หรือทันต่อเหตุการณ์ สอดแทรกคำคม

^{๑๓๙} พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต. พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนตีพร, ๒๕๑๓), หน้า ๕๖-๕๗.

แง่คิดต่าง ๆ ที่นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ได้รับฟัง ตลอดถึงสร้างรูปแบบการเทศนาให้ผู้ฟังประทับใจ ในโอกาสต่าง ๆ มีการสอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปพัฒนาสังคม มีการชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับ จิราพร เนติธาดา^{๑๑๑} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง วิธีการถ่ายทอดธรรมะของหลวงพ่อบุชา สุภัทโท ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการถ่ายทอดธรรมะ ของหลวงพ่อบุชา สุภัทโท ผลการวิจัยพบว่า (๑) หลวงพ่อบุชา สุภัทโทมีวิธีการถ่ายทอดธรรมะโดยการพูดเรื่องธรรมะให้ลูกศิษย์ฟังปฏิบัติในสิ่งที่พูดให้ฟังไปแล้วให้ดูเป็นตัวอย่าง และให้ลูกศิษย์ทดลองปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเข้าใจด้วยตนเอง (๒) การถ่ายทอดธรรมะของหลวงพ่อบุชา สุภัทโทโดยการพูดให้ฟังนั้น จะใช้วิธีการใช้คำพูดสั้น ๆ ง่าย ๆ ไม่ใช่คำศัพท์ภาษาบาลี สันสกฤต ในกรณีที่ต้องใช้จะมีคำอธิบายประกอบ (๓) หลวงพ่อบุชา สุภัทโทใช้การยกตัวอย่างเปรียบเทียบแบบอุปมา อุปไมย ในการอธิบายหัวข้อธรรมะซึ่งเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมโดยสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบนั้นเป็นธรรมชาติที่อยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ (๔) การถ่ายทอดธรรมะโดยการปฏิบัติให้ดูและให้ปฏิบัติตามนี้เป็นการใช้สัญลักษณ์โดยผ่านอวัจนภาษา เพื่อสื่อความหมายของการปฏิบัติในบริบทของพระธรรม (๕) เรื่องเล่าของหลวงพ่อบุชา สุภัทโทเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ น่าเชื่อถือ และเป็นที่ยอมรับของลูกศิษย์เนื่องจากการปฏิบัติตนของท่านสอดคล้องกับสิ่งที่ท่านเล่าและเรื่องที่ท่านเล่า นั้น มีความคงเส้นคงวาตลอดเรื่อง เป็นเรื่องจริงและมีคุณค่าในแง่ของศีลธรรมด้วย

๑.๒ ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ในระดับปานกลาง คือ มีการปาฐกถาตรงต่อเวลาที่กำหนด ใช้วาจาที่สุภาพ และเหมาะสมกับสถานการณ์ และสรุปการปาฐกถาบรรยายธรรมได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสิริญา ปญญาวิจิตโต^{๑๑๒} ได้ศึกษารูปแบบและแนวทาง การเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ ภัฏจินิโก, “หลวงตา”-“แพรเยื่อไม้”) พบว่า การศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล ทั้ง ๓ ประเภทคือ ๑. การเทศนา (เทศน์มหาชาติและเทศน์ธรรมวัตร) ๒. การปาฐกถา – บรรยายธรรม อภิปราย สนทนา และโต้ว่าที่ ๓. เขียนหนังสือ บทความวรรณกรรมเรื่องสั้นต่าง ๆ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีการนำเสนอ ๔ วิธี คือ ๑. การนำเสนอโดยตรง

^{๑๑๑}จิราพร เนติธาดา, “วิธีการถ่ายทอดธรรมะของหลวงพ่อบุชา สุภัทโท”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (นิเทศศาสตรพัฒนาการ), (บัณฑิตวิทยาลัย:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๒.

^{๑๑๒}พระมหาสิริญา ปญญาวิจิตโต, การศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗.

๒. การนำเสนอโดยเปรียบเทียบ ๓. การนำเสนอโดยการเชื่อมโยง ๔. การนำเสนอโดยการใช้อย่าง ตัวอย่าง และจากการศึกษาแนวทางการใช้สำนวนภาษาของท่าน ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปแบบดังกล่าวมานั้น ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะเด่น ๓ ประการ คือ ๑. การใช้ถ้อยคำ มีการใช้คำง่าย และการใช้คำเชิงสัพยอก ๒. การใช้ภาพพจน์ มีการใช้ภาพพจน์อุปมา ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน และภาพพจน์การเรียนรู้เสียงธรรมชาติ ๓. การใช้สำนวนพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำพังเพย คำคม คำกลอน และแหล่งมาประกอบ

๑.๓ ด้านการเขียนบทความ สุภาษิตต่าง ๆ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ในระดับปานกลาง คือ มีการเขียนบทความ สุภาษิต ติดตามบริเวณวัด เพื่อเป็นการเตือนสติแก่บุคคลที่ได้เข้ามาในวัด มีการเขียนตำรา หรือบทความต่าง ๆ ลงสื่อพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อเป็นการเผยแพร่ และมีการนำคำคม บทความ หรือสุภาษิต มาเผยแพร่ ซึ่งสอดคล้องกับ พระวุฒิกโรธ วุฑฒิกโรธ (พรมพิมพ์) ในงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาเทคนิคและวิธีการ เผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมนี (ประยูร ธรรมจิตโต)” สรุปผลการวิจัยว่า เนื้อหาของพระราชวรมนีมีจุดเด่น คือ มีเนื้อหาเรื่องการบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษาร่วมสมัย ฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสามารถสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมที่ท่านนำเสนอได้ ๔ ประเภท คือ เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม เนื้อหาประเภทบูรณาการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนาและเนื้อหาประเภทวิชาการ^{๑๔๒}

๑.๔ ด้านการสนทนาธรรม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ในระดับปานกลาง คือ มีการสนทนาธรรม และตอบคำถามแก่ผู้สนใจในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งแนะแนวทางการดำเนินชีวิต และแนวทางการแก้ปัญหาชีวิต แก่ผู้ที่ประสบปัญหาชีวิต ซึ่งเป็นการสนทนาธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสฺสี ได้ศึกษาวิธีการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาของ พระราชวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ) พบว่า วิธีการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาในปัจจุบันของหลวงพ่อ หลักธรรม คำสอนทางพระพุทธรศาสนาที่ท่านใช้ในการเผยแพร่หรือประกาศและวิธีการเผยแพร่ที่ใช้อยู่ที่สุด คือการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม ถือว่าเป็นวิธีการที่ท่านใช้สื่อถึง ผู้ฟังง่ายที่สุด ไม่ต้องมีพิธีรีตองมากมาย ตลอดถึงการใช้บุคลิกลักษณะคือท่านั่ง การพูดภาษาพื้นบ้านและการสร้าง

^{๑๔๒} พระวุฒิกโรธ วุฑฒิกโรธ (พรมพิมพ์), “ ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมนี (ประยูร ธรรมจิตโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

อารมณ์ขันให้แก่ผู้ฟังอยู่เสมอ ความสัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่ที่มีคนทุกคนชั้นตั้งแต่กษัตริย์คนรวาย คนจน ต่างพากันเข้าไปกราบนมัสการ และทัศนคติของคนเหล่านั้นที่มีต่อหลวงพ่อกุณ^{๑๔๓}

๒. ผลการเปรียบเทียบรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมืองจังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๒.๑ พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก พระสังฆาธิการย่อมมีเข้าใจโครงสร้างในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่าพระลูกวัด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤศดา มะตะขบ^{๑๔๔} ได้ศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อโครงสร้างอำนาจ การปกครองวัดตามพระรัชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พบว่าทัศนคติของพระสงฆ์โดยทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจเห็นว่า โครงสร้างอำนาจเดิมไม่สอดคล้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศ เจ้าอาวาสมีอำนาจมากเกินไปควรนำพระธรรมวินัยมายึดเป็นหลักในการตัดสินใจ การควรมีการกระจายอำนาจให้พระสงฆ์ภูมิภาคในทุกชั้นตอนของการบริหาร การแต่งตั้งและถอดถอน รัฐควรเข้ามาบีบบทบาทช่วยเหลือสถาบันศาสนามากขึ้น และนอกจากนี้ประชาชนควรเข้ามามีอำนาจในระดับที่เหมาะสม ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีสถานภาพต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

๒.๒ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก ไม่ว่าพระสงฆ์จะมีอายุเท่าใด ต่างก็มีความมุ่งมั่นมีอุดมการณ์ที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยต้องปรับปรุงบุคลิกภาพให้น่าเลื่อมใสศรัทธาและศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แตกฉานอยู่เสมอ ซึ่งจะก่อให้เกิดความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระมหานิมิต สิขรสุนทร^{๑๔๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง □ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศิลป์สุนทรวาทิ (ศิลป์ สิขรสุนทร) □ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศิลป์สุนทรวาทิตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของปัจจัยดังกล่าว โดยการศึกษาวิเคราะห์จากหนังสือ เอกสารสิ่งตีพิมพ์ ม้วนเทปบันทึกเสียง และสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ

^{๑๔๓} พระมหาบุญเลิศ ฐมมทสฺสี. ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม. ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓

^{๑๔๔} กฤศดา มะตะขบ, “ทัศนคติของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๓.

ในการเผยแพร่พระศาสนาของพระศรีศิลปสุนทรวาที (ศิลาป ลิกขาสโก) ประกอบด้วยปัจจัยหลัก ๓ ประการ คือ ๑) เทคนิคและวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ๒) อุดมการณ์ และ ๓) บุคลิกภาพ^{๑๔๕} ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน

๒.๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก พระสงฆ์ที่มีพรรษามากจะมีประสบการณ์ มีความชำนาญและมีเทคนิควิธีการเฉพาะตัวที่จะทำการเผยแพร่ธรรมะให้เข้าถึงผู้ฟังอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งพระสงฆ์ที่มีพรรษาน้อยจะมีประสบการณ์น้อยกว่า จึงทำให้ความชำนาญและมีรูปแบบวิธีการเผยแพร่ที่แตกต่างกับพระสงฆ์ที่มีพรรษามากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหามณเฑียร วรธมโม (ชัยเกลี้ยง)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า บทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงาอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ ด้านการศึกษาและด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับด้านอื่นๆอยู่ในระดับมากทุกด้าน ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา พบว่าพระสังฆาธิการที่มีอายุและจำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่ง วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิทางการศึกษานักธรรม และวุฒิทางการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน^{๑๔๖} ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

๒.๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแพร่พระศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก ไม่ว่าพระสงฆ์จะมีวุฒิการศึกษาสามัญอยู่ในระดับใดก็สามารถติดตามข่าวสารจากสื่อต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ที่จะนำมาเผยแพร่ธรรมได้ เพราะโดยส่วนมากแล้วเรื่องที่ทำการศึกษาแสดงธรรม การสนทนาหรือการถามตอบปัญหาที่อยู่ภายในชีวิตประจำวันเป็น

^{๑๔๕} พระมหานิมิต สิขรสุนฺโด, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแพร่พระศาสนาของพระศรีศิลปะ สุนทรวาที (ศิลาป ลิกขาสโก)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

^{๑๔๖} พระมหามณเฑียร วรธมโม (ชัยเกลี้ยง), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

หลัก ซึ่งการแสดงธรรมที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ในปัจจุบันจะทำให้สามารถเผยแผ่ธรรมะเข้าถึงประชาชนได้โดยง่าย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาดมรงค์ศักดิ์ สุภิกภักดิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง □ บทบาทของพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมเยาวชน □ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาลักษณะการปฏิบัติงานและปัญหาอุปสรรคของพระธรรมวิทยากรที่ออกไปปฏิบัติหน้าที่ตามสถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานคร ปริมณฑลและวิทยาเขตทั้ง ๗ แห่ง พบว่า ลักษณะการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมวิทยากรทุกด้าน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง โดยพระธรรมวิทยากรส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักธรรมไปปฏิบัติที่บ้านมากที่สุด รองลงมาพระธรรมวิทยากรได้นำสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาประยุกต์ให้เข้ากับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ด้านปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติ หน้าที่ของพระธรรมวิทยากร โดยภาพรวมพบว่า พระธรรมวิทยากรประสบปัญหาและอุปสรรคทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยประสบปัญหาและอุปสรรคด้านไม่ได้รับการยอมรับจากนักเรียน และผู้ปกครองมากที่สุด^{๑๔๗} ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน

๒.๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก พระสงฆ์ไม่ว่าจะมีวุฒิการศึกษานักธรรมในระดับใด ต่างก็ได้รับการปลูกฝังรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแนวทางเดียวกัน คือยึดตามพุทธวิธีของพระพุทธเจ้า เน้นการเผยแผ่ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่มีตั้งแต่สมัยพุทธกาล ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่จึงเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาชวลิต ชาติเมธี (คงแก้ว) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต” ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุสามเณรในจังหวัดภูเก็ตมีความคิดเห็นแตกต่างกันตามสถานภาพ อายุ จำนวนพรรษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนพระภิกษุสามเณรที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ต

^{๑๔๗} พระมหาดมรงค์ศักดิ์ สุภิกภักดิ์, “บทบาทของพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมเยาวชน, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๕๖.

ไม่แตกต่างกัน^{๑๔๔} ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน

๒.๖ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกันมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก ไม่ว่าพระสงฆ์จะมีวุฒิการศึกษาบาลีในระดับใด หากตั้งใจใฝ่รู้และศึกษารูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างเข้าใจลึกซึ้ง ก็สามารถทำการเผยแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ พระธนดล นาคพิพัฒน์ ได้ศึกษาเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีการปกครอง พระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่ พระภิกษุ สามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุสามเณร ดำเนินกิจกรรมบางอย่างภายในวัดอย่างมีระเบียบ^{๑๔๕} ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน

^{๑๔๔} พระมหาชวลิต ชาติเมธี (คงแก้ว), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

^{๑๔๕} พระธนดล นาคพิพัฒน์, “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับนำไปปฏิบัติ

๑. ด้านรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ควรจัดให้มีการอบรมการเทศนา เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับเพศและวัย เข้าถึงกลุ่มผู้ฟัง โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย จัดให้มีหลักสูตรการเทศนาประจำจังหวัดและมีการพัฒนารูปแบบและวิธีการในการเผยแพร่ให้เป็นเชิงรุกสามารถเข้าถึงประชาชนและสถานศึกษามากยิ่งขึ้น เพื่อให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒. ด้านการเทศนา ควรมีการเตรียมความพร้อมเสมอ มีการกำหนดเวลา มีการฝึกอบรมบุคลากรและส่งเสริมด้านการเรียนสายสามัญแก่พระสงฆ์ ควรจัดให้มีการอบรมปลูกฝังในการพูดการเทศนา เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับเพศและวัยอันเป็นหลักความจริง จัดให้มีหลักสูตรการเทศนาประจำจังหวัด จัดให้มีการอบรมการเทศนาประจำจังหวัด เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงกลุ่มผู้ฟัง ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ซึ่งจะทำให้การเทศนามีความน่าสนใจและผู้ฟังได้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากการเทศนา

๓. ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรมควรมีงบประมาณสนับสนุนจัดให้มีการแข่งขันและมีรางวัลเป็นสิ่งตอบแทน ควรหาข้อมูลให้หลากหลาย ครอบคลุมให้วัดต่าง ๆ เขียนบทความ สุภาสิตติดตามต้นไม้และอาคาร ควรมีการเตรียมความพร้อมเสมอ มีการกำหนดเวลาที่พอสมควร จัดให้มีการฝึกอบรมบุคลากรควรมีความรู้ความสามารถเข้าใจ รักษาเวลาและต้องสุภาพส่งเสริมด้านการเรียนสายสามัญแก่พระสงฆ์ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ของพระสงฆ์ผู้การปาฐกถาบรรยายธรรมและเพิ่มประโยชน์ที่ผู้ฟังจะได้รับจากการการปาฐกถาบรรยายธรรมด้วย

๔. ด้านการเขียนบทความ สุภาสิตต่าง ๆ ควรมีงบประมาณสนับสนุนจัดให้มีการแข่งขันและมีรางวัลเป็นสิ่งตอบแทนควรหาข้อมูลจากหลายที่ในการเขียนบทความ สุภาสิต ครอบคลุมให้วัดต่าง ๆ เขียนบทความสุภาสิตติดตามต้นไม้และอาคาร เขียนให้เข้ากับเหตุการณ์ ตามเหตุตามผลควรเขียนให้ตรงประเด็นให้ตรงโอกาส เพื่อเป็นการเผยแพร่ในรูปแบบที่น่าสนใจและเข้าถึงประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. ด้านการสนทนาธรรมควรมีการอบรมให้พระสงฆ์มีความรู้ จัดให้มีการอบรมศึกษาหลักธรรมให้เข้าใจเป็นประจำและต่อเนื่อง จัดให้มีการโต้ตอบถามกระทำให้มากขึ้น จัดให้มีการอบรมสนทนาธรรมะให้ตั้งข้อเสนอแนวทางการปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น จัดให้มีการอบรมสนทนาธรรมะให้ตั้งข้อเสนอแนวทางการปฏิบัติ จัดให้มีการอบรมสนทนาธรรมะ เพื่อไขข้อข้องใจของประชาชนและเป็นอีกแนวทางในการแก้ข้อสงสัยหรือความเข้าใจผิด ๆ เกี่ยวกับหลักธรรมต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ของพระสงฆ์ผู้แสดงธรรมและเป็นการเผยแผ่ที่เข้าถึงประชาชนได้ง่ายยิ่งขึ้นด้วย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเปลี่ยนจากการศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีเป็นการศึกษาประสิทธิภาพในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดสระบุรี เพื่อให้ทราบประสิทธิภาพในการเผยแพร่ของพระสงฆ์จังหวัดสระบุรี

๒. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเปลี่ยนจากการศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีเป็นการเปรียบเทียบรูปแบบในการเผยแพร่จังหวัดสระบุรีกับจังหวัดใกล้เคียง เช่น อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา อุทัยธานี เป็นต้น เพื่อศึกษาความแตกต่างของรูปแบบและนำไปสู่การพัฒนาารูปแบบการเผยแพร่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๓. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเปลี่ยนจากการศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีเป็นการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในจังหวัดสระบุรี เพื่อจะได้ทราบความคิดเห็นของประชาชนและนำมาปรับปรุง พัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเปลี่ยนจากการศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีเป็นการศึกษารูปแบบการเผยแพร่ในแต่ละเขตการปกครองหรือภูมิภาค เพื่อที่จะสามารถนำมาเปรียบเทียบและบูรณาการความรู้ด้านโครงสร้างของรูปแบบการเผยแพร่ของคณะสงฆ์ในแต่ละภูมิภาค

๕. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเปลี่ยนจากการศึกษารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีเป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านอื่น ๆ เช่น ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการและด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ครบถ้วนทุกด้าน และสามารถนำไปพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :ภาษาไทย

วิชาการกรม, การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

คะเนิงนิตย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒.

งามพิศ สัตย์สงวน. การจัดระเบียบทางสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ราชบัณฑิต ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

ชำเลือง วุฒิจันทร์. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

ณรงค์ เส็งประชา. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไควเดียสโตร์, ๒๕๑๐.

ธงชัย สันติว งษ์และชนธิป สัน ทิวงษ์. องค์การกับ การสื่อสาร **Corporate Communication.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หาริทย ลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

บุญศรี พานะจิตต์. ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด ด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ป้วย อึ้งภากรณ์. ศาสนากับการพัฒนาชาติ, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

ประสาร ทองภักดี. **พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม
สมาคม, ๒๕๒๓.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การเผยแผ่เชิงรุก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมญาณมุนี.(ทองย้อย กิตฺติทินฺโน) **การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร
: กองแผนงาน กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓.

พระธรรมปิฎก(ปอ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **พุทธธรรม ฉบับเต็ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๔.

_____. **พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระพุทธรวณฺณ.(ทองย้อย กิตฺติทินฺโน) **ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปีพระพุทธรวณฺณ**.
พิมพ์ครั้งที่ ๒

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระราชวรมนูณี (ประยูร ปยุตฺโต). **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.

_____. **สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๙),

พระมหาประยูร ปยุตฺโต. **พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน**. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนตีพร,
๒๕๑๓.

พระมหาสมทรง สิรินุโร. **“บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต”**.

เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต.

กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕.

พระมหาสุภา อุทฺโท. **พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐**.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒.

พัทยา สายหู. **กลไกของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พิจิต ลาภานานนท์. **บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร :

สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

- ไพบุลย์ ช่างเรียน. **สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๖.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. **คู่มืออบรมนักเทศน์**.
ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๕.
- มณฑล ไบบัว. **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.
- มานaix ดันชานิชย์. รายงานการวิจัยเรื่อง “**บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**”. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๙.
- มาลินี จุฑะระพ. **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษราพิพัฒน์, ๒๕๔๑.
- เมตตา วิวัฒนานุกูล (กฤตวิทย์). **การสื่อสารต่างวัฒนธรรม(Intercultural Communication)**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๕.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญญ์). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๐.
- _____ **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- สุชา จันท์เอม. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.
- สุรางค์ ไคว้ตระกูล. **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. **ศาสนากับการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.
- เสถียรโกเศศ. **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**. พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๐.
- อรรธรณ ปิลันธน์โอวาท. **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- อนันต์ วิริยะพินิจ. **บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

- กฤษฎา มะตะขบ. “ทัศนคติของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.
- จิราพร เนติธาดา. “วิธีการถ่ายทอดธรรมะของหลวงพ่อบุชา สุภัทโท”. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศศาสตรพัฒนาการ). บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๒.
- เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔.
- ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข. “ศึกษาประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- ธีรวุฒิ ทองโอษฐ์. “การศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔.
- นงเยาว์ ปิฎกักรัชนี. “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะจังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๓๒.
- บุญเกิด มะพารมย์. “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทยกรณีศึกษา : หลวงพ่อเม้า อีสสุโร วัดป่าเลไลยก์และเครือข่ายจังหวัดบุรีรัมย์” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.
- บุญมี ธิอูด. “การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.
- ประสพสุข พันธุ์ประยูร. รายงานการวิจัยเรื่อง **บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย**. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.
- ปรววรรณ โลหะวัฒน์วงศ์. “การรับรู้ ทัศนคติ และความพึงพอใจที่มีต่อละครโทรทัศน์ชุด” **เจ้ากรรมนายเวร**ของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๓.
- ปภาณี วิถีวัฒนา. รายงานการวิจัยเรื่อง **สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู**, เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติประจำปี ๒๕๒๓,

- พรประภา กิจโกศล. “บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๔.
- พระครูปลัดศิริวัฒน์ สญญวิจิโต (วิชาผา). “ความพึงพอใจต่อการเผยแพร่ธรรมในวันธรรมสวนะของพุทธศาสนิกชน : กรณีศึกษา เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระมหาบูรณะ ชาทเมธ. “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาธีรวุฒิ ธีรธมฺโม. “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระกิตติศักดิ์ ยโสธร. “การศึกษาบทบาทของพระสาธุบุตรในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระมหาจรรุญ ปญญาโว. “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระมหาสุชญา โรจนญาโณ. “การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานะในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม. “การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี (โอจฺฐสุ). “ศึกษาวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (หลวงพ่อกุณ ปริสุทฺโธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาอรุณ จิตคุตโต (สุดประเสริฐ). “ศึกษากระบวนการสื่อสารเผยแพร่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

- พระมหาชวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว). “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระมหาดนอมศักดิ์ สุกัญจน์. บทบาทของพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมเยาวชน. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๖.
- พระมหานิมิตร ลิขรสุนทร. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระศรีศิลป์สุนทรวาที(ศิลป์ สิทธิขาสโร). **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสุสี. ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาพงษ์เชษฐ ธีรวโร (ไกรจันทร์). “การศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ตามพระวินัยของพระอุปัชฌาย์ ตามทัศนะของสังฆิกะวิหาริก จังหวัดนครราชสีมา”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๗.
- พระมหาประสิทธิ์ สระทอง. “บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ในอำเภอปรารักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.
- พระมหามณเฑียร วรรณโม (ชายเกลี้ยง). “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระมหาสมชาย เจริญกิจ. วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะ กิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.
- พระมหาสัญญา ปญญาณีโก. การศึกษารูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระมหาอรุณ จิตตคุตโต (สุดประเสริฐ). “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

- พระวุฒิกโรณ วุฑฒิกโรณ (พรมพิมพ). “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราช
วรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระอวยชัย อินทร์ศรีเมือง. “ปัจจัยที่ช่วยส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง
ชุมชน” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม, ๒๕๔๒.
- ไพไล จิรไกรศิริ. “การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมกับความรู้ ทัศนคติและการพัฒนาคุณภาพชีวิต
และสังคม ของพุทธศาสนิกชนในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- ไพสิทธ์ สัตยาวุธ. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสีมา
ภรณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.
- เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์. “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะ
กรณีจังหวัดอุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.
- ศิริธร สุขไขใจ. “การปฏิบัติงานของพระสงฆ์ระดับปกครองในจังหวัดฉะเชิงเทรา”. **วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙.
- สมคิด เฟ็งอุดม. “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทรรศนะของ
พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่สี่กระทรวงหลักระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”.
วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖.
- สมชาย สุรชาติ. “บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของ
ชาวชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี”.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล,
๒๕๓๐.
- สมพิศ สวัสดิ์. “พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่ได้รับรางวัลพระราชทานปี
การศึกษา ๒๕๓๓”. **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร
การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.**

(๓) วารสาร

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร). **คม ชัด ลึก ๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียง
เชียงใหม่, ๒๕๕๗.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). **พุทธศาสนاپริวรรคณ์**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ
,๒๕๕๙),

๒.ภาษาอังกฤษ

Monte Palmer & William Thompson. **The comparative of Politics**. Ithaca s
F.E. Deacock Publishing. 1978.

Murry G. Ross & Chaless E. Hendry. **Reading in Social Psychology**. 3d
ed.New York : Hendry Hall. 1958.

Ralph M. Stogdill. **Personal Factor Associated with Leadership Survey of
Literature in leadership**. Marryland Penguin Books. 1967.

Raymond J. Burdy. **Foundamental of Ledership Readings**. Massachusetts
Addison : Wesley Publishing Co. 1972.

Rederick Bell, David V. Edwards & R. Harrison Wagner. **Political Power :**
A Rederin Theory and Research. New York : The free Press. 1969.

Rensis Likert. **The Human Organization : Its Management and Values**.
New York : McGraw – Hill. 1967.

Solomal Ben. **Leadership of Youth**. New York : Youth Service.T. (1950).

N.Whitehead. **Leadership in Free Society**. Cambrige : Harvard University . 1963.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๒๔๓๔ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๑๒๙ วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.โกนิจ ตรีทอง

ด้วย พระสมุห์สมหวัง ฉายา ยุตติโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการเชิงพุทธ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ตรีทอง)
๒๒ / ๒๒ / ๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๒๔๓๔ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๔๙๙

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต

ด้วย พระสมุห์สมหวัง ฉายา บุคฺติโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๐๔๗๗๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ตรวจแก้ไขเครื่องมือวิจัยแล้ว

(ดร.พิเชฐ ทังโต)
๒๕/๒/๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาวิศวกรรมศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ โทร., โทรสาร ๐ - ๒๕๓๔ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๔๙๗ วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

ด้วย พระสมุห์สมหวัง ฉายา บุตติโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษารูปแบบการเผยแพร่พุทธศาสนายของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพระหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการเชิงพุทธ

(พล.ต.ส. ภัทรพล ใจเย็น)

๒๗/๐๒/๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๒๕๓๕ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๘๖๗ วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

ด้วย พระสมุห์สมหวัง ฉายา ยุตติโก รัทสประจำคัมภีร์ ๕๒๐๑๔๐๕๗๗๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ได้ตรวจแก้ไขเรียบร้อยแล้ว
เฉลิมศักดิ์ ทองอินทร์
๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕๒ / ๐๔๙

วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอดำเนินการตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ เดช ชูจันทร์

ด้วย พระสมุห์สมหวัง ฉายา ยุคตฺติโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

Yotsadit / 10 ก.พ. 54

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบ (try-out)

ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕๒-๑๒๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๓๖

๘ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
การบมัลการ พระเดชพระคุณ พระครูพัฒนกิจสุนทร เจ้าคณะอำเภอหนองแคว
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์สมหวัง ยุติติโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๓ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระสงฆ์ ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระภิกษุสงฆ์ภายในสังกัด
ของพระเดชพระคุณ จึงขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้
นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ
ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบมัลการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบมัลการด้วยความเคารพอย่างสูง

ขอกราบมัลการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ลุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐๒ ๕๓๕๒ ๑๒๓ ต่อ ๒๑๓๐

ภาคผนวก ค
หนังสือแจกแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยจริง

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๔๒

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕๒-๑๒๓

๘ มิถุนายน ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบนมัสการ พระเดชพระคุณ พระมหาสมหมาย อดัมเสวี เจ้าคณะอำเภอเมืองสระบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์สมหวัง ยุติโก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๓ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระภิกษุสงฆ์ภายในสังกัด
ของพระเดชพระคุณ จึงขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้
นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ
ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

สมหวัง
รพ.มหาสมหมาย อดัมเสวี
๕๒.๑๕๐๖๓๗๗๓
๑๖ มิ.ย. ๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐๒ ๕๓๕๒ ๑๒๓ ต่อ ๒๑๓๐

ภาคผนวก ง
แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

**เรื่อง : การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง
จังหวัดสระบุรี**

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี” สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

- ตอนที่ ๑** ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
  - ตอนที่ ๒** การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์
  - ตอนที่ ๓** แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่อแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพของคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี
- ผู้ศึกษาขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ในความร่วมมือตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

พระสมุห์สมหวัง ยุติโก
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความต่อไปนี้ให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง
เกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. สถานภาพบุคคล

พระสังฆาธิการ

พระลูกวัด

๒. อายุ

๒๐ – ๓๐ ปี

๓๑ – ๔๐ ปี

๔๑ – ๕๐ ปี

๕๑ – ๖๐ ปี

๖๑ ปีขึ้นไป

๓. จำนวนพรรษา

ต่ำกว่า ๕ พรรษา

๕-๑๐ พรรษา

๑๑-๑๕ พรรษา

๑๖-๒๐ พรรษา

๒๑ พรรษาขึ้นไป

๔. วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ

ต่ำกว่าปริญญาตรี

ปริญญาตรี

ปริญญาโท

ปริญญาเอก

๕. วุฒิทางการศึกษาทางธรรม

นักธรรมชั้นตรี

นักธรรมชั้นโท

นักธรรมชั้นเอก

ไม่มีวุฒินักธรรม

๖. วุฒิทางการศึกษาทางเปรียญธรรม

เปรียญธรรม ๑-๒-๓ ประโยค

เปรียญธรรม ๔-๕-๖ ประโยค

เปรียญธรรม ๗-๘-๙ ประโยค

ไม่มีวุฒิปเรียญธรรม

ตอนที่ ๒ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรีตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคำตอบที่ต้องการ

รูปแบบพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธศาสนา	ระดับการปฏิบัติ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านการเทศนา					
๑. มีกลยุทธ์เทคนิคในการเทศนา					
๒. มีรูปแบบการเทศนาที่สอดคล้องกับยุคสมัย					
๓. มีรูปแบบการเทศนาที่สอดคล้องกับคำคม แก่นคิดต่าง ๆ					
๔. มีรูปแบบการเทศนาที่ทำให้สนุกสนาน					
๕. มีรูปแบบในการเทศนาที่ทำให้ผู้ฟังประทับใจ					
ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม					
๑. เป็นคนตรงต่อเวลาในการปาฐกถาที่กำหนด					
๒. ไม่เลือกสถานที่ในขณะที่ได้รับการนิมนต์ให้ไปแสดงปาฐกถา					
๓. มีความรู้ความสามารถในการปาฐกถาเป็นอย่างดี					
๔. ใช้วาจาคำสุภาพ และเหมาะสมกับสถานการณ์					
๕. มีการสรุปการปาฐกถาบรรยายธรรมได้อย่างสมบูรณ์					
ด้านการเขียนบทความ สุภาษิต					
๑. เขียนสุภาษิต ติดตามบริเวณวัดเพื่อเป็นการเตือนสติแก่บุคคลทั่วไป					
๒. มีการแต่งตำรา หรือ เขียนบทความลงสื่อต่าง ๆ เพื่อเป็นการเผยแผ่					
๓. มีการนำบทความต่าง ๆ ของนักปราชญ์ มาเผยแผ่					
๔. เขียนบทความการเผยแผ่ของตนเองนำไปติดในที่ต่าง ๆ					
๕. มีการสนับสนุนให้ผู้อื่น แต่งบทความตลอดถึงการเขียนสุภาษิต					
ด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม					
๑. มีการสนทนาธรรมและตอบคำถามแก่ผู้สนใจสถานที่ต่าง ๆ					
๒. มีการสนทนาและตอบคำถามในเวลาต่าง ๆ					
๓. มีการสนทนาและตอบคำถามแก่ผู้ที่สนใจด้วยความเต็มใจ					
๔. มีการชี้แนะแนวทาง แก่ผู้ที่ประสบกับปัญหาชีวิต					
๕. มีการสนทนาและตอบคำถาม ทางสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรม ด้านการเทศนา ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ด้านการเขียนบทความ สุภาสิต ด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม

๑. ปัญหา อุปสรรค ด้านการเทศนา

.....

๑.๑. ข้อเสนอแนะ ด้านการเทศนา

.....

๒. ปัญหา อุปสรรค ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม

.....

๒.๑. ข้อเสนอแนะ ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม

.....

๓. ปัญหา อุปสรรค ด้านการเขียนบทความ สุภาสิต

.....

๓.๑. ข้อเสนอแนะ ด้านการเขียนบทความ สุภาสิต

.....

๔. ปัญหา อุปสรรค ด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม

.....

๔.๑. ข้อเสนอแนะ ด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้แจกแบบ (try-out)

ภาคผนวก ค

หนังสือแจกแบบสอบถามที่ใช้การวิจัยจริง

ภาคผนวก ง
แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย

NO.

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

**เรื่อง : ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง
จังหวัดสระบุรี**

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี” สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่อแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพของคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

ผู้ศึกษาขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ในความร่วมมือตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

พระสมุห์สมหวัง ยุติโก
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความต่อไปนี้ให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง
เกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. สถานภาพบุคคล

พระสังฆาธิการ

พระลูกวัด

๒. อายุ

๒๐ – ๓๐ ปี

๓๑ – ๔๐ ปี

๔๑ – ๕๐ ปี

๕๑ – ๖๐ ปี

๖๑ ปีขึ้นไป

๓. จำนวนพรรษา

ต่ำกว่า ๕ พรรษา

๕-๑๐ พรรษา

๑๑-๑๕ พรรษา

๑๖-๒๐ พรรษา

๒๑ พรรษาขึ้นไป

๔. วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ

ต่ำกว่าปริญญาตรี

ปริญญาตรี

ปริญญาโท

ปริญญาเอก

๕. วุฒิทางการศึกษาทางธรรม

นักธรรมชั้นตรี

นักธรรมชั้นโท

นักธรรมชั้นเอก

ไม่มีวุฒินักธรรม

๖. วุฒิทางการศึกษาทางเปรียญธรรม

เปรียญธรรม ๑-๒-๓ ประโยค

เปรียญธรรม ๔-๕ -๖ ประโยค

เปรียญธรรม ๗-๘-๙ ประโยค

ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม

ตอนที่ ๒ รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัด
 สระบุรีตามความคิดเห็นของคณะสงฆ์
 คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคำตอบที่ต้องการ

รูปแบบพระสงฆ์ในการเผยแพร่พุทธศาสนา	ระดับการปฏิบัติ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านการเทศนา					
๑. มีกลยุทธ์เทคนิคในการเทศนา					
๒. มีรูปแบบการเทศนาที่สอดคล้องกับยุคสมัย					
๓. มีรูปแบบการเทศนาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมต่าง ๆ					
๔. มีรูปแบบการเทศนาที่ทำให้สนุกสนาน					
๕. มีรูปแบบในการเทศนาที่ทำให้ผู้ฟังประทับใจ					
ด้านการปรากฏกายบรรยายธรรม					
๑. เป็นคนตรงต่อเวลาในการปรากฏกายที่กำหนด					
๒. ไม่เลือกสถานที่ในขณะที่ได้รับการนิมนต์ให้ไปแสดงปาฐกถา					
๓. มีความรู้ความสามารถในการปรากฏกายเป็นอย่างดี					
๔. ใช้วาจาคำสุภาพ และเหมาะสมกับสถานการณ์					
๕. มีการสรุปการปรากฏกายบรรยายธรรมได้อย่างสมบูรณ์					
ด้านการเขียนบทความ สุภาพนิเทศ					
๑. เขียนสุภาพนิเทศ ติดตามบริเวณวัดเพื่อเป็นการเตือนสติแก่บุคคลทั่วไป					
๒. มีการแต่งตำรา หรือ เขียนบทความลงสื่อต่าง ๆ เพื่อเป็นการเผยแพร่					
๓. มีการนำบทความต่าง ๆ ของนักปราชญ์ มาเผยแพร่					
๔. เขียนบทความการเผยแพร่ของตนเองนำไปติดในที่ต่าง ๆ					
๕. มีการสนับสนุนให้ผู้อื่น แต่งบทความตลอดถึงการเขียนสุภาพนิเทศ					
ด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม					
๑. มีการสนทนาธรรมและตอบคำถามแก่ผู้สนใจสถานที่ต่าง ๆ					
๒. มีการสนทนาและตอบคำถามในเวลาต่าง ๆ					

๓. มีการสนทนาและตอบคำถามแก่ผู้ที่สนใจด้วยความเต็มใจ					
๔. มีการชี้แนะแนวทาง แก่ผู้ที่ประสบกับปัญหาชีวิต					
๕. มีการสนทนาและตอบคำถาม ทางสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่อบทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธธรรม ด้านการเทศนา ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม ด้านการเขียนบทความ สุภาสิต ด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม

๑. ปัญหา อุปสรรค ด้านการเทศนา

.....

๑.๑. ข้อเสนอแนะ ด้านการเทศนา

.....

๒. ปัญหา อุปสรรค ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม

.....

๒.๑. ข้อเสนอแนะ ด้านการปาฐกถาบรรยายธรรม

.....

๓. ปัญหา อุปสรรค ด้านการเขียนบทความ สุภาสิต

.....

๓.๑. ข้อเสนอแนะ ด้านการเขียนบทความ สุภาสิต

.....

๔. ปัญหา อุปสรรค ด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม

.....

๔.๑.ข้อเสนอแนะ ด้านการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พระสมุห์สมหวัง ยุติโก (สุวรรณศร)

เกิด : ๓๐ กันยายน ๒๕๑๓ ปี จอ

สถานที่เกิด : ๓๕ หมู่ที่ ๒ ต.กุดนงเปล้า อ.เมือง จ.สระบุรี

การศึกษา : นักธรรมเอก สังกัดวัดโคกเพ็ก สำนักเรียนจังหวัดสระบุรี
 พธ.บ.สาขาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อุปสมบท : วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๓๙

สังกัด : วัดหนองเขื่อนข้าง ต.หนองยาว อ.เมือง จ.สระบุรี

หน้าที่ : เจ้าอาวาสวัดหนองเขื่อนข้าง

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดหนองเขื่อนข้าง ๔๒ หมู่ ๔ ต.หนองยาว อ.เมือง จ.สระบุรี

เข้าศึกษา : ..... / ตุลาคม / ๒๕๕๓

สำเร็จการศึกษา : ..... ๑๐ / มกราคม / ๒๕๕๕